

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Пјесме

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

ПЈЕСМЕ 1828–1833.	10
ЦРМНИЧАНИ	10
НОВА ПЈЕСНА ЦРНОГОРСКА О ВОЈНИ РУСАХ И ТУРАКАХ пачетој у 1828. году	13
МАЛИ РАДОЈИЦА	32
БЈЕЛИЦЕ	39
КАВАЈКА	42
НА ТОПУ СА СПУЖА	44
ЕПИСКОПУ НИКИФОРУ	45
„Ко је оно на високом брду“	46
СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ ЗАХВАЉУЈЕ	48
СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ ЗАХВАЉУЈЕ	48
ПУСТИЊАК ЦЕТИНСКИ	51
„Србин српском роду своме“	51
ЦРНОГОРАЦ К СВЕМОГУЋЕМУ БОГУ	52
ОДА НА ДАН РОЂЕЊА СВЕРУСИЈСКОГ ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА ПРВОГА	57
„Одјекуј ми гласе, свиро“	61

ОДА НА ДАН РОЂЕЊА НАСЉЕДНИКА РУСКОГА ПРЕСТОЛА ЦЕСАРЕВИЧА ВЕЛИКОГА КЊАЗА АЛЕКСАНДРА НИКОЛАЈЕВИЋА	63
КЊАЗУ АЛЕКСАНДРУ НИКОЛАЈЕВИЋУ ГАЛИЦИНУ	66
СТЕПАНУ ДМИТРИЈЕВИЋУ НЕЧАЈЕВУ ОБЕРПРОКУРОРУ СВЈАТЈЕЈШАГО СИНОДА	67
„Нево р’јeko, огледало људства“	68
„Дуну вјетар јаки пут Русије“	70
ЗАРОБЉЕН ЦРНОГОРАЦ ОД ВИЛЕ	72
ОДА СУЛТАНУ ТУРСКОМЕ	80
ЛИЈЕК ЈАРОСТИ ТУРСКЕ	82
ПЈЕСНА ЗА ВИДА И МИРЧЕТУ, КАКО СУ СКУПИЛИ ЧЕТУ И УЗЕЛИ ТОП С [С]ПУЖА	82
УДАРАЦ НА МАРТИНИЋЕ 1832. года 23. априла	86
ВУК ПРИЈАТЕЉ ОВЧИ	91
НАХИЈЕ	94
ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ ФЕРДИНАНДА I ИМПЕРАТОРА АУСТРИЈСКОГА И КРАЉА МАЏАРСКОГА И ПР. И ПР. И ПР.	97
ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ ФЕРДИНАНДА I	97
ПЈЕСМЕ 1835–1844.	100
НА ТОПОВИМА СА ЖАБЉАКА	100
ВЈЕРНИ СИН НОЋИ ПЈЕВА ПОХВАЛУ МИСЛИМА	101
ДОБРОДЈЕТЕЉ	104

ПРОСВЈЕШТЕНИЈЕ	106
МЛАДОСТ	108
ЗАДОВОЉСТВО	110
ОДА СУНЦУ, СПЈЕВАТА НОЋУ БЕЗ МЈЕСЕЦА	111
МОЈЕМУ ДРУШТВУ НА ПЕТРОВДАН	114
КНЕЗУ МЕТЕРНИХУ И КНЕГИЊИ ЗА НОВУ 1837.	115
САБЉИ БЕСМРТНОГА ВОЖДА (КЊАЗА) КАРАЂОРЂИЈА коју сам купио у Бечу 1. јулија 1837. године	119
НЕЛАЖНИ ЗНАК ПАМЕТИ ПРАХУ НАРОДОЉУПЦА	120
СПОМЕН НА ГРОБУ ЧЕДОМИЉА, СИНА РОДОЉУБИВОГА ГОСПОДИНА ДОКТОРА ДИМИТРИЈА ФРУШИЋА	122
МОЈЕМУ ПРИЈАТЕЉУ Г. ЈЕРЕМИЈИ ГАГИЋУ ПОЗДРАВ 1-ГА МАЈА	123
КНЕЗУ ВАСОЈЕВИЋУ	125
ГОСПОДИНУ КАПЕТАНУ ОРЕШКОВИЋУ НА УСПОМЕН	126
ЧЕСТИТАЊЕ НОВОГА ЛЈЕТА ГОСПОДИНУ ГАГИЋУ	127
ПОЛАЗАК ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ Г. ПОЛКОВНИКА ОЗЕРЕЦКОВСКОГА	129
ПЛАЧ ИЛИ ЖАЛОСНИ СПОМЕН НА СМРТ МОЈЕГА ДЕСЕТОЉЕТНОГ СИНОВЦА ПАВЛА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША, ПАЖА ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА I-ГО	130
АЛЕКСАНДРУ ПОПОВУ	134
„‘Штирмер’ лети на колима“	135
ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ У МЈЕСЕЦУ ЈАНУАРИЈУ 1844.	137
ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ	137

ПЈЕСМЕ 1844–1847.	141
МИСАО	141
„Тројица вас насамо, један другог не гледа“	145
ЈАКОВУ ПОПОВИЋУ	148
ЉЕТЊЕ КУПАЊЕ НА ПЕРЧАЊУ	150
ПАРИС И ХЕЛЕНА ИЛИ НОЋ СКУПЉА ВИЈЕКА	151
МИЛОРАДУ МЕДАКОВИЋУ	154
ПОЗДРАВ РОДУ НА НОВО ЉЕТО	155
КУЛА ЂУРИШИЋА И ЧАРДАК АЛЕКСИЋА 1847. ГОДИНЕ	158
КУЛА ЂУРИШИЋА 10. априла 1847.	158
ЧАРДАК АЛЕКСИЋА Около Митровадне 1847.	173
ПЈЕСМЕ 1847–1851.	184
ОРАО И СВИЊА, ИЛИ НАША БРАЋА ПОДМИЋЕНА ОД ТУРАКА	184
ЉУДЕВИТУ ШТУРУ	186
СПРОВОД ПРАХУ С. МИЛУТИНОВИЋА	188
ПРОЉЕЋЕ	190
ПИРОВАЊЕ	191
РИМ, 1. ЈАН. 1851. Уписато на куполи Св. Петра	193
ПОЛАЗАК ПОМПЕЈА	195
ЉУБОМИРУ НЕНАДОВИЋУ	199

НЕДАТИРАНЕ ПЈЕСМЕ	201
НА КОСОВСКОЈ МЕДАЉИ	201
ПОЗДРАВ ШТИТУ СРБОБРАНА	202
МИРКУ ТОКОВУ ЛАКИЋУ	204
НА ЗАВИДНИКА	205
ПОД СЛИКОМ КАРАЂОРЂЕВОМ	206
ЛОВЋЕНУ	207
ВАРИЈАНТЕ	209
НА ТОПУ СА СПУЖА	209
„Црни брче, ђе ћеш окапати“	210
ПОЗДРАВ РОДУ ИЗ БЕЧА 1847.	211
ПОХОД ПОМПЕЈА	213
КРАЉУ ФРИДРИХУ АВГУСТУ II	215
ОДЛОМЦИ	217
ИЗ ПЈЕСМЕ О ЦАРИЦИ КАТАРИНИ II И ТУРСКОМ СУЛТАНУ	217
САСТАНАК С АЛИ-ПАШОМ	219
„Дубровниче, прелијепи граде“	220
„Кад је дјело ума син“	221
ТРИ ДИСТИХА	222
ПЈЕСМЕ КОЈЕ СЕ ПРИПИСУЈУ ЊЕГОШУ	224
СИН ОТАЧАСТВА	224

СПОМЕН РАМУ ЛАЗАРЕВУ који је 1839. године 6. јануарија умро	225
БРАНКУ РАДИЧЕВИЋУ	226
ВЕЧЕРЊА МОЛИТВА	227
МИНИ КАРАЏИЋА	232
„Види му се, мријет’ му се неће“	233
„Оро гњездо врх Тимора вије“	234
Регистар властитих имена	235

ПЈЕСМЕ 1828–1833.

ЦРМНИЧАНИ

Чету купи Лекић Хасан-бего
од кржаве шехер-Подгорице,
малу чету четрдесет другах.
Ево пољем широкијем пође
5 и горе се Туре прифатило,
докле дође Суторман-планини.
Ту западе друму накрај пута,
па погледа зеленом планином,
ал' то иду три четири друга.
10 Ондај Хасан дружби бесједио:
„Немој који жећи џевердана
приђе мога, браћо, не чујете
на сокола Вучетића Марка.“

У то доше к њима Црничани;
15 прижди пушку Лекић Хасан-бего
на сокола Марка Вучетића,
ал' је Марку Бог и срећа дала –
ни ране му пуста не зададе!
Паде јунак при зеленој трави,
20 брешки пушки живи огањ даје;
брешка пуче, а дружбу покличе –
Хасан-бегу срце изгорјела.

Кад виђеше подгорички Турци,
плећи даше а бјежати сташе.
25 Ал, им не да Вучетићу Марко,
но покличе а за њим' потече:
„Веж'те, Турци, наопако руке,
ол'ћу моју браћу покликнути,
св'јема ћу ви одасјећи главе.“
30 Кад то чуше подгорички Турци,
сами руке наопако вежу.

Најзадњему Марко свеза руке,
па на рамо бачи џевердана
злосретњега Лекић Хасан-бега.

35 Отле пође зеленом планином;
за њим иду четрдес Тураках
свезанијех наопако руках.
Ево иду крвавој Црмици
у гиздаво село Бољевиће
40 на дворове сердара Пламенца.
Кад их сердар бјеше угледао,
сестричићу своме бесједио:
„Сестричићу, Вучетићу Марко,
ти, нећаче, моје десно крило,
45 откуд теби четрдес Тураках
те их водиш, синко, из планине
свезанијех наопако руках?“
А Марко је њему бесједио:
„Мој ујаче, Никола сердаре,
50 ја их јесам уфатило момче
у Суторман¹, високу планину,
с овом мојом узданом дружином.“

Па тек момче ријеч изговори,
танка га је књига допанула
55 од Алије Салиагинића;
а 'вако му књигу пише Але:
„Богом брате, Вучетићу Марко,
поклони ми брата Махмут-агу –
ево теби осам кесах блага
60 а сувише његово оружје;
оно ваља стотину дукатах.“
А кад Марка књига допанула,
он Алији тако написао:
„О Алијо Салиагинићу,
65 што будалиш и књигу ми пишеш
да ти предам брата на откупе?
Не бих ти га данас поклонио
да ми пошљеш и сто ћесах блага.“
У ријечи у којој бијаше
70 он повика браћу и дружину,

¹То је планина изнад Црнице пут Скадра.

те Турцима покидаше главе,
окитише кулу сердареву.

Цермничанма пјесна на поштење,
на поштење и на дуго здравје!
Бог им дао и срећу и здравље!

75

НОВА ПЈЕСНА ЦРНОГОРСКА О ВОЈНИ РУСАХ И ТУРАКАХ почетој у 1828. году

Б'јела вило, моја дивна друго,
сведи, друго, све у гусли гласе,
твоје гласе, а у гусли јасне,
да их чује који разумије,
5 разумије драго ако му је.
Србаљ брате, ова пјесна за те;
ти ћеш чути, ти је разумјети
понајприје од осталих свије.
На хиљаду и осме стотине
10 двадест седме на пола године
ситни ферман јесте полетио
од пространа царства русинскога,
из бијела града Петровога,
од силнога цара Николаја,
15 Николаја Павловога сина.
Лети ферман земљом и свијетом;
колико је хитро полетио,
до чуда би, побратиме, било
да га носи соко под крилима
20 а камоли Москов на ногама.
Прелетио земљу без хесапа,
доклен дође Махмуту султану
у Стамболу великоме граду,
ђе цар сједи на своме дивану.
25 Даје улак султану фермана,
лијевом га руком додаваше,
а десном се за сабљу држаше;
још султану ово говорио:
„На тај ферман да ми отпис дадеш

30 сабљом бритком и мишицом јаком
на првоне пољу од мејдана,
од мејдана за дв'је силе наше.“
Пак се улак ончас повратио.
А кад царе ферман прочатио,
35 поче учит крвава фермана;
цар га учи, грозница га мучи,
е ферман му страха задаваше.
Овако му цар каурах пише:
„Чуј ме боље, Отмановић-царе!
40 Ево има три године данах
отка ме је сјевер зацарио,
зацарио и круну ми дао,
освуђ мене даве додијаше:
од Србије и од Булгарије,
45 Каравлашке и Карабогданске,
од све Грчке и Анадолије;
то све плаче мени непрестано
на проклете Турке зулумћаре
да се од њих живјети не може.
50 То све видиш, а за то не мариш.
Него и то ја прегорјет могох,
али синоћ давуџије доше
од простране земље Шумадије,
пет стотина давуџијах дође,
55 сваки по кам о грлу донесе;
сташе викат гласом јединијем:
„Хај, помагај, царе господаре,
од Тураках, људскијех вуковах!
Скоро су нам очи извадили,
60 посјекли су нама господара,
новог цара српскога Ђорђија,
хиљадама роба поробише
и Србију огњем изгорјеше.
Но помагај, драги господаре,
65 ал' помагај ал' нас опроштавај,
јер овако живјет не можемо!“
Кад разумјех Србе витезове,
љуто ми се срце увријеђе,
и жалост ме повиша пристиже
70 кад чух за смрт Црнога Ђорђија,
моје десне из рамена руке.

Него и то хоћаш прегорјети
до времена нашега мегдана,
и што било – то је проминуло.
75 Док ево ти три хиљаде Грках,
три тисуће Грках и Булгарах,
сви у црно завијени сукно,
ронећ сузе низ бијела лица;
сви падају на гола кољена,
80 сваки виче што год боље може:
„Николаје, сунце без захода,
ал’ помагај ал’ не посијецај,
да нас не жме безбожнијех рука!
Турци су ни силни мучитељи,
85 не престају чињет ни зулуме,
све зулуме пријед нечувене.
Ал’ све бисмо њима опростили
до што јучер нама учинише
у неђељу на Васкрсеније,
90 кад појаху Боже летурђије:
погубише Турци патријарха,
око њега дванаест владиках,
калуђерах триста и шездесет,
а поповах и девет стотинах –
95 од сироте цркве православне.
Дадоше га мртвог Жудијама
да га вуку проз турске сокаке;
вукоше га четири сахата
по проклету стојну Цариграду
100 док дођоше мору на пржину;
тад у море њега утопише,
а не даше њега укопати.
Но помагај за Бога милога
и за нашег светог Јована!
105 ол’ помагај ол’ сам посијецај!“
Кад, султане, видјех давуџије
и разумјех њихову невољу
коју трпе вазда од Тураках,
још подругу за вјеру христјанску
110 и за повук старца патријарха,
објавих ти сефер ферманима
и стах купит моје силне војске
и шиљат их земљом Каравлашком,

115 Каравлашком и Карабогданском,
пут Дунава ријеке студене,
да поломе дунавске крепости
жестокијем огњем из топовах
и остале по Турској градове,
120 да их с црном земљом све изравне
и да брже иду пут Стамбола
да и њега сломе и сагоре
жестокијем минам' и бумбама,
а везире турске свеколике
125 све да ми их живе пофатају,
с њима тебе у Русију спреме.
Нека знате каква је подруга
нашом мајком црквом православном!
А том силом на те турске стране
да управља мој Дибићу бане.
130 Осамдесет хиљад' је солдатах
и од Бога помоћ сваколика.
Још другу ти бјех одасла војску,
војске пуно стотина хиљадах,
а пред њима силни фелдмаршале
135 Паск'јевећу на гласу јуначе,
да похара сву Азију твоју
и претресе кости Мухамеда
у проклету Меку и Медину.
Ал' ти не смје на мејдан изисти,
140 но се препа, срамота те била!
Не хће изист на поље очито
да на срамство дијелимо царство,
но подмити христјанске краљеве,
те у мене тебе испросише
145 и на капе своје одмолише.
Зато књиге послах на армије,
те их вратих јопет у Русију,
не хћех сефер с тобом заводити.
Ал' се надах у тебе, султане,
150 да већ зулум хоће прекинути,
да не прште Турци сиротињу,
твоји Турци, што се мнију вуци,
те ти ране све опростих моје.
Ми на љубав јопет остадосмо,
155 али то нам све у ништа пође:

ти погази главно пријатељство
са ферманом што си написао,
послао га проза сву Турђију
на везире, паше и кадије
160 сву да турче сиротињу рају,
који ли се потурчио не би,
да му сабљом одсијеку главу.
Ја већ ово трпјети не могу,
но ако си ка те зову људи
165 и ако те Туркиња родила,
купи војску што највише можеш,
хајде с војском у поље широко
да на мегдан круне дијелимо.
Немој рећи да је то кријући,
170 ал' с' у мито више поуздати;
вјера моја, помоћи ти неће
ако дадеш све твоје дукате
и све краље од Европе купиш,
свијема те нећу поклонити,
175 него рат им зато објавити.
Кукавице, хоћеш ме познати:
али ћеш се мени поклонити
али ћу ти главу откинути!
Празноћеса из пјешчанских странах,
180 није шала милион Московах
под оружјем, копљим' и сабљама!
Сву Европу на зохор би прошо,
а камоли кукавну Турђију!“
Такви ферман Махмут разумио
185 и видио што му Москов пише;
све телале царе наредио,
терларџијах четири стотине,
да викају по Стамболу граду,
без престана три бијела дана,
190 све по реду турске старјешине
и остале Турке витезове
да му брже дођу на дивана;
који ли му на диван не дође,
царска вјера, посјећ ће му главу.
195 Отидоше танке терларџије,
вичу телар, никад не престају,
у њ спомињу паше и везире

и остале Турке витезове:
„Брже да сте, царева делије,
200 брже боље цару на дивана,
у неђељу која прва буде;
који ли му на диван не дође,
царска ријеч, без главе остаде!“
Кад то чуше паше и везири
205 и остали по Стамболу Турци,
брже греду сваки пут дивана.
Кад се Турци на диван скупише,
они цару тако бесједише:
„Султан-царе, од свијета главо,
210 што си за нас хитро послао?
Која ти је мука ол' невоља?
Али ти је Хаџем заратио?
Али ти се Мисир одметнуо
ол' скадарски паша Бушатлија
215 и његова гола Арбанија?
Ал' се каур-краљи сви сложили,
сви се крстом једним прекрстили?
Оли ти је Москов заратио?
Хај, не бој се, наш честити царе,
220 наше сунце нигда заходеће,
које гријеш ноћи ка и дневи!
Доклен су ти Турци витежеви,
ласно ћемо Хаџем освојити
и вас Мисир огњем попалити.
225 Ако л' ти се везир одметнуо,
Арнаути паша Бушатлија
и његова љута Арбанија,
вјера наша, хоће погинути,
ми Турци му кућу ископати,
230 да од врага не остане трага.
Ако л' су се сви краљи сложили,
и ту слогу разврћи је ласно
кад смо главу змаја најжешћега
откинули, теби донијели –
235 из Тополе Црнога Ђорђије.
Ако л' ти је Москов заратио,
то нам није мило ни једноме;
Бог ће знати што ће коме дати,
нам' је залуд с њиме ратовати.

240 Отка Петар собом закраљи се,
кад гођ сефер с Московим' имасмо,
у свакоме боју погибосмо;
дадосмо му пола царства свога,
и ово ће узети нам сада.“

245 Султан на то њима одговори:
„Турци браћо, паше и везири,
није мене Хаџем заратио,
нити ми се Мисир одметнуо,
ни проклети паша Бушатлија,
250 нит' његова љута Арбанија,
него, Турци, браћо моја драга,
јуче ме је ферман допануо
од новог краља Николаја,
сина Павла, руског господара,
255 а унука Петра големога,
дин-душмана од стара времена.
У ферман ми сефер објављује;
још ме кавур на мегдан позивље
под бијелом Варном на крајину
260 са свом војском што ми царство има.
Влах писати тако се усуди!
Но за Бога, турске поглавице,
немојте се препаст од Москова,
од Москова, рода хаинскога!

265 Е тако ми свеца Мухамеда
и сејџаде на коју је клања,
кад напишем шездесет ферманах
на шездесет царства ми везирах,
када скупим силовиту војску,
270 вјера моја, Турци витезови,
ђавура ћу зајмит преко мора,
преко мора тисућу конаках,
нагнати га мору леденоме,
да га прождре море без хесапа.

275 Е тако ми дина и амана
и турскога поста рамазана
ако море кавура не прождре,
доћ му главе ни кијамет неће.“
Турци цару одговоре тако:

280 „Наш султане, сунце огријало,
ти све видиш што је и како је,

како ти се кавур поткопао
да те ћера с овога престола,
кога су ти стари оставили,
285 оставили на мач и на сабљу,
ка што су га негда и узели
од ситнога рода грчаскога;
дивно видиш, наш честити царе,
да ће ти га Москов преотети,
290 па да ће га за се оставити.
Према штети не би срама било:
јачи био, пак је придобио,
нег' на јаде и жалости наше
дати ће га опета Грцима!
295 Али кити свуд ситне фермане
на везире, кавурске катиле,
нека купе силновите војске,
да Москову идеш на мегдану,
да ти зазор и срамота пука
300 у кавура, царе, не остане.“
Кад разумје Отмановић-царе
што му збори стамболска господа,
к себе позва стара Насрадина,
кој' имаше од свога рођења
305 четириста и шездесет љетах;
поче царе старцу бесједити:
„Настрадаине, давноупантите,
што би река и ка ти се свиђа
од фермана што ме допануо
310 од влашкога краља Николаја:
ал' ћу стари ферман потписати
али ћу му на мегдан изистити?“
Старац тако цару одговара:
„О султане, по љетима сине,
315 ја сам чуо и ферман видио
што ти пише силни Николаје,
ал' послушај ти мене, султане,
потпиши му све фермане старе,
Москову се до земље поклони,
320 потпиши му и новог фермана;
не кће ли га, царе, потписати,
кунем ти се мојом грешном душом,
која мисли брзо путовати,

оћеш му га грдан потписати
и фермана и још сврх фермана.“
325 Махмут старцу на то изговара:
„Стрико стари, Настрадаине давни,
потписа бих кавуру фермана,
а тек брада да ми буде мирна,
330 но не даду стамболске делије;
они воле главе погубити
но кавуру ферман потврдити.“
„Господару, Махмуте довлете,
ти не слушај стамболске делије;
335 кунем ти се вјером и ћитапом,
ту делије ни једине није;
те делије ништа не ваљају
нако бјежат душман кад кидише,
но добри су по кахвам се фалит,
340 а не знају силене Москове:
сваки воли Москов погинути
за свог цара и за вјеру своју
но у Турској цар се учинити,
солдат прости, толи који виши;
345 те делије не знаду Москове,
но ја живим те ратове пантим,
све ратове и сваке бојеве.
Ја од вазда с Московима ратим,
и од њихна страха и јунаштва
350 сиједе ми длаке пропадаше.
Тако стаде док Петар постаде,
а кад наста Петар у Русију
и отка се с Русма бит почесмо,
трипут ми се длака промијени
355 и све трипут крвава ницала.
Пак и Петра могах претрпјети,
док се роди велика каурка
и постаде краљица московска.
Кад у боју једноме бијасмо,
360 од ње страха и ње ђенерала,
Кутузова испреко Дунаја,
сви ми зуби, царе, испадоше
из вилице и горње и доње,
ал' ме брзе ноге унијеше.
365 Тад у боју, кад крв прол'јевасмо,

преда мном их тек дванаест бјеше
од турскијех делијах силнијех,
а кад натраг, царе, побјегосмо,
не остаде за мном ђавољега.
370 Па и више чудо да ти кажем:
колико су Турци страшљивице,
не смјеше се ни два уставити
у бијелу граду Једренету,
но сви поше куда који знаше,
375 а највеће пут Стамбола твога
да их скрију буле од каурах.
Тек ја остах старац у Једрени,
и то рањен од казачке руке.
Ту хећими мене лијечили,
380 из мојијех плећах извадили
седамдесет и четири копља,
што их бјеху заломили у ме
у мојему љутоме побјегу;
и стога сам ево престарао.“
385 Цар за наук главе не обраћа,
већ окрену писати фермане.
Први посла Босни земљи равној
на рукама од Босне везира.
Овако му цар фермана пише:
390 „Слуго моја, пашо Ђеладине,
како примиш ситнога фермана,
брже скочи на ноге лагахне
и с Травника ожежи топове;
сву избери Босну по тефтеру,
395 не остави крајичнике љуте,
који су се бој бит научили
спрам Нијемца и спрама Србије,
и не остав' љуте Херцеговце,
којино су на тврду крајину
400 спрам душманске ловне Горе Црне,
Горе Црне и седмеро Брдах.
Брже с војском ходи ми к Стамболу,
ере имам сефер са Московом;
ако ли ми у Стамбол не дођеш,
405 вјера моја, посјећ ћу ти главу,
а другога ставити везира,
нека мојој Босни везирује.“

Тај одасла, други накитио;
410 посла ферман Скадру бијеломе,
на рукама везира Мустафе;
овако је ситни ферман писа:
„Бушатлијо, пашо Арнауте,
како примиш ситнога фермана,
брже скочи на ноге јуначке,
415 жеж' од Скадра стотину топовах
тер сакупи љуту Арбанију,
хајде с њоме к бијелу Видину;
узгред узми пашу Врањалију
и од Пећи Махмудбеговића,
420 тер на Дунав чекајте Москове.
Вјерна слуго, не издај султана,
а турску ти вјеру дајем тврду,
тек ђавура натраг повратимо
и његово царство освојимо,
425 оћу тебе, слуго, учинити
пред свом војском мухур-сахибијом
и мојијем пашом учтуглијом
и везиром од четири туга.“
Они посла, трећи написао;
430 одсла ферман на Уруменлију,
на валију и на превалију:
„Како примиш мојега фермана,
жеж' на Битољ стотину топовах,
скупи листом сву Уруменлију,
435 крећи брже пут мога Стамбола,
јер имамо рати с Московима.“
И та посла, четврти написа,
посла ферман у Анадолију
на шест пашах и на три везира.
440 У ферману царе запов'једа:
„На ноге се, моји соколови,
на градовма уждите топове,
скуп'те војске што више можете,
хајте к мени, синци, у Станбола,
445 јер имамо сефер с Московима.“
Та полеће, а пети напраља;
посла ферман богату Мисиру
до на руке Мехмеда Алије.
Овако му султан говорио:

450 „Мехмед-беже, од Мисира главо
и уздани Богом побратиме,
како примиш мојега фермана,
жеж' на Каир стотину топовах,
скупи војску силну по Мисиру,
455 с војском хајде пут нашег Стамбола,
ере имам сефер с Московима,
са Московом краљем каурскијем.
А тако ми свеца Мухамеда
и Алије, зета његовога,
460 како краља влашког добијемо,
хоћу тебе, побре, поклонити
сав богати Ципар и Кандију,
још ти шћерцу дати за љубовцу,
другог тебе учинит султана
465 над Мисиром, Ципром и Кандијом,
ако мене сад не изда, побро.“
И тај посла, па шести написа;
посла ферман пространој Азији
на двадесет пашах и везирах.
470 Цар им пише у своје фермане:
„На ноге се, паше соколови,
сви везири, цареви већили,
скупте силне по Азији војске,
с њима хајте к мене у Стамболу,
475 ер имамо рати с кахурима;
који ли ми у Стамбол не дође,
сабља ће га моја распашити.“
Кад везири књиге разумјеше
и фермане цара честитога,
480 сташе купит војске силновите,
са војскама иду пут Стамбола.
А када се силе окупиле
у Стамболу пред свога султана,
све пред цара паше изидоше
485 до Мустафе скадарског везира.
Боже мили, чуда ужаснога
колико се скупило Тураках!
Тевтер каже, калем хесапио –
више војске нег' у Бунапарта!
490 Гледа војске с дивана султане,
а у себи тако проговара:

„Ах, честити свече Мухамеде,
шта ће јадан кахур учинити
спроћу тебе и све твоје силе?
495 Ал' махниту није се чудити,
јербо се је јако посилио
откако је Француза добио
и двадесет краља кавурскијех.
Ал' тако ми твојега имена,
500 кад му пуштим Турке витезове,
ни Москва их дочекати неће!
Не зна ћафир с ким се ударио,
којино је господар од земље
и свак му се клања од свијета!
505 Шта л' је змаје, хоће да познаје:
змај краљеве ждере те се храни;
он не мари за друкчије чазбе.
Ев' потомка баш твојега, свече,
у твојему емиру Махмуту!
510 Каур-краљу на мејдан ће поћи,
свим власима очи извадити,
како су му и стари чињели.
Још кад пуштим помамне Арапе
на њихове витке бедевије,
515 до мора га хоће доћерати,
а ни море г' сачувати неће.
Ја, цар, имам мила побратима,
у Мисиру газију Алију;
он ћ' у море потопит кавуре,
520 он и соко паша капудане,
то кавурство и тог ћаур-краља
и све краље и њихове војске.“
У ријечи коју сам збораше,
у то султан на ноге ћипио
525 и Москову ферман откитио.
Овако је цар га написао:
„Николаје, што јуче настаде,
што ми пишеш и у ферман кажеш
да ти влашке даве додијаше
530 баш на моје соколове Турке,
да власима зулум чине Турци –
чине зулум и чиниће им га!
Не питамо тебе, кавурине,

535 како ћемо рајом управљати,
којуно је сабља Орканова
на мегдану јуначком добила
на Косову и другим пољима
од влашкога рода безвјернога,
од Лазара и другијех царих;
540 никада те, влахо, не питамо
како ћемо царством управљати.
Ал' кад мене на мејдан позивљеш,
на то тебе, краљу, одговарам:
ако те је влахиња родила
545 и ако си Москов од поштења
и праунук Петра бркатога,
хајде мене на мејдан јуначки
под бијелом Варном на крајину!
Сад, иншала, посједочит хоћу
550 твојом смрћом краља Владислава
и под Варном гроб ти ископати,
на гроб дићи мечит и мунаре.
Доста збора, хајде на мејдана
са свом силом од земље московске,
555 на бјељегу у поље широко,
ђе се, краљу, најпре састанемо.“
Турче младо, те силено пише:
„Ако мене под Варну не дође,
ја ти граду идем Петробургу.“
560 На Илиндан Турчин мејдан пише,
да му на зло Госпођиндан дође.
Цар Никола кад га разумио
и кад виђе што му Туре пише,
тому се је громко насмјехао.
565 Витезове к себе дозиваше
и овако њима говораше:
„Војеведе, мудри фелдмаршали,
ти Дибићу и Паскијевићу,
диж'те, слуге, силновите војске!
570 Паск'јевевићу, хајде пут Азије,
узми војске шездесет хиљадах,
право хајде к Меки и Медини
да претресеш кости Мухамеду,
да ми узмеш на силу Азију.
575 А Дибићу, моја вјерна слуго,

узми војске стотину хиљадах,
с војском хајде преко Каравлашке
к Силистрији, Дунаво пријеђи;
узми града, немој почасити,
580 немој твоју главу изгубити
и невјером мојом се назвати.
А ја одох под Варну бијелу
с неколико силновите војске
на мејдану Махмуту султану.“
585 Када цара слуге разумјеше,
до земље се њему поклонеше,
па дигоше силновите војске.
Паскијевић пође пут Азије,
за њим војске шездесет хиљадах,
590 и одвуче убојне топове,
кажу топах дванаест стотинах,
прах, олово и другу захиру.
Дибих пође преко Каравлашке,
за Дибихем војске сто хиљадах
595 и за војском војничке потребе;
Каравлашку с војском прегазио
до Дунава ријеке студене.
Ту на Дунав тамбор учинио,
и ту једну ноћу коначио,
600 па тек свану и сунце ограну,
с војском Дибих Дунав пребродило,
под Силистру тамбор премјестио.
Ончас табље земљом утврдио
и на табље топе наслонио;
605 стаде бити тврду Силистрију,
ником ока отворити не да.
Николаје трећу диже војску,
низ Русију у Одесу дошо,
за њим војске неколик' хиљадах.
610 Како дође бијелу Одесу,
ту га флота своја сусретнула,
те на лађе силу натурао,
под б'јелу је Варну истурио.
Води војску цара Николаје,
615 у пољу је тамбор учинио,
добру војску на бој приправио.
Из Варне их Турци опазише

и по граду терларе пустише.
Телар виче, дабулхана риче:
620 „На ноге те, Турци соколони,
ево нама утве златокриле!
Сваки коњик притезај колане,
а пјешаци притеж'те опанке!
Данас ваља ћерати кавуре
625 да се њихне крвце напијемо;
главе су нам сами донијели.“
Како тембиј војска разумјела,
сва је листом на ноге скочила,
па из града сила окренула,
630 а пред силом три веља везира
и шеснаест пашах царевидјех;
двјеста хиљад' за њима Тураках:
сав Анадол и сва Руменлија,
сви топови силе огњевите.
635 Силна сила у поље изљегла.
Фала Богу, до њему никоме,
какви ли су Турци Анадолци:
под њима су хати од Мисира,
на њих Турци ноге прекрстили,
640 још од силе узели тамбуре,
уз тамбуре на коње пјевају.
Вриште хати, подврисују Турци,
скачу хати ка да стекли крила,
а обрћу прси Московима;
645 жељни коњи, а жудни јунаци
пријед зачет боја с кахурима.
Турци жуде, а Москов не траје,
него како Турке угледаше,
ђенерали војске упутише:
650 напред пјешци, а озад коњици,
помеђу њих топи и кумбаре,
око свијех на обије стране
панцирлија московска делија;
на свакоме коњу и јунаку
655 оклопа је по педесет оках
све од љута гвожђа каљенога;
ништа њима наудит не може,
ни наудит нит' се одржати;
до њих још су врле казачине,

660 који могу стићи и утећи
и копљима посрамит лубарде.
Двије силе пољем помичу се,
а све једна другој примичу се.
Св'јетло сунце, ти заклони лице,
665 да ти лица не ожагри крвца!
До чуда би великога било
да на свадбу тако похитају
ка бржају на своју месницу;
ал' јунаци своју крв не штеде.
670 Кад се силе близу састадоше,
виђи врага, заврже се кавга:
пуца пушка, броја јој се не зна,
јече топи, а грме кумбаре,
како туча посипљу картачи;
675 сташе тећи по зраку ријеке
силног огња и свијетлог дима,
небеса се у плам претворише;
црна земља под крв огрезнула,
крв прождире коње и јунаке
680 ка валови разломљене лађе;
од пуцња се ништа не чујаше,
а од дима ништа не виђаше.
Док топ преста, пушка одумину,
удрише се силни коњаници
685 на свијетле сабље и миждраке;
стаде клепет мачах и палошах,
ста ломјава сабаљ' и миждраках,
стаде цика силнијех јунаках.
Бој огњени три сахата горје
690 и још више дужити се ћаше,
но удрише краљске панцирлије
и казаци на гласу јунаци;
узмакоше царева делије,
пак делије плећи окренуше,
695 отискоше бјежат без уставка.
Виђоше их три веља везира
и шеснаест пашах из тамбора;
бјеже паше, за њима везири,
за везирма војска сваколика,
700 а за њима Руси у погоњу;
узеше им топе и барјаке,

прах, олово и њихне тамборе,
тридест хиљад робах заробише,
међу њима вељега везира
705 и четири паше с реповима.
Него ево и више срамоте
и гријеха у турскоме дину:
мимо Варну Турци пробјежаше,
у Варну се свратит не смједоше,
710 но душману Варну оставише,
оставише, зла им срећа била!
Ал' не бјежи витез Јусуф-паша,
не оставља за живота Варну,
но соко се у Варну затвора
715 су тридесет хиљадах Арапах;
стаде бранит града од Москова
су градскијех хиљаду топовах;
бранио се три неђеље данах.
Кад четврта заљезе неђеља,
720 би му залуд сваколика мука;
више града бранит не могао,
ер му бјеше огањ одолио
од Московах и њиних топовах,
од лагумах које поджегоше,
725 тер по града у вјетар дигоше.
А чека је индат од Стамбола,
чекао га, но не дочекао,
од султана свога господара,
јер нејмаше ни с ким дома бити:
730 Стамбол му је празан остануо;
добру војску бјеше одаслао
на Дунаво да чека Дибиха,
другу добру бјеше одсла војску
преко свега својег Анадола
735 Арменији Малој и Великој
дочекати силна Паск'јевича,
да и плећи од кавура бране,
па и² нејма ни тамо ни амо.
То кад виђе Јусуф с Арапима
740 да му нејма од цара индата,
да је Дибих Балкан превалио

²Код М. Решетара (*Свободијада, Мање пјесме, Проза; Државно издање, Београд, 1927*) уместо и стоји и[x]. (Прим. прир.)

и сву цара помоћ распрскао,
на дивану цара уздрмао,
тадер Јусуф, Турцим' на срамоту,
745 преда Варну каурскоме цару,
с Варном Јусуф и себ' заробио.
Москов посла њега Петробургу
и све с њиме што Харапа бјеше,
750 па поскида са Варне топове,
и њих посла у своју Русију.
Још тад Варну до дна раскопао,
са земљом је уравнио црном
топ већ да с ње никада не пуца
и нек зна се доклен је свијета
755 како чини бољи од горега,
и нек знаде грдни Османлија
да каурка може родит цара,
тер уз цара и Божијег дара.
Па како му још једанпут крескне³
760 да без чуда из Европе скокне,
нек одлази откуда је доша;
вријеме је, срок је његов проша
ол' га тамо не бит ни овамо.
Све бијеле виле од свијета
765 сад питају султана Махмута
како му је с Русом ратовати,
какви су му Турци витезови,
мудро ли му збори Насрадине.
Ал' се виле топрв домислиле,
770 Николају царске даре дају,
пак султану Русије одбрану:
све да воли што је неволио,
да се соли тко се не солио.
И то било, тако потрајало
775 докле год је орла и аждера.

³Н. Банашевић сматра да је стихове 759–775 дописао Сима Милутиновић, у чијој је *Пјеванији* (Лајпциг, 1837) песма први пут и објављена. (Прим. прир.)

МАЛИ РАДОЈИЦА

Мушки плачу тридесет хајдуках
у тавницу паше од Травника;
цмиле јако три неђеље данах,
доклена се паши дојадило,
5 те тавници на капију пође,
упитује тридесет хајдуках:
„Која вам је од Бога невоља
те плачете у тавници студној?
Али су вас књиге допануле
10 од дворовах и од љубовацах
да су вама куле погорјеле
и ваше се љубе преудале?
То разлога плакат не имате:
нист' имали кулах ни љубовцах,
15 нако гору и пећине студне
и шарене пушке у рукама.
Ол' ве жеља носи на хајдуштво
да босанске друме прекидате,
дворе турске хашаром чините?
20 Доста има влахах у хајдуке,
ви га нигда у њих поћ нећете.
Ако л' ви је авса омрзнула,
моја авса и тавница студна,
другу сам ви авсу начинио,
25 у коју вас мислим претурити,
та је при њој ка моји сараји;
у њу ће вам кости останути,
змије ће вам очи извадити
а гуштери рашчупати месо.“
30 Но хајдуци паши говораху:
„Аман, пашо, Босни господаре!
Ми хајдуци у твојој тамници
не плачемо куће ни љубовце;

35 да имасмо кулах и љубовцах,
у хајдуке ходили не бисмо;
нит' нас носи жеља на хајдуштво,
доста смо се нахајдуковали;
хајдуштво је срамотно јунаштво,
40 тек невоља хајдуковат може.
Ми о томе сада не мислимо;
починили што смо кадри били,
доста Босни друме затварали,
турских доста главах откинули
и дворовах пепелом засули.
45 Авса твоја омрзла нам није;
не граде се хавсе за ђевојке,
већен, пашо, Босни господаре,
за јунаке и горске хајдуке.
А што змије и гуштере кажеш
50 и студену воду до кољенах
и јуначке кости до раменах,
како дође љето, ако Бог да,
препићемо воду из тавнице,
подавити змије и гуштере,
55 у зиму се на кости гријати,
кости ће нам за дрва служити.
И ми за све ово не плачемо,
но плачемо што нам је невоља –
за соколом Раком арамбашом;
60 синоћ ни се Рако преставио,
па га су чим укопат нејмамо.
Но тако ти хљеба царевога
и тако ти турске вјере тврде,
подај нама куке и мотике
65 да малога укопамо Рака.“
Паша ћаше, но була не даше,
него паши тако говораше:
„Не, за Бога, паша господаре!
Ти не копај малога Радоја;
70 он је тако многе преварио,
три пута се досад закопава
и све трипут из гроба бјежао;
три пута се вјеша на вјешала
и све трипут с вјешалах утјеца,
75 а шеснаест пута из тамнице,

из тавнице првога везира –
јунак хајдук превариће тебе!
Већем узми до четири чавла,
удри му их у четири паца;
80 ако хајдук буде у животу,
ал' ће гмизнут ал' помаћи брком.“
Паша каду за то послушао
и четири чавла дофатио,
к хајдуцима у тамницу пође;
85 нађе Рака насред пода мртва,
па му чавле удри у паоце –
јунак Рако не трмизну собом!
Тада паша на ноге скочио
и довати куке и мотике,
90 ћаше дати да га закопају,
ма када му, кучка не даваше:
„Не, за Бога, пашо господаре!
Копат немој малога Радоја,
јунак Рако преварит те хоће,
95 већ донеси љута црнокруга
из присовја, ће га грије сунце,
хајдуку га метни под гроце,
нека влаха бије харамбашу;
ако хајдук буде у животу,
100 копорнуће брком ал' подватом.“
Паша брже булу послушао,
те нареди – црнокруг му дође;
понесе га Турчин у тамницу,
па га Раку под грло метнуо.
105 Паша бије љута црнокруга,
паша њега, а он Радојицу;
још му Турчин турски говораше:
„Подичи се, влашки харамбаша,
са ћерданом што ти је под грло,
110 јер је љевши но моје кадуне.“
Јунак Рако собом не шенуо,
не шенуо ни гмизнуо брком!
Турчин мисли да је хајдук мртав,
те на своје ноге устануо;
115 пошетао до куле бијеле,
те им даје куке и мотике
да копају својег арамбашу.

Ал' му не да јопет кучка када:
„Немој, пашо, дражи од очију!
120 Влах се хајдук мушки уливсио,
хоће хајдук тебе преварити,
већ ти зови тринаест Циганах
да ти скују гвожђе раоника,
раоника од дванаест оках,
125 тур' га врућа Раку на прсима;
ако буде у живот хајдуче,
трмизнуће и скочит на ноге.“
Брже булу везир послушао
и набави тринаест Циганах;
130 сковаше му љемеш, гвожђе љуто,
гвожђе љуто од дванаест оках.
Сврућена га носи у тавницу,
па згрија га док се зацрвење;
на хајдуку токе расклопио,
135 жежак љемеш на прси му тура.
Засмрђеше прси у јунака,
смрде прси и цврчеж их стоји,
и дим пламти – хајдук не трмиже!
Паша токе Раку честиташе:
140 „Честите ти токе од челика!
Нека знадеш, Рако харамбаша,
на хајдука бољијех их нејма.“
Види паша што није видио,
па сам с собом паша говорио:
145 „Да је мртав, трмизнут би мора,
а нека ли да је у животу;
е тако ми вјере најчистије,
у џехенем бит му теже неће!“
Па нареди укопат Радоја,
150 но му не да прехитра Туркиња,
него му се о грлу вјешаше:
„Не, за Бога, драги господаре,
јунак Рако превариће тебе!
Већ сам чула ђе кажују свуда
155 да је хајдук лаком на Туркиње,
а ти имаш Хајкуну ђевојку,
нејма друге ни у гору виле.
Ти је пошљи Раку у тавницу;
ако хајдук буде у животу,

160 отвориће око пут ђевојке
ал' црнијем помакнути брком.“
Када плачем и мехким ријечма
јопет пашу на зло окренула,
те оправу Хајку у тавницу.
165 Кад Туркиња угледа влашића
ђе он лежи кано да је мртав,
поче млада шетат по тавници:
до поноћи шетат не престаје,
у поноћи пође над хајдуком,
170 те хајдука гледа међу очи.
Више хајдук трпјети не мога,
но лијево око отворио.
Виђе Хајка ђе је жив Радоје,
па је њему тако бесједила:
175 „Затвори их, Рако харамбаша,
затвор' очи, избила т' их муња!“
Па тек свану и сунце ограну,
пође млада из тавнице када
и отиде паши у одају,
180 те је млада њему бесједила:
„Што се мртвим гријешу хајдуком,
што не дадеш мрца закопати?
А тако ми твог и мог живота
и тако ме власи не узели,
185 давно се је Рако преставио.“
Како паша кћерцу разумио,
одмах даде кукe и мотике
и нареди закопат хајдука.
Хајдуци му гроб копати сташе;
190 Рака ћаху плитко закопати,
али не да млада пашиница,
но у дубље њега закопаше,
у дубину дванаест лакатах.
Ту хајдуци брата закопаше,
195 закопаше, па га оплакаше;
отлен оше у студној тавници,
а Хајкуна с мајком у сараја.
Но кад мркну и премину сунце,
сви поспаше до младе Хајкуне;
200 Хајкуница спавати не хоће,
већ довата кукe и мотике,

поче сама откопават Рака,
доклен га је збиља откопала.
Кад се хајдук дофати свијета
205 и шарена свога џефердара,
он с Хајкуном паши у двор пође;
по двору му покупио благо,
још и два му заробио сина
и оћаше пашу погубити.
210 Ма Хајка му никад не даваше:
„Не, за Христа, очи моје Рако,
већ му води два сина једнака,
за њих ће ти све пуштат ајдуке,
твоју браћу а моје ђевере,
215 и даће ти блага колик' драго.“
Кад то Рако од ње разумио,
узе паши хата из синџира,
пак отиде јунак уз планину;
собом води Хајкуну ђевојку
220 и два сина паше мучитеља.
Здраво Рако на дворове дође –
у најпрву дубоку пећину;
како дође и напи се вина,
пак је паши књигу написао.
225 Овако му харамбаша пише:
„Нови тасту, пашо од Травника!
Дошао сам на дворове здраво
и твојом се ћерцом оженио,
два ти луда сина заробио.
230 Но ако ћеш, нови пријатељу,
да у љубав посад преживимо,
и ак' желиш видјети синове,
пушти мене браћу из тавнице,
милу браћу тридесет хајдуках;
235 подај њима тридест џефердарах,
толик' чивтах малијех пушаках,
па им плати љуту остојбину,
а дангубу у твојој тавници;
још хајдуках мени харамбаши
240 пошљи, пашо, три товара блага –
нека знаде, ја до кога дођем,
да је за мном када везирова.“
Што је иска све му паша посла,

а он паши два једнака сина.
245 Кад хајдуци харамбашу нађу
са кадуном на своје дворове,
свак по једну себи додавише.
Онђе одма буле покрстише,
сваки својој по име нађеде,
250 Радојица његовојзи Јане:
тко се роди од њина порода,
нек се учи трпјет ка Радоје
и мукама да се не предаје.
Па с кадуном пород изродио,
255 диван пород, да дивнијег није –
породио старину Новака
и његова брата Радивоја.
Док су били, јунаштво чињели.

БЈЕЛИЦЕ

Подиже се Кузман од Бјелицах
и за њим су три четири друга,
а отиде преко Горе Црне,
доклен дође нахији Црмничкој
5 у малахно село Бољевиће.
Отолен је књигу написао,
а шиље је у Бар на крајину
баш на руке барском Мехмед-аги:
„Мехмед-ага, слушај што ти пишем!
10 Ако зулум нећеш оставити
што га чиниш барској сиротињи,
кунем ти се вјером и законом,
ал' ћу моју изгубити главу
али твоју пријед окинути.“
15 Кад Мехмета књига допанула
и кад виђе што му Кузман пише,
подруга се књиги Кузмановој,
и овако ријеч бесједио:
„Чудна влаха – јад га задесио! –
20 који мене предаје законе
како имам запов'једат раји!
Сад он каже у књизи овојзи:
ако њега послушати нећу
да ми хоће главу окинути,
25 ка да сам му свезан украј пута
баш за грмен од јеле зелене.“
Пак је Вуку књигу отписао:
„Чујеш ли ме, Кузмановић Вуче!
Што ми пишеш, од горе хајдуче,
30 да не прштим лашку⁴ сиротињу,
ја везира за то не обадам
кад ја имам од цара фермана,

⁴Код Решетара уместо *лашку* стоји *влашку*. (Прим. прир.)

а раја је Турчину нафака.“
Кад Кузману така књига дође
35 и кад био књигу разумио,
причекао за неђељу данах,
па је малу чету сакупио
и отиде Суторман-планином,
докле дође Шари поноситој.
40 Ту су један данак преданили
и бијеле куле разгледали
по Крајини и по Бару граду.
А кад била нојца долазила,
отидоше Бару проз вароша,
45 докле бегу до дворовах доше,
па дружини Вуче бесједио:
„Ја отидох у бијелу кулу
да од куле ја отворим врата,
а ви стан’те пред врата од куле.“
50 То им река, па Вук ускочио,
ал’ га клети опазише Турци,
не даше му отворити врата,
већ у кулу Вука затворили,
а четири пушке опалише,
55 тек олово не приону Вуку.
Па Вук ужди двије пушке мале,
те погоди агу Мехмет-агу
и Османа, брата хагинога;
још Вук аги токе уграбио
60 и четири пушке срмајлије,
па изиде пред бијелу кулу,
ал’ пре⁵ кулу не нађе дружину.
Он помишли да су му утекла,
те овако њима бесједио:
65 „О хрђава браћо и дружино,
да грдно ли мене издадoste,
а да бисте код Бога платили! ...“
Кад лелекну нешто наврх куле:
„Јаох, Вуче, срамотно л’ погибе!
70 Ми ал’ ћемо изгубити главе
али ћемо тебе осветити!“
А Вук им је био завикао:
„Не погибох, но слазите амо!“

⁵Код Решетара уместо *пре* стоји *пре[д]*. (Прим. прир.)

То дружина њега разумјела,
брж' сидоше са бијеле куле
и с Вуком се онди састадоше.
У Црмницу отле се вратише,
из Црмнице здраво у Бјелице.

КАВАЈКА

Од Каваје књигу була пише,
а шиље је Мехмед Кокотлији:
„Чуј, Турчине Мемет Кокотлија,
ако мога не осветиш сина,
5 баш мојега лудог Асан-агу,
којино је љетос погинуо
бојак бијућ с младим Црногорцма,
да заробиш неке Црногорце
и све мене да живе доведеш,
10 а најпрвог брата владичина,
по имену Сава Петровића
и војводу Мићу Вукотића
и Андрију сердара Пламенца,
још сердара Бошковић Мијајла
15 и сокола Пајовића Јова
од крвавих Брдах на крајину –
ако ли ми ово не учиниш,
кунем ти се на ћитапу моме,
чинићу те на колац набити
20 у мог брата скадарског везира.“
Кад Мехмета књига допанула,
књигу гледа сузе пролијева.
Затвори се у своју одају,
из одаје ситну књигу пише,
25 па је шаље були од Каваје:
„Чуј ме добро, була од Каваје!
Чудим ти се што у књигу пишеш
и у њојзи бираш Црногорце
за Хасана да ти их доведем!
30 А не знадеш, було из Каваје,
није лашно робит Црногорце,
Црногорце ни младе Брђане.
Ја сам једном с њима ратовао,

и да није доро ме унио,
35 не би мене кућа видијела.
Ја да имам и цареву војску,
мучно бих се на њих уканио;
не даду се робити јунаци,
а камоли живи пофатати!
40 Но те молим кано госпођицу
за то немој везиру писати,
да ми моју не откине главу;
на поклон ти стотина дукатах
и три хата под златна пусата;
45 још бих дао да би већ имао.“
А кад булу књига допанула,
књигу гледа, а прима дарове;
књизи му се само посмјехује,
па Мехмету опет написује:
50 „Чуј, Мехмеде, добро, Кокотлија!
Проста тебе на рамени глава
кад ми пошљеш златнога сокола
и товара четири дукатах,
кад аждају убијеш језерску
55 од Каваје те прождире Турке –
тадер ћу ти опростити главу,
бре, кауре и ћафирски сине!“
Кад Мехмета књига допанула,
књигу гледа, овако говори:
60 „О Кавајо, не бијелила се
што ми хоћеш изгубити главу!“
Челом паде на земљицу црну,
па је своје повикао слуге:
„Све четири коња оседлајте,
65 да бјежимо пут Горице Црне,
ере ћемо изгубити главе
теке була напише везиру.“
Брзо њега послушаше слуге,
оседлаше коње седленике,
70 а кад свану и сунце ограну,
глас допаде Мехмед Кокотлији:
„Од јада се и жалости тешке
у Каваји була преставила!“
И тако је Мехмед остануо
75 на свом дому и у своме двору.

НА ТОПУ СА СПУЖА

Јунаштво те Вида и Мирчете
и њихове гласовите чете
са тврдога Спужа уграбише,
Црној Гори тебе донесоше.

24. марта 1833.

ЕПИСКОПУ НИКИФОРУ

Име ми је вјерољуб,
презиме ми родољуб.
Црну Гору, родну груду
камен паше одасвуда.
5 Српски пишем и зборим
сваком громко говорим:
народности ми србинска,
ум и душа славјанска.

Добром христијанину г-д преосвећеном ужичком еп. Никифору
о Ђурђевудне, на Ловћену, лета 1833.

„Ко је оно на високом брду“

Ко је оно на високом брду –
попео се на крутој литици,
смјело сио на висину страшну
и весели са ње поглед бача
пут пучине мора кипућега,
гледи море ка се узљуљало,
ка валови за валовма трче,
стењу исти са ужасном хуком
по простору немирне равнине,
10 устрашени Еоловим бичем,
ломе своју силу непрестано
о окружне скале и брегове?
Тај ти исти бистро око бача
пут престола свемогућег Творца,
15 погледима таму просијеца
те прекрила поља подуранска
како муња дебеле облаке.
Он свуд очи веселе окреће,
тражи с њима, никад не престаје,
20 веља дјела Творца великога
да у пјесне славу њему поје,
са тим пита и весели душу.
Оно ти је син природе – поет,
творац мали најближи Божеству;
25 од другије свије умни твари
он најближе са могућим Творцем
има својство те га са њим зближа,
јер он може саздати свјетове
у идејам' високолетећим,
30 кано што их отац премогући
дјелом сазда и ево их каза.

**СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ
ЗАХВАЉУЈЕ**

СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ ЗАХВАЉУЈЕ

Како одох из слободних горах,
мишљах у њих Српство оставити,
а међ' туђим уљести народом,
ком обичај ни језика не знам:
5 вјера друга, царство, миса друга;
мишљах презрен ка и крвник бити
ради вјере – свијета неслоге.
Но ја сасвим другојаче нађем:
бих дочекан у Котору красно
10 у српскојзи кући Лумбардића.
Ту три дана ка у тренућ прошли
правом чашћу и весељем српским;
док четврти, на уранак сунца,
конте Јосиф из Доброте дође
15 са његова два мила синовца,
два синовца, како двије виле.
Тек се стасмо, братски с' изљубисмо,
питасмо се за живот и здравље,
и у говор дуг искрено српски
20 сташе сва три конта говорити:
„Воља нам је, стари пријатељу,
да нам кућу пођеш видијети
(не ће друго веће у Доброту)
са свом браћом која су ти овђе,
25 нашом браћом храбрим Црногорцма.“
Ми без молбе, како Црногорци,
из ријечи на ноге скочисмо,
три четири лађе напунисмо;
њини момци одвезу нас брзо.
30 Ми одмаха, тридест и четири,
у бијелу двору њиховоме

Божу помоћ њима назовемо,
они нама: „С добром срећом дошли!“
Загрле нас како своју браћу
35 и сједну нас у позлатне стоце,
пак одмаха кафу и ракију;
кад исписмо кафу са ракијом,
све нас зовну за сто благовати.
За њ весело и дуго сјећесмо
40 частећи се сваком ђаконијом,
јошт за сваком друго пијућ вино,
у њ спомињућ царе и ћесаре
који добра српском роду жуде,
пак и слобод црногорског гн'језда,
45 а за здравље један другом, зна се.
Пошто ти се мушки напијемо
и весело српски исмијемо,
конте Јосиф и два му синовца
начну опет од свег срца молит
50 да сви код њих ноћит останемо,
а и даље колико нам воља
ка у правог Црногорца кућу.
Ми с грохотом и с потресом двора:
„Бисмо, конти, Божја ви је вјера,
55 за неђељу, мање ни сахата!
Ко би бјежа од оваквог добра
и од таквог братског пријатељства?
Ал' нам прост'те, јер немамо када:
брод нас чека, а вјетар је за нас.
60 Него збогом и фала ви на част!“
Онђена се братски изгрлимо,
готово се с плачем раздвојимо.
Ми к својему намјерену путу,
с пријатељма растасмо се т'јелом,
65 али душом нигда ни довијек.
О, ви Срби, свуд ли српствујете,
дужност чојства праву испуњате!
Српствуј ђелом, вјеруј што вјерујеш:
лактом вјере глупост чојка мјери,
70 а озбиљност ђелом и врлином!

Спјевана у Петербургу 20. августа 1833.

ПУСТИЊАК ЦЕТИНСКИ

„Србин српском роду своме“

5 Србин српском роду своме
ово дјелце посвјећује.
Његово је ситно цв'јеће
по ливади правој Српства
и узрасло и побрато
и у в'јенац роду дато.

Владика црногорски
Петар Петровић.

ЦРНОГОРАЦ К СВЕМОГУЋЕМУ БОГУ

О ти бићем бесконачни,
без почетка и без краја!
Почетак си сам основа
и крај свега у тебе је.
5 Ти, дубино неизмјерна,
ти, висото недолећна,
те си сјајност своју скрио
млогостручним покривалом
величанства и пространства,
10 те се не даш да те види
око душе најумније,
нит' ум себе вообрази,
но тек почне о теб' мислит,
занесе се у бескрајост
15 све с вишега к вишем одећ,
летећ желно да те види
или сјенку барем твоју.
Ал' залуду њему мука,
по простору тумарање,
20 када си га ти створио
кратковидно и слијепо,
да у тебе не погледа,
но се натраг мора вратит
у ћескотном своме храму
25 занешено, утруђено,
величином зачуђено.
Погледам ли течност стварих,
погледам ли свјетлост сунца,
погледам ли сјајност, хитрост
30 милионах горњег свода –
све то мене удивљава,

тебе каже свемогућа,
и душа те моја мала
више свега узвишава,
35 тебе што си више свијех
и те р'јечу сву ствар крећеш –
Бог си ума, душе моје.
Колико је даљност твоја
од краткога ума људског,
40 свеколике умне главе
што су досад на св'јет биле
и посада те се роде
да у једно перо слију
силу мислих највишијех,
45 не би знале черте повућ
нити р'јечи уписати
о твојему величаству.
Ах, ти ствари превисока,
јер си мене таквог дала
50 кратковидна и малена?
И чему сам ја подобан?
Ја се надам нешто твоје
да у душу моју сјаје;
неизвјестан, ал' се гордим
55 што са тобом својство имам.
Но и било штогођ мало,
то се може уподобит,
спрам сјајности твоје веље,
премалојзи искри огња
60 која пође тамо лећет
од огњеног окејана,
док се опет к њему врати.
Ти с' окејан бесконачни,
а ја плавац без весалах.
65 Мисли су ми бура јака;
са мношћу чине валовање,
нагоне ме напр'јед пливат,
желе штогођ видијети.
Но како ћу водом одит
70 кад у руке весла нејмам,
већ сам дужан стојат тужан
у смртноме чамцу малом
на средину окејана,

75 док с' преврати чамац исти
и окејан мене прождре?
Ја се земље цар називам,
ја се гордим и поносим
јер врх свега земног владам;
80 ја с природом често ратим,
побјеђавам треск громовах,
побјеђавам зук вјетровах
и сињега љутост мора.
Ја умнима летим крилма
око сунца и планетах,
85 знадем њину величину,
знадем њина круг течења,
њину свјетлост и бистроту;
ја над љутим лафом, тигром
и над свијем животнима
90 мора, земље и воздуха
владам умом и царујем –
све с' то мене покорава,
све ми с' клања и служи ме.
Куд год се ја обратим,
95 величаство свуд ти видим;
погледам ли кита, слона,
погледам ли мравца, муху,
погледам ли равна поља,
разним цв'јећем накићена,
100 погледам ли горде горе
у зеленост обучене
или цв'јетак једва видни –
свуд те видим свемогућа.
Најмањи те цв'јетак слави
105 ка највишег свјетлост сунца.
Но, ах, Творче, што сам смртни
ја у сравност твоје силе,
твог могућства, величаства?
Могу ли се жив показат,
110 спрема твоје величине?
Ти, који си премудрошћу
у пространству воздушноме
созда св'јетак милионе
и све једног с другим свеза
115 твојим ланцем невидимим

и свакоме живот дао,
те уредно свој ток чине,
један другом свјетлост дају –
ко се равнит с тобом може?
120 Ја ли смртни да се равним
спрама Творца бесмртнога?
Ја ли тебе да с' подобим,
теб', који си сама вјечност,
спрам које се једва могу
125 ја показат да сам био
и на св'јет се појављао?
Ти, Божество превисоко,
које живиш у простору,
над простором, под простором,
130 у свијетлим планетама,
у зракама сјајна сунца
и у сваку малу стварцу
нам видиму, невидиму,
ти свачему живот дајеш
135 невидимом твојом силом.
Но ко ће те описати,
ко ли умом обузети?
Ум си кратак дало чојку,
не може те ни назрети,
140 а камоли видијети,
већ ум лети чојка слијеп
по простору бескрајноме
тражећ св'јетло по тавнини
како сова у мрак ноћни.
145 Ал' ја више силе немам
да изближе тебе видим,
већ из стварих видимијех
своритеља њина славит
и с чудењем великијем
150 душом, срцем тебе викат:
„Ти си цар мој и свег другог,
којега је рука вргла
темељ свему видимоме
и у кога руку стоји
155 конац исте величине!
Тебе слава бесконачна,
тебе части прековјечне,

тебе фала, ка свемоћну,
нека буде и бити ће
док је св'јета и народа!“

ОДА НА ДАН РОЂЕЊА СВЕРУСИЈСКОГ ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА ПРВОГА

О Славенство, штоно јеси
од постања славно, дично,
дај с олтара срца, душе
жертве чисте и искрене;
5 нек ти управ дим срдечја
иде к небу и к престолу
небадршца, всјех владике!
Данас ти је дан рођења
Николаја, твога Марса,
10 твог Олимпа цара права.
Дан рођења пој његова,
скачи увис, торжествуји,
пој у колу пјесне дичне
од весеља и радости!
15 Рус ти нека буде храбри
славе, кола твога вођа;
Рус са тобом уједначке
нека у храм бесмртија
води ђела св'јету знатна
20 праунука *Петровога*.
Москво, Нево, Волго, Дону,
нек се ваше бистре воде
сад највише ускипљују,
нек сад расту, бистре скачу;
25 највиши ви буди празник
св'јетли двадест пети јун'ја,
дан рођења вашег цара,
вашег цара у свем славна;
брже тец'те с славе зуком

30 на све стране и крајеве,
у простране окејане.
Разглашујте ђела славна!
Нек се ц'јели свијет пуни,
нек се чуди, удивљава
35 прапотомку *Романову*;
нек народи свуда чују
каква Славјан цара има –
правосудна, милостива,
ђелом умна и велика,
40 на ратноме пољу храбра,
на престолу вељедушна.
Ти, Олимпа Славјан Зевсу,
њиним гласом пуштај гrome
сврх планинах највишијех
45 куд сарматско племе живи!
Ма их силно жежи, пали,
да ти грома глас свак чује
од Балтијског до Црнога,
од Германске до Китаја;
50 туда живи и почива
дух Славенства најхрабријег.
Громи твоји нек им кажу
да с' од давног сна разбуде
(који јоште њим спавају)
55 и с Русима уједначке
да светкују дан рођења
громовршца, њине славе,
њиног оца, бранитеља,
уздижника њих имена!
60 Нека не спе, св'јема кажи:
Николаи њина права
диже, брани, заштиштава
с мачем голим у рукама.
Ти што горди и ледени
65 држиш Кавказ на плећима,
за ос му се тврду свати,
тер га стреси и разруши,
нек Вулкану жедном падне
у чељусти и жвалице;
70 житеље му дивље страви
са именом Славјан-цара,

к ногама му нека падну,
за свог цара њег' познају.
Нек му с' више не одмећу
75 ни у тврде бјеже скале,
јер од грома његовога
сакрити се нигђе неће!
Већ су њиме покорени
и славенском крвљу скупом
80 њином јесте све купјено.
Нек се оне руке боје
којано је силно стрла
царство Перса и Османа;
која помоћ многим дава,
85 неке миче, неке пење,
неке држи на престоле;
које помоћ многи траже,
под заштиту ње притјечу;
у коју је држак кола
90 од счасија и несреће
од три св'јета половине:
које оће, на врх меће,
које оће, с њега смеће.
То све ради цар Славјанах,
95 но, противни, њему к ногам'!
Више сваког ти се радуј,
о велико племе руско,
које римским крачеш краком
под управом *Николаја* !
100 Млади те је Феб осија;
дух ти *Петра* и *Фридриха*
на високом трону сједи;
он са тобом мудро влада,
он те сада обукује
105 у аљине нове славе.
Под његовом мудром владом
ти с' узрасло и узрашћеш
више сваког земног рода;
слава Гала и Британца
110 пред твојом се мрачна види.
Сад превјеса ц'јелог св'јета
твоме цару тежи јако:
ти његову дњу рођења

115 са свакијем Славјанином
плети в'јенце бесмртија,
те окићај двије главе –
Николаја, Александре.
А ми што смо браћа твоја
у планине црногорске,
120 те љубимо глас слободе,
у наша ће проста срца
бит паметник подигнути
заштитнику наших правах –
Николају Великоме,
125 и завазда у њих стојат
чист и пламтећ искреношћу
како зраке сјајног сунца
у чистоме брилијанту.

„Одјекуј ми гласе, свиро“

Шта ћеш мају плести в'јенац

Кад му га је сплео Творац?

Одјекуј ми гласе, свиро,
душевна ми сад пој, лиро!
Попуш'т синџир, ума рапство,
душом грлит славе царство!
5 Појмо слави вјечно срцем,
наша с' правда јави лицем;
ти бјеж', варвар, с св'јета брже,
Славјан мача на те трже.
Свиј с', невехли в'јенац славе,
10 на *Романске* вјекуј главе;
Николаи цар те носи,
Славјанин се њим поноси.
Дјелом цар се звати може,
вјерним својим свуд поможе;
15 од невјерних свој род брани,
с отим в'јенац славе храни.
Махмут добро за њег' знаде,
Фет-Алија пред њим паде;
Спаган, Стамбол славу м' свио,
20 врх мунарах топ му збио.
Река безбож нек не виче
ни с мечетах оца криче;
река луни тавно гријат
и ниже се сунца вијат.
25 Арменску је освојио,
Турске крило одвојио;
Дунав му је сад у руке,
то Стамболу даје муке;
на Силистру топ му јечи,
30 њим славенско име звечи;
Варна цару име диже,

освета је Славјан стиже.
Оро змају изби очи,
зна с' *Николај* када скочи;
35 не кће с њима метат срока,
док им у рог згна пророка.
Здрав Славјанах буди царе!
Сви противни за те маре;
брани ђецу, те Славјане,
40 њине пршти све душмане!

ОДА НА ДАН РОЂЕЊА НАСЉЕДНИКА РУСКОГА ПРЕСТОЛА ЦЕСАРЕВИЧА ВЕЛИКОГА КЊАЗА АЛЕКСАНДРА НИКОЛАЈЕВИЋА

Што се сјевер, св'јету страшни,
у лучама сјајног сунца
оно саде обукао?
Јал' се сунце обратило
5 с друге стране течност чинит,
и природа закон вјечни
тако страшно нарушила?
Јал' су мора ледом скрита
и планине свег сјевера
10 у свјетлећа клупка бистра
окренуле с' и провргле?
Гле чудеса, што се ради!
Ка Петров град⁶ сјаје, блиста,
прућа муње, бача гrome,
15 и над њиме по воздуху
теку р'јеке огњевите!
Нева бистра и гласита
иде смјело и весело
плести в'јенац бесмртија
20 порођењу великоме

⁶У првом издању уместо *Петров град* стоји *Петровград*: усвојили смо мишљење Р. Лалића и М. Стевановића, приређивача *Просветиног* издања (*Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Преводи*, Београд, 1953), да је овде реч о наглашавању да је то *Петров град* (слично у *Свободијади, Пјесма десета*, стих 804) а не о другачијем писању имена града (код нас Петроград, Петербург, Санкт-Петербург). (Прим. прир.)

Николаја, Александре,
а Петропољ над њом дивни
огледује свјетлост лица,
поноси се и весели,
25 јере види порођење
наследника славе своје,
у свем оцу подобнога.
Глас се Руса храброг чује:
„Жив’, напредуј, *Александре!*
30 Примјером ти нека буду
твоји вељи родитељи;
путем сваким хајде њиним,
њим ћеш брзо сустигнути
свемогућност древњег Рима.“
35 Цар се види са царицом
на Олимпу славенскоме;
у веселост обучени,
међу собом сина држе
готовога к приваћењу
40 славенскога скиптра, в’јенца.
Сад су мирни и радосни,
јере пород срца виде
себи раван духом, умом,
вељедушјем и храброшћу.
45 Москва, мати славе руске,
игра стара, весели се,
у храмове трчи брзо,
дава жртве на олтаре;
тамјани се њени дижу
50 и молитве срца, душе
до престола сведржећег;
јек јој звонах воздух ломи,
глас њин иде и допире
мимо облак до небесах.
55 Дону с’ бистри и гласити
са племеном својим храбрим
много горди и поноси
више сваке у св’јет р’јеке.
Рођење те освјетило
60 твог великог атамана
и нав’јеку бр’јег твој тврди
окитило славе цв’јећем.

Нек ти с' чуди, удивљава
и нека ти срећи, слави
65 сва Азија и Европа
завидује; има чему
све Славенство, ка Рус исто,
веселити с' дњу рођења.
Жив свијема и здрав буди,
70 буди правах славенскијех
уздизатељ и штит тврди,
ка што ти је отац храбри.
Расти брже, *Александре*,
славенскога рода сунце,
75 које хоћеш нас св'јетлити
и свободом огријати,
о највећа на св'јет главо!

КЊАЗУ АЛЕКСАНДРУ НИКОЛАЈЕВИЋУ ГАЛИЦИНУ

Добродјетель дар је велик, зна се,
чиста, сјајна, па и беспорочна,
своиствена великим људима.
С њом се диче главе и умови
5 и питају благородне душе;
с њом се ратај, ка цар, дичит може;
без ње с' престол и порфира мрачи
ка дворови тавнога Ереба.
Ти се са њом дичиш и поносиш,
10 о, велики духом Галицине!
Ко се с тобом поредити може,
ко л' те достић у добрим дјелима?
Б'једно људство од свакога краја
у теб' друга нађе, помотњика;
15 са свих странах к тебе притијечу,
ка од оца свак иште помоћи;
објеручно свакому је дајеш.
Природа те, добротворка људства,
св'јету дала и њем' поклонила,
20 на мјесто те високо припела
само добро да чиниш људима.

СТЕПАНУ ДМИТРИЈЕВИЋУ НЕЧАЈЕВУ ОБЕРПРОКУРОРУ СВЈАТЈЕЈШАГО СИНОДА

Друже људства и истине праве
и науке љубитељу здраве,
добрим дјелма сијајуће срце,
дично умом, характером лице,
5 Нечајеве, главо многознатна,
славе рода љубимче познатна,
тврди ступе цркве прађедовске,
важни к дјелма ползе отачаске,
вјерни сине цара господара,
10 пуна душо особитог дара,
заштитниче б'једних и немоштных,
љубитељу знатних и незнатних,
дужност чојства живиш испунећи
у свачему ђе можеш досећи!
15 То је радња правога човјека,
добро име тим носи дов'јека.

„Нево р’јeko, огледало људства“

Ти ћеш тећи у океан славе
док се мудре на те круне главе.

Нево р’јeko, огледало људства,
славом ти си извор огласила
виш’ но Дунај, Нил и Ефрат древни.
Красно ли си одсвуд накићена
5 с храмовима подигнутим Творцу,
царским дворма и другим зданијам’.
Брегове си осула бисером –
просвјештењем, најдражим камењем;
из тебе су израсли цвјетови
10 правог знања и човјекољубног.
Од истока до твога утока
лађе су те нашарале везне,
њих прекрили крсташи барјаци.
Ти си срце славенског племена,
15 прави извор вјере православне.
Крајма твојим излежу се орли,
који лете на све стране св’јета,
вјерне бране, а невјерне гњаве;
име т’ тијем дижу до небесах,
20 надалеко знају ширит крила,
д’јел су шести прекрилили св’јета,
другим дају закон и обрану.
Даљни свијет – Китај многољудни –
орлиће ти нуди с даровима,
25 да Пекина име не помраче;
горди Париз и Стамбол надмени
судбу су ти у руке давали –
оба си их падше окурила.
Често с гњевом крвава протјечеш,
30 под валове безбож закопајеш.
Све си круне наједно скупила

од источне и сјеверне стране;
неприступни Кавказ и високи
твојим орлма превиио је главу.
35 Нептуну си храм воздвигла вељи,
у коме се легу лабудови
те излећу на поља широка,
на широка поља океанска,
њину страшну кроје мраку грудма,
40 крилма лепћу над грозном Тетидом,
перјем ките бујност бесконачну;
њини громи оглашују име –
до састанка мора с небесима –
Славјанина од постања знатна.
45 О ти Нево, ув'јек с славом текла,
са тобом се дичили народи –
твој Рус храбри с браћом Славјанима!
Свагда с' на теб' слава круновала
и *Романска* кућа царовала!

„Дуну вјетар јаки пут Русије“

Ко оће превеће,
изгуби и вреће.⁷

Дуну вјетар јаки пут Русије,
над Москвом се у дим крсташ вије;
са престола орај искочио,
умало га пламен не сватио!
5 Него чуда ево да се прича:
ко ишћера орла *Павловича* ?
Соко итри на њег' не удари,
а за змаја одавна не мари,
већ се кокот дига од Франције,
10 за њим пилад од сваке нације.
Свак се чуди ко има памети
и ко чојски може разумјети
ка ће с' кокот са крсташем тући,
род кокошји име истог вући!
15 Оро силни с престола скочио,
те кокота слијућ⁸ уочио,
само г' гледа што оће да ради,
с кокошкам' ли да чудеса гради.
Гледат му се чудо додијало,
20 свако с' Рушче Москвом огријало,
па попусти из гн'језда орлиће,
те рашћера кокоту пилиће.
Које грудма орлад не побише
оне живе у пл'јен ухватише,
25 а кокота зајмише у море,
доклен крепа и биде му горе.

⁷Код Решетара уместо *и* стоји *и/з*; на основу Вукове пословице „Ко хоће веће изгуби (и оно) из вреће“ Решетар закључује да је штампарска грешка – ми смо прихватили становиште да је реч о другој верзији народне изреке. (Прим. прир.)

⁸Код Решетара уместо *слијућ* стоји *смијућ*. (Прим. прир.)

Одсад памет имајт', кокотови,
не излаз'те ђе с' вију орлови;
ви под квочком сједите, пилићи,
виш' не ид'те ђе циче орлићи,
јер он гласом „цију, цију“ циче,
род твој под њим „пију, пију“ пиче!

ЗАРОБЉЕН ЦРНОГОРАЦ ОД ВИЛЕ

Једну вече, ка обично чобан,
заспим под лист и осјенку букве,
више тора б'јелијех овацах.
Код мен' близу нигђе никог нема
5 до друг вјерни шарка шестопетка
с двије мале и с дугачким ножем.
Њу покрај се, и пружим се лећи.
Дуго лежах, ал' заспат не могу.
Мислим: што је? На крајину⁹ нисам
10 да ми несан кажује злотворе.
Звижнем всима, да што друго није.
Они пет шест свуд облете вјерно;
виђу на њих и по лају знадем
да злотвора нема око тора.
15 Узмем гусли, начнем пјесну појат.
Њу појући, чујем очи тешке,
на десну се, сретњу, нагнем страну,
превари ме сан, но гвозден, мало.
Пробудим се, али сањив тешко.
20 Шарку ставим уз раме лијево,
дwiје мале с ножем у појасу.
Пред зору је, и тишина мртва;
глас ничему чут не могу умну,
досим вјетру ђе трепеће листе,
25 златокрилке пјесну над цвијећем,
блек овчице и јагњета млада,
јошт и полет с Ловћена сокола
за зеленокрилом јаребицом.
Ал' све нешто мироват не могу,
30 но ми перчин подиже капицу.
Обратим се крстећи к истоку,
да погледам виђет ли ђе сунца:

⁹У првом издању уместо *крајину* (*Просвета*, 1953) стоји *крамну*; код Решетара *крамину*. (Прим. прир.)

сунца нема, ал' је зора бистра
 и плам зраках исток запалиле,
 35 сабиле се таме на западу.
 Дуго гледећ, начну лепћет крила,
 златосјајна износећа цара;
 начну ми се очих додиркати.
 Закри таму од мога погледа,
 40 у себ' сали сву звијездах свјетлост.
 Мало летећ, подиже се много;
 вихори га одсвуда сретоше,
 скидоше му огњезлатна крила,
 огњезлата крила и аљине,
 45 у сребро га огње¹⁰ преођеше,
 па му б'јела свуд пустише крила.
 Наче пуштат в бесконачје иста,
 прелету се земље пуштавати.
 Но с' ја треснем и обратим живо,
 50 у срце ме ка да нешто дирну;
 треснем собом и погледам што је.
 Ништа ниђе ни чут ни виђети,
 ал' некакву сладост оћутујем.
 На росну се сјест повалим траву.
 55 К тору гледам: млада ми се дигла,
 те ми спрема ручак и ужину;
 крај тора погледам ливаду,
 да је ноћу што харало није.
 Виђет ништа, ал' је измршена,
 60 досим нешто како маче риђе,
 и оно се на средину ваља.
 Ха, помислим, оно је власица
 хитроплета те ливаде мрси.
 Закон знадем јоште прађедовски
 65 да се она убити не смије,
 ал' помислим: што ми сад радимо
 о чем стари ни знали нијесу
 ни од страха смјели помислити,
 а камоли ђелом учинити?!
 70 Ријешим се и шарицу запнем,

¹⁰У првом издању уместо *огње* стоји *огне*; Решетар чита *они*, додуше додајући знак питања после речи. Р. Лалић и М. Стевановић, приређивачи *Просветиног* издања из 1953, остављају првобитни текст али *н* испред *е* читају као *њ*; они признају да је Његош у таквим ситуацијама пре користио *ѣ* него *е* (требало би *огњѣ*, као што пише Цетинѣ), али се позивају на неуједначеност тадашњег правописа и могућу паралелу између *среброогња* и *огњезлат(н)а* из претходних стихова. (Прим. прир.)

око с пуцем и с власицом слијем,
за мицаник и крем о огњилу!
Како вазда сину искре живе,
свуд се проспу и табан озлате,
75 ал' зафајду – прах их не привати.
Гледам ваљу што се од ње ради,
ал' ни зрнца у њу праха нема,
но насута ситнијем цвијећем.
Ха, помислим, ово су мађије!
80 И у тренућ ока лаганого
мислима ми сто препливју бабах
мислећ: ова није, него она
ову бруку са мном учинила.
И кренем се окупит их старе
85 и на сав глас свијема казати
да се прођу шале са оружјем,
ал' ће им се о главу сломити.
Но не пођем ни четири крака,
ал' све чудо више иза вишег:
90 слеће пред мном жена са крилима.
Немам пера љепоту јој казат
ни језика наките имена;
шћело би се глас, перо славуја,
а мастило цвијетна росица
95 да јој облик право св'јету каже.
Запитај је: „Што си, који ђаво?
Прођи ме се, заклинам те свачим!
Дај ми мирно поћи на торину,
нијесам ти ништа учинио.“
100 Погледа ме, насмјехну се мало,
за руку ме узе својом њежном,
па ми поче тихо говорити:
„Не збор' тако, Драго Драговићу¹¹,
нисам ђаво, ни твој непријатељ,
105 већем твоја Богом посестрима,
од Ловћена Црногорства вила.
Ни сад радим, ни ћу ти радити,
нити сам ти кад о злу радила,
но о добру свагда и поштењу.“
110 Како чујем име посестриме,
паднем пред њу с плачем и с молбама

¹¹У првом издању уместо *Драго Драговићу* стоји *драго драговићу* (Прим. прим.)

да ми прости, ка младу чобану,
преступљење мислих и језика.
Добротворка правде и слободe
115 исправи ме с острим поучењем:
„Хајде, рече, кажи у колибу
нек ти данас поредници пуште
из торине овце и јагањце,
а ти кажи да ћеш некуд поћи.
120 То изврши, па се к мене врати.
Но чуј добро, Драго Драговићу!
милиј' си ми од очих мојијех,
ал' иначе ак' учини ишта
већ овако ка ти наређујем,
125 виловни су престроги закони –
сестре ће те устријелит стрела!“
Ја побрже стрчим до торине,
кажем на њу ка ми рече вила,
пак се вратим што скорије к њојзи.
130 Како дођем, она рече: „Тако!“,
пак одмаха уфати лабуда
који бјеше стражар од језера,
заузда га цвијетнијем в'јенцем,
свега прекри златном паучином.
135 Ја рукама китни в'јенац узмем,
а лабуду сједнем на рамена;
вила трепну и хитро полеће,
лабуд за њом од сокола брже.
Заблешташе очи од брзине,
140 те не могу ништа видијети
досим врха високог Ловћена
и пред собом Богом посестриму
ђе трепеће крилма управ к њему.
Не би дуго, ка напитака воде,
145 долетимо у врх од Ловћена,
под највишом гредом и литицом,
на широку плочу од мрамора,
пред пећином цв'јећем окићеном
коју око друго не погледа
150 сим сокола јали горске виле
јал' слијепца и вјешта гуслара.
Вила уђе у китне дворове,
мене рече сјеђет пред пећином,

155 пред њом сјеђет док појање чујем.
Мало прође док ста гласак зучат;
тад улезем брже у пећину.
Како прођем праг и врата исте,
поведе ме нешто невидимо
и сједне ме на мјесто погледно,
160 но закрито цвијетном завјесом.
Како сједнем, завјеса се диже,
отвори се пространство пећине:
три је топа пребацит не ћаху.
Ах, пећина звати се не може,
165 већ рај мними ће праоци живе
јали виле и њини љубимци.
Сва пећина сјајна и прозрочна
како бистра на мрамор ријека,
окићена свакијем цвијећем;
170 сваки цв'јетак сјаје ка свијећа:
изм'јешане зраке сваке масти
ударају у свод од пећине,
а од свода јопет у рјечицу
која враше средином пећине.
175 Од милинах гледати не могах
кад падаху зраке на цвјетове,
који бјеху окита ливаде.
Очих поглед уши забунио,
тере на њих чут не могах ништа.
180 Насред исте престол подигнути;
на њем сједи ка божество неко
у женскоме лицу и погледу,
су три в'јенца накитило главу.
Ту посједим гледајућ љепоту,
185 док одједном хукну глас појања
и загрмје војничка музика.
Кад погледам поље и ливаду,
ал' народа низ њем много иде,
у аљине обучени б'јеле.
190 Пећина се сва пром'јени видом,
б'јелијем се окити цвијећем.
Над народом црвен в'јенац иде,
на коње га и маче држаху.
Кад дођоше код сјајна престола,
195 в'јенац цв'јетни брже уграбише

соколови и хитри орлови,
ставише га на главу богињи.
Гледнем, виђех потпис око в'јенца;
изговор му ово прави бјеше:
200 „Мач и храброст силнога Душана
и ваљатност Србах витезовах
од Булгарах с крвљу тешком оте
в'јенац славе и њине државе,
њим те матер Србију крунимо.“
205 С в'јенцем славе кад окити главу,
удвојише с' гласи и одзиви,
славогласне трубе и појања;
име Душан громом се казаше.
Ја све сјеђах и то гледах радо:
210 ал' одједном све с' у црно виђе,
глас појања жалостан се зачу,
све се у плач свирке претворише.
Тад задртим и на ноге скочим,
викнем грлом што могах најбоље:
215 „Што би сада, ако Бога знате?“
Глас ми истог првог одговори:
„Не плаши се и не вичи тако!
У вјечност је Душан преминуо.“
Тада и ја, ка све, начнем плакат.
220 Плач нестаде, а весеље јопет;
веселимо с', но пола плачући.
Царица се види ухиљена;
у в'јенац јој пола сахло цв'јеће.
Но не прође николико доба,
225 ту да видиш страшнога погледа
и жалосна Србу свакојему!
Крв потомка великог Немање
доведе права жестокијем валом
и занесе престол и богињу,
230 двор божества помрачи српскога,
а у мрачни шћера синџир виле,
мјесто пјесне да кукају тужне!
Нав'јек зађе сунце Немањино
од српскога рода и племена.
235 Ах, ка с' игда упуштити мога,
славољубна руко Вукашина,
заклат млада вјенценосца српска?

Стид те буди Србином се звати
међу св'јетом највјерним народом!
240 Јера уби свога господара?
Зар на главу круну ставит шћаше
крвљу облитом¹² свога благодјеја,
с њом се дичит и владалац звати?
Ја све сједим и у мраку плачем,
245 док се мало поче развиђати.
Мало ми се сузе уставише,
док започнем гласак вилах слушат
ђе плачући мало прип'јевају
неке боје с Турцма црногорске,
250 Царског Лаза, пак и Вртијељке,
Меког Дола, Кчева и Трњинах,
и Црнице, па и Буковице,
од Пиперах, па¹³ Бјелопавлићах,
и од Крусах, па и Мартинићах.
255 Све повише гласак издизаху,
и ја срцем све весели стајем;
виђу в'јенац ђе се осушио,
ал' су два три порасли цвијета
из просуте крви Црногорства.
260 Док одједном, ка да муња сину,
сва се засја велика пећина
како данак, но с облачним небом.
Затрубјеше трубе и свирале,
сташе појат пјесне од храбрости.
265 Син Тополе, огледало Српства,
почетак им и припјева бјеше.
Виђу – мало царица оживје,
Ђорђе к њојзи мачем голим трчи;
о мачу му в'јенац виси китни.
270 Тек га пружи да окурни матер,
омаче се и наузрак паде,
у срце му с' свој засади маче,
мртав паде и укопаше га.
Марса српског и младога Феба
275 закри мрачна тополска гробница.
Јопет трубе, свире умукоше,
дом виловства потамње српскога.

¹²Код Решетара уместо *облитом* стоји *облиту*. (Прим. прир.)

¹³У првом издању уместо *па* (*Решетар*) стоји *па и*. (Прим. прир.)

280 Ja у маху од жалости скочим,
 додија ми с' више то гледати,
 у три сата сву промјену Српства.
 Обратим се изист из пећине,
 но зачујем гласак, не знам чи је.
 Ja¹⁴ више разумјет не могах,
 само ове четири ријечи:
285 „Стид ми живјет већ не даје
 кад помислим, тужна мати,
 да ми Осман закон даје.
 Ах, доклен ће тако стати?“
 Ja изидем што најбрже могнем
290 и усједнем на брза лабуда;
 однесе ме до краја језера,
 а отолен здраво на торину.
 Јопет ћу се молит посестрими
 да ми даде крила од полета,
295 да виловства јопет дворе видим,
 но када се боље обасјају
 и кад в'јенац добије царица,
 да је гледам веселога лица.

¹⁴Код Решетара уместо *Ja* стоји *ja* [га]. (Прим. прир.)

ОДА СУЛТАНУ ТУРСКОМЕ

Сунце сјајно јеси над сунцима,
које гријеш свијема Турцима!
Глава ти се мимо луне пружа,
сабља ти је трипут од ње дужа!
5 Светац чисте вјере тобом дише,
перо ти је од тополе више,
око њега челенке и гране,
те се с њима Турци од зла бране!
Теб' сви краљи што орлу пилићи
10 јал' соколу гадни грмушићи!
Цар над царма и да и их јеси,
сви питају: „Махмут калиф, ђе си?“
Главом свега сви те они знају,
не чуди се што на тебе грају
15 што и вране на сива јастреба.
Ти сам чиниш како Турцма треба,
али ништа главу не разбија'
ни кавуре од себе одбија',
јер и Стамбол ако ти уграбе,
20 неће свеца и горње му ћабе:
тамо ће ти све краљи платити,
жедне ћеш их у цејмен зајмити.
Иншалах!

ЛИЈЕК ЈАРОСТИ ТУРСКЕ

ПЈЕСНА ЗА ВИДА И МИРЧЕТУ, КАКО СУ СКУПИЛИ ЧЕТУ И УЗЕЛИ ТОП С [С]ПУЖА

Вино пили двије четобаше,
четобаша Видо и Мирчета,
на обали Зете гласовите
у Пажиће, село поносито,
5 на високу кулу Агичину,
баш Агице, кнеза од Пажићах.
Вино пију, разговарају се
ђе је која остала срамота
Брђанима и Црногорцима
10 у Тураках јал' друге крајине.
И такви су макул учинили
да срамоте остануло није
Брђанима ни Црногорцима
у Тураках ни на крају другом
15 досим једна брука и срамота:
„Кад с Турцима бојеве чинисмо
и кржаве рате заводисмо,
узеше нам два топа огњена;
пуштише их три наше нахије
20 без пролива крви од јунака
и без ране и без мртве главе.
То је сваком од наше крајине
припасало женску опрегљачу,
да је такве нигда било није.“
25 Па с' у вино куну четобаше
својим здрављем и својим оружјем
да ће чету покупити малу,
с четом поћи Спужу кржавоме
и са њега топа уграбити,

30 хаберника Скандарбега бана
(који сједи на бедем од Спужа,
даје хабер у турску крајину
кад ударе брдски витезови
на три тврде од Спужа капије),
35 јали своје изгубити главе.
Тек заклетву ову учинише,
на лагане ноге устадоше,
с куле пале двије аберњаче,
аберњаче, пак и ледењаче.
40 Хабер Брду пође пространоме;
сви четници дивно познадоше
да су пушке њина четобаше,
четобаше Вида и Мирчете;
брже трче кули у Пажиће,
45 ђено они испијају вино.
Скупише се тридесет четниках,
те ми сјели испијати вино
баш са своје двије буљугбаше.
А што ћу ти лакардију дуљит?
50 Чета ти се отлен подигнула
приђе зоре и приђе сабаха
(до сабаха три сахата бјеше),
обрнула к Спужу крајичноме,
два је поља прекасала вучки,
55 Ждребаника, пак и Лиманика,
Височицу вучки и хајдучки,
доклен Спужу на капију дође.
Али ево муке за јунаке:
на граду је гвоздена капија,
60 на капији брава дубровачка,
затворена, пак је заклопјена,
а на врата четири солдата
од нигзама цар-Отмановића,
те чувају граду караулу
65 од Брђанах, кржаве крајине.
Чета пред град мало починула,
потегнула из тулума вина,
доклена им Бог и срећа даде
и заспаше четири солдата
70 у краву кулу караулу.
Како чета оно опазила,

друг се другу пење на рамена,
а најгорњи њини буљугбаше –
искочише на бедем од града.
75 А што ћу ти лакардију дуљит?
Искочише, па га прескочише,
ускочише кули караули,
те од куле саломише врата
и свезаше четири солдата,
80 отворише од града капију,
те у граду чету уведоше,
уведоше, пак је изведоше
на бедему к топу абернику.
А шта ћу ти лакардију дуљит?
85 Већ низ бедем топа отискоше.
Стаде звука бедем и капију,
стаде црне земље тутњавина,
потресе се сва турска крајина,
а ломе се срчајли пенџери
90 од теготе пуста хаберника.
Турци мисле е се земља тресе
јал' гром уби кулу караулу;
устадоше на ноге лагане,
отрчаше кули караули,
95 али виде отворена врата
и свезана четири солдата.
Искочише граду на капију,
него брдске пушке запуцаше
и у граду Турке затворише.
100 А што ћу ти лакардију дуљит?
Већ Брђани топа одвукоше.
Турци трче на Спушку Главицу,
те кликују варош Подгорицу,
вељу Зету, љуту Малесију.
105 Убрзо им вељи индат дође:
пет хиљадах љута крајичника,
а пред њима Лекићу спахија
и делија од Грудах кадија
и од Спужа Мехмет-капетане.
110 А шта ћу ти лакардију дуљит?
Окренуше с војском, ударише
у крвавом Косовоме Лугу
на Јаштребу, на село малено;

ту смислили топа осветити.
115 Но ће срећа, ту је и несрећа:
војску стража опазила мала,
отрчала, у село казала.
Западоше тридест и три друга
и на себе напустили Турке.
120 Турци загон к селу учинише,
пет шест кућах огњем опалише,
но се љуто бране Калезићи,
бију Турке, кликују Брђане.
У томе им, индат сустигнуо:
125 од крвава села Ћуриоца
стасало им деведесет других,
а пред њима Ристанов Стефане
с побратимом Ћикнићем Стефаном.
Како доше, у Турке удрише;
130 а шта ћу ти лакардију дуљит?
Саломише силу и крајину.
Турци бјеже Косовијем Лугом,
ћерају их брдски витезови.
До Сушице док догнаше Турке
135 десет су им окинули главах
и шездесет ударили ранах;
јошт спахија и Грудих кадија
у бјежање сабље изгубили.
Живи Турци оружје бачали
140 да Брђане њиме замамљују,
па се грдни и разбјени Турци
повратише Спужу, Подгорици.
Прођите се, Турци, војевања
и на љута Брда ударања,
145 јали ћете јопета бјежати,
без оружја крвави скакати.
Поноси се, ти крајино наша!
Доклен рађаш онакве јунаке
како што је Видо и Мирчета,
150 не остаје бруке и срамоте
Црној Гори ни на једном крају.

УДАРАЦ НА МАРТИНИЋЕ

1832. года 23. априла

Полећело тридест гаврановах,
гологлави, сломјенијех крилах,
од ћенара и турске крајине,
Подгорице, Спужа и Жабљака.
5 То не били, кажу, гавранови,
већ тридесет од крајине агах.
Прелећеше Зету и Цијевну,
пребродише Блато и Бојану,
пролећеше од града капијом,
10 доклен на град Скадар излећеше.
Вијали се, пак су починули
на соката и визирска врата;
грачу тужни замуклијем гласом:
„Аман, еман, честити већиле,
15 Мехмед-пашо, мухур-саибијо!
Већ овако живјет не можемо
од влашкијех силнијех змајевах:
излијећу из крвавих горах,
долећују нама на бедеме;
20 ми се од њих маћи не смијемо
ни из града носа изнијети,
а камоли боја учинити
на мегдану и пољу широку.
Узеше нам поља и ливаде;
25 што ни бјеху хани и дућани –
то су њима овчарске стајнице;
агалуци и наши читлуци
што држаше цареву крајину –
туд се њима раширују овце.
30 Аге смо ти без ништа остале,
останули аге и спахије;

пропа нам је перчин кроз капицу.
И те бисмо јаде опростили
да смијемо рало уфатити,
35 уфатити рало и мотику,
да се хљебом можемо ранити.
Него аман, глави господаре,
ти освети крајичнике Турке!“
Кад разумје мухур-саибија,
40 он агама тако бесједио:
„Аге Турци, жалосна ви мајка!
Ја ви од њих помоћи не могу,
јер су они стари витезови,
који су се свагда научили
45 ломит војске турске и свачије.
Цар је еман Богу учинио
да већ на њих нигда војштит неће,
а и да би мога навојштити,
неће Русу хајтар иштетити;
50 речено је од њих сјеђет с миром,
када су се досад одбранили.“
Ама јопет Турци завикаше:
„Ми, већиле, не тражимо војску
да с њом хараш влашку Гору Црну,
55 већ нам подај пет хиљадах војске
и са војском три топа огњене
да на једно племе ударимо
којено је крај Горе Црне –
Мартинић се по имену зове –
60 да то клето племе похарамо.
Оно јесте начинило куле
близу Спужа, крвавога града,
гађа са њих по бедему Турке.
Сад је њима ласно ударити
65 и то племе клето истражити:
све су друге изјавиле овце
до крвава села Мартинића;
њине пасу ситну ђетелину
до бедема од нашега Спужа,
70 не боје се цара ни везира,
за нас друге одавна не маре.
Ту је ласно њима ударити:
стотина је овчарах чобанах,

десет хиљад б'јелијех овацах
75 и хиљада коњах и воловах.
Ако Бог да и Мухамед светац
те то клето племе истражимо,
с тијем ћемо Брда устрашити,
од градова наших одагнати –
80 него војску ал' све посијеци!“
Кад њих зачу Мехмед Рашид-паша,
види много да не траже војске,
рече њима и даде њим' војску,
пет хиљадах од свога нигзама,
85 а четири љута Арбанаса,
и пред војском млада Мехмед-пашу
и четири гласите зеленке.
Отолен се војска окренула,
доклен спаде варош-Подгорици.
90 Војска метну Рибницом шаторе,
од крај града до крвава моста.
Ту трајала дана три четири,
ту трајала и ту вијећала.
Диван паша вијећ учинио:
95 тек се смрче и сунце утече,
на четворо разредио војску;
једну паша себе оставио,
другу даде бегу од Каваје,
трећу даде Лекићу спахији,
100 а четврту спушку Селман-аги.
Па се с војском ноћно окренуше,
ноћно пошли, ноћно Спужу дошли,
к селу пошли са четири стране:
паша својом насред села пође,
105 на бијеле куле Радовића,
бег с његовом на Ђурановића,
а спахија пут села Глизице;
ага пође потоком на Цркву.
Но бегова најпре удри војска
110 на ваљатно село Ђураново;
неке мање куће попалише
и четири главе уграбише.
Но се кућа Ђуранова брани;
у куле се десет затворили,
115 Турке бију, кличу Мартиниће.

Но им нико помоћи немаше,
јера врсни бјеху у планину
тијех дана изјавили овце.
Чује поклич Војводића Раде,
120 те истрча пред бијелу кулу;
одмах свога пали џефердара,
те кликује браћу Мартиниће.
Двадест их се брже окупило;
помислили да је једна војска,
125 итро трче к селу Ђуранову.
Но им лоша срећа прискочила;
село бјеше бего уминуо
и са њиме сва врснија војска,
те се срете с Војводићем Радом
130 и са оно двадесет момчади.
Убише се бојем жестокијем,
ал' Војводић (и од трага му је)
пали свога бистро џефердара,
дивно бега од Каваје згоди
135 посред пуца, ђе му душа куца,
на пуце му изагнао душу.
У то паша страга ударио,
с десне стране Лекићу спахија,
а с лијеве спушки Селман-ага –
140 међу собом момчад затворили.
Жестоко се бране Мартинићи,
но им турска сила одољела:
десетињи главе откидоше,
оне десет љуто обранише.
145 Но кликује Војводићу Раде:
„Ај, ђе сте ми до два братучеда?
Ђе си мене, Стефо и Гавриле?
Кућу вама Турци ископаше!
Већ су мене обранили љуто;
150 на мене су седам осам ранах,
сад ме двоје уби сенџирлијаж,
обје су ми ноге саломиле
бранећ стрица Милутина мртва
да му мушку не однесу главу.
155 Виђу – мене помоћ не можете,
но грабите робје од Тураках,
јера ви га свега поробише.“

Оно Стефо чује и Гавриле
и са њима шездесет чобанах;
160 у јунаках пукла срца жива,
те у Турке загон учинили.
Сву низ село саломили војску;
до мрамора Мехмед Кокотлије
тридест и три откинули главе;
165 од мрамора до дно Поточинах
четрнаест откидоше главах.
Док им добра помоћ прискочила –
сто Црнацах с Пуљевићем Радом;
од Жупине Црнци ударише
170 на барјаке бега задринскога;
ту истога бега посјекоше
и десетак око њега главах.
Бега уби Пуљев Радоване,
а Милутин братанић посјече.
175 У то Брда друга прискочише –
сви Пипери и Бјелопавлићи;
зајмише се пољем за Турцима.
Да је коме стати погледати
како Турци трче на кошију!
180 Ита у град сваки сакрит шију.
Но им тако Бог и срећа даде
јера им се близу нагна Спуже,
тере у град грдни утекоше.
Ту погибе Мартинићах десет,
185 а Тураках трипут по педесет.
Мартинићи, српски соколићи,
свагда ли се справни налазите,
те цареве паше исправљате
са пуцима вашијех шараках,
190 да се не би који преварио
и у дубље с војском ударио!
Ви сте крило српској Гори Црној!

ВУК ПРИЈАТЕЉ ОВЧИ

Бијела је покликнула вила
сврх Пустога Лисца високога;
кличе млада Омутић-паланги¹⁵
по имену Беровића Марка:
5 „Зло ти јутро код овацах, Марко!
У зо час си укротио овце
по паланци и турском ћенару!
Жалбе су се на тебе дигнуле,
оће тебе ударити Турци,
10 Херцеговци крвави јунаци,
од Клобука и од Корјенићах,
од Требиња и од Невесиња.
Везиру су додијале даве
на крваве Цуце и Трешњевце
15 на крем пасућ турску царевину.“
Него Марко одговара вили:
„Мучи, вило, стали ти с каменом!
Мене Турци ударит не смију
доклен ми је код овацах Вуко,
20 око Вука десет Перовићах.
Вука знаду и отпријед Турци;
он се с њима и приђе играо,
играо се квочке и пиплићах.
Друга момчад боја зажељела,
25 јер су мале пушке прифатила,
а дугијех половина нема;
Бога моле да им удре Турци,
да без паре и дуге набаве!
Па док ми је пет стотинах Цуце
30 и толико љута Оздринића,
не смију ми ударити Турци.
А скоро сам вјеру уфатио

¹⁵Код Решетара уместо *паланги* стоји *паланки*. (Прим. прир.)

с Мушовићем Осман-капетаном
и његовим љутијем Никшићем,
35 а кад они на ме удрит неће,
не бојим се мртва Корјенића
ни лукара из града Требиња.“
Опет вила одговара Марку:
„Зла је вјера у Турчина, Марко!“
40 Него Марко не обрати главе,
већ улезе јопет у колибу.
У тај доба ударише Турци,
шест стотинах пјешца и коњика,
овколише овце и торину,
45 посјекоше у колибу Марка.
Но искочи Голубовић Вуко
баш са оно десетак момчади
из аљинах без пола аљинах.
Кад погледа овце и торину,
50 али су их овколили Турци
и од тора стругу одстружили.
Онда Вуко пали џефердара,
те погоди на стругу Турчина –
два убио једног проз другога,
55 па кликује из колибе Марка,
а соколи ђецу око себе.
Ђеца гађу и добро погађу,
бију Турке и торину бране,
но свјетина кад сложено навали,
60 предобије земље и градове,
а камоли овчарску торину –
одјавише низ Рудине овце.
За њима се напуштио Вуче
са момчађу, узданом дружином,
65 Рудинама разагоне Турке;
сав су плијен њима уграбили,
јошт им десет главах откинули.
Ево више јада од Тураках,
јер не знају бјежат Рудинама;
70 ја ћера их с момчадима Вуче,
док их угна у племе Грахово;
сјекли су их што су могле руке
и по бreme узели оружја. –
Паси, Вуче, сад Рудине с миром,

75 не може те нико укорити –
ти си стрица осветио Марка
и братића млада Марковића.
Од тебе ће заминоват Турци,
јере си их добро научио
80 ладит кашу низ травне Рудине;
а ако те штогођ и задију,
јопет им се ка приђе појави,
па ће шукат огањ у капицу
и пробудит турску кукавицу.

НАХИЈЕ

Ц рне Горе¹⁶ крајино и крило,
Р одом сваким Италијо српска!
Њ иво¹⁷ златна и ливадо цв'јетна
И вјерношћу постојано гн'јездо!
5 Ц рно срце душманину даваш,
А оџбини киту и похвалу!

*

Р асти, цв'јете, дивото јуначка
И похвало оца Горе Црне,
Е ј витештва излежало право,
10 Ч врста вјером, постојана дјелом!
К ами Турству на твоје границе,
А благо ти роду и племену!

*

К о се с тобом поредити може,
А л' се дјелом храбрим показати?
15 Т и си мати српске Горе Црне,
У бранило соколовска гн'језда!
Н а тебе се тешко туже Турци,
С лаве тебе прости стихотворци,
К лик јунаштва и гуслара фале,
20 А највише твоја дјела славна.

*

Б ојеви те тешки одвојише,
Ј е к¹⁸ пушаках св'јету прогласише!
Л омећ Турке свободу си стекла,
О нахијо и племе витешко!
25 П одобило Спарте, Картагене,
А Србаљах дико и похвало!

¹⁶У првом издању уместо *Црне Горе* стоји *Церногоре*. (Прим. прир.)

¹⁷У првом издању уместо *Њиво* стоји *Њиво* – за акростих треба узети само слово *Н*. (Прим. прир.)

¹⁸У првом издању уместо *Јек* стоји *Ек* – е на почетку речи треба читати *је* и то *је* узети за акростих.
(Прим. прир.)

В езири те много вељи памте
Л ијућ крвцу, с тобом се бијући
И пред тобом у трку бјежећи;
Ц рне су им поставале мајке –
К ако вазда, тако и данас је.
А мин, Боже, ко до Тебе може!

**ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ
ФЕРДИНАНДА I ИМПЕРАТОРА
АУСТРИЈСКОГА И КРАЉА
МАЏАРСКОГА И ПР. И ПР. И ПР.**

ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ ФЕРДИНАНДА I

Рука Зевса цару в'јенац дава,
царска рука људма срећу сије.

Врх Олимпа, који држи
трон божествах на леђима
и пресјајни властителни
над умовма скиптар вјечни,
5 што је своју вазда сјајну
свјетлост оку људском скрио?
Што л' Јупитер громометни
девет шћерих високијех
у ођело црно врга
10 и река им божествене,
јасне гласе и веселе
да у жалост преобрате,
да природу сву заплачу
и све умне њене твари?
15 Што л' Вијена скиптроносна
тако умах бјелосјајна
своја крила мрачна каза,
те синове неизбројне,
храбре, умне, на све стране
20 уцвијели и заплака?
Да, нема јој више славна,
добрим дјелма сијајућа
властитеља круноносна,
миротворна *Франца* цара,
25 већ га с трона блистателног
смрт с грабљивом руком скиде
и у вјечни храм уведе.
Ал' Вијена, славом хучна,
сад отире сузах токе;

30 мјесто плача пјева, скаче,
јер на трону своје види
сина *Франца* бесмртнога,
праунука Етикова,
млада, умна скиптроносца,
35 *Фердинанда*, цара збиљска,
ком узлазак на престолу
честитају хучним гласом
громи Хуна и Германца;
коме в'јенце цв'јетне, славне
40 саплетоше и дадоше
испод круне брилијанте
горди Алпис са Карпатом,
који горде, вјечно цклене
своје главе надоблачне
45 са весељем преклонише
пред мишицом скиптроносном
Фердинанда, цара млада;
Дунај славу кога гласећ,
са весељем хучно иде
50 кроз град В'јене царородне,
он се горди и велича,
јер младога влаца лице
често гледа са восторгом
у немирно своје бистро
55 огледало брзотечно.
Неизбројна ратна ђеца,
милиони поданиках
са једнијем гласом вичу:
„Многа љета, *Фердинанде*,
60 цесаром се нашим звао;
многа љета твој високи
круносноши широкијех
крилах орај осјењава
поданике твоје сретне;
65 многа љета истјецали
од висока твога трона
и царскога в'јенца главе
источници добрих дјелах
на род умни човјечества!“

ПЈЕСМЕ 1835–1844.

НА ТОПОВИМА СА ЖАБЉАКА

Црногорци кад оно витешки
Жабљак тврди турски похараше,
онда мене старца заробише,
на Цетиње српско донесоше.

10. марта 1835.

5 Жабљак ме Цетињу дарова на силу.

10. марта 1835.

ВЈЕРНИ СИН НОЋИ ПЈЕВА ПОХВАЛУ МИСЛИМА

Лакокрила божествена шћери,
престижнице дјела свакојега,
преставнице ума високога,
огледало људске ваљатности,
5 основнице великијех ђелах,
уздижнице високог Олимпа,
породнице Сатурна и Реје
и њихова умнога порода,
која даде у рукама Зевсу
10 свемогуће владателство св'јета
и огњене стр'јеле и громове –
без тебе би у мраку плакала
породница мудрости Минерва!
Славна ђела Јунонина сина
15 без тебе би у незнаност била,
мрачна би их р'јека занијела.
Твоје хитре и крилате руке
уграбише стр'јеле огњевите
и огњене луке и тетиве
20 баш из рукама грозна Јупитера,
да не иду куд их он пошаље,
већ ђе речеш и ђе им наречеш –
онђен хитру силу да разбију.
Ти си лака, хитра посредница
25 међу људством и међу божеством;
ти божеске с неба сносиш мисли,
предајеш их земље житељима,
а житељах с земље мисли носиш,
предајеш их свега владјетељу
30 и житељма неба високога.
Ти си вргла стубу како зраку,

како зраку сунца огњенога,
која с земље на небо досеже,
тер се низ њу сноси и износи
35 оца крјепког брига о синовма
а синовах к оцу благодарност.
Ти највише завјес мрачну дижеш
и испод ње мож назријет мало
божествену силу и могућство
40 и красоту небеснијех странах.
Каткад твоме хитроме полету
преузан је простор окејана
и дубине мрачност преплитахна;
чак до кола летиш сунчаного
45 уз његове сјајне и шиљасте
из чела му излазеће зраке;
у бистру му круну загледиваш,
па отолен по простору летиш
и наводиш велика свјетила
50 те спавају под завјес Фебову.
Теб' се дневи, ноћи равно види,
не може те ништ' обично смести –
мрачне ноћи, мрази, ни сњегови,
ни грмњава грома огњенога.
55 Тебе свагда сунце умно сјаје,
пуге твоје зраке освјетљају.
Ти у тренућ често основајеш
други свијет и биће природе
и течење стварих видимијех,
60 само кад си у храму поете.
Ти надежду рађаш и подижеш,
са њом живот људски продужајеш,
а каткад је здражиш и подигнеш
и заплетеш у беспосличење,
65 да рањена једва на крај дође
и у бездну пане тугујући.
Ал' је јопет ти брзо исправиш
и дадеш јој ново препитање,
ал' је свеђер шећеш и колебаш
70 како вјетар на гори младикy.
Ти с љубављу владаш и управљаш;
куд год иде, ти си њојзи вођа,

прави папир њезина своинства¹⁹
у који су уписате право
75 све каквости и њезине жеље.
Ти си мати свакога заната,
све науке и свег просвјештења;
без тебе би мртво људство било
и живјело ка друга животна,
80 не би ове имало цијене.
Твоје силе премјењују вољу
у човјеку часа свакојега:
часом поје, игра, весели се,
часом плаче, кука, јадикује;
85 часом чиниш те му протијече
мирно вр'јеме краткога живота,
а часом га сметеш и колебаш
ка вјетрови сиње окејане,
и бачиш га јадна и сметена
90 како море жива топјеника.

¹⁹У првом издању уместо *своинства* стоји *својства* (*свойства*); Решетар то чита као *своинства* – да би стих био потпун, слично као што то чини Његош (видети нпр. употребу *Николаи* уместо *Николај* у песмама *Ода на дан рођења сверусијског императора Николаја Првога* и „*Одјекуј ми гласе, свиро*“). (Прим. прир.)

ДОБРОДЈЕТЕЉ

Шћери божествена,
даре превисоки,
о душевно сунце!
5 Јошт да тебе није,
 чему би се човјек
 подобити мога?
 И што би му било
 мјест' тебе утјеха?
 И без тебе би ли
10 он мога носити
 у правој смислу
 име тешко чојка?
 Без теб' не би свјетлост,
 душа ум имала,
15 већ би човјек био
 звијеру подобан.
 Ко ка и ти може
 овеселит срца
 и саплести в'јенце
20 великим људима
 и царским главама?
 Мрак би све њих скрио
 и у свој двор мрачни
 вјечно затворио
25 да им твоје луче
 јасно не свијетле.
 Ко до тебе може
 круносној глави
 име вјечно сјајно
30 у народу земном
 с рода у род тако
 задуго хранити?
 Срећан ти је онај

35 житељ земље мале
 који може, хоће
 стазом ти ходити
 и створењу себе
 подобну, приличну
 твоје благородне
40 и велике даре
 обилно сипати.
 Он ти мирно живи
 и весело пређе
 кратак и тијесни
45 пут смртног живота;
 он утјешен лежи
 на смртноме одру
 и весело пође
 у земље њедрима
50 ка безлобно д'јете
 у матерње руке.

ПРОСВЈЕШТЕНИЈЕ

Ти по другом људство
у умноме стању
рађаш и прерађаш
и у ред га прави
5 човјека доводиш;
без тебе би оно
глупо и слијепо
расло, гинуло²⁰
ка друга животна.
10 Без теб' човјек ничим
на чојка не личи
осим једним стасом
и тјелесним видом,
а душом је гори,
15 злобни и јаросни
од барса и тигра.
Ти свакојзи ствари
дајеш изглед други;
од грубе је чиниш
20 благородну, сјајну;
ти умекшаш јарост
најљућих звјерових.
Ти си људству дало
и ум му улило,
25 те поредак има
и законе своје,
јер да није тебе,
би све оно било
жертва своје гнусне
30 дивјачности љуте.
Све поземне ствари
од теб' јесу прави

²⁰Код Решетара стих 8 гласи *расло [и] гинуло* – Решетар је додао *и* да би стих био потпун. (Прим. прир.)

ток и ред узеле.
Ти си душа људства,
35 без којег је човјек
мртав умом вјечно.
И остале ствари
све би мртве биле
без твога поретка.
40 Несрећан је народ
кога зраке твоје
не свијетле сјајне,
а тај вјечно срећан
који тебе диже
45 споменике хвалне
и храмове сјајне.

МЛАДОСТ

О младости света,
твој је вијек златан
и твој живот срећан!
Ти си једна сама
5 беспорочна, чиста
и управо цв'јетак
људскога живота.
Срећан ли је човјек
кога смрт постигне
10 док је у твојем храму,
доклен не изиде
на поље метежа,
ђено ни сам не зна
што мисли, што ради
15 и што ће да гради,
већ се снује, смуца,
све к нечему тежећ
обрањене душе,
покварене ћуди
20 и звјерскога срца!
Он све своје благо
са тобом изгуби:
чисту, непорочну
и анђелску душу
25 и доброту сјајну
благородне ћуди.
Живот твој се тихи
може уподобит
претихоме санку,
30 божественом зраку.
Кад се с тобом човјек
растане, раздвоји,
тад све бриге тешке,

35 непостојне, свјетске
 на главу прифати,
 у синџир се свеже,
 слободу изгуби,
 нуждам' се покора
 и свакој теготи;
40 често, скорбан љуто,
 сједи уздишући
 за твоје премирне
 и сладосне дневи
 рајскога живота.

ЗАДОВОЉСТВО

На свијету среће боље није,
нити смртни наша ђегођ би је,
од пресвете задовољства ствари;
за њу свако ко је смртни мари;
5 без ње цари туже под крунама,
с њом ратаји поју по њивама.
Ови свијет ништа друго није
осим једно те привиђеније,
о ком човјек, кад расуди здраво,
10 једва може видијети право
да ствар јесте творца некакова,
која гледа свијета његова
да га она мало не одведне,
те очима у свијет погледне.

ОДА СУНЦУ, СПЈЕВАТА НОЋУ БЕЗ МЈЕСЕЦА

Сине неба, дијадимо Зевса,
побједниче царства Еребова!
Ти нам сијеш луче свјетлосјајне;
без тебе би у мраку плакало
5 све подножје пространог Урана;
без тебе би људство тужно било,
би у мраку расло и гинуло,
не би знало божествене руке;
много дивно и цв'јетно растење
10 не би знало земаљска божества
ни свог творца природне дарове,
при којим се често мрачна види
твога кола сјајност огњенога.
Све дубраве и цв'јетне ливаде,
15 веља брда и горде планине,
те рађају ките и цвјетове,
којим ките све биће природе,
фале руку њина создатеља,
услађују чувство погледања
20 и воздуху слатки мирис дају.
Без тебе би све ка мртво било
да их твоја не мами краснота
и летење хитрокрилних лучах
из њедарах њине њежне мајке.
25 Што сад поје и весели чојка –
без тебе би све њему плакало;
ум би његов по мраку летио,
с једне ствари на другу трчао,
не би нигђе почивала наша
30 доклен би се у бескрајност скрио
како одзив топа великога

кад се слијеп међу горе смете
и од једне на другу прескаче,
док га прождре окејан воздуха.
35 Све ријеке и дивна језера
и сва мора с небом закључана,
те су људском најнужни животу
и најљевши оку погледати,
без теб' ништа то нам било не би
40 до људскога гроба и прождора.
Глас славуја и тичице гласне
ни у поља нити у дубраве
без тебе се нигђе чуо не би,
нит' би когођ има опојати
45 то прољеће, в'јенац од времена,
већ би вјечно мучале тичице
од настанка до свога нестанка;
мјесто њих би у мрачне дубраве
по пољима и по ливадама
50 завијали ненасити вуци
и хучали несташни међеди,
тигри страшни и лавови силни;
с дрвима би честе боје били
и јарошћу себе поб'једили
55 не могајућ дрву одољети.
Тад би била стада без пастира
рашћерата по гори зеленој
са љутошћу дивљијех звјерових,
а пастири, исто ка и стада,
60 не би знали један за другога.
Живот људству без тебе би био
ка немирним неба духовима
те мишљаху с престола бацити
цара неба и свег створитеља.
65 Рај земаљски, Едем красновидни,
без тебе би ка ад изгледао.
Што мирноме сад житељу земље
даје с тобом радост и весеље –
без тебе би јадост и кукање;
70 вјечно б' с умом мрака војевала.
Али сада торжествује људство,
е помоља весела зорица;
цвјетови су поља окитили,

а вјенчеви горе вјенчали су;
75 поју тице са царом славујем,
људству кажу да у поља иде
и у китне башче и цвјетнике,
е се златна кола помаљају
и крилати коњи излећују,
80 који воде цара од свјетлости.

МОЈЕМУ ДРУШТВУ НА ПЕТРОВДАН

5 Je ли љевше штогођ на свијету
 ал' милије описат поету
 од дружества мила и учтива
 у ком влада благородност жива?
10 Коме не да светост у прсима
 што рђаво мислит о људима,
 већ од срца сваком добро жуде,
 тога мисли просвештене нуде.
 Шта ћу слијеп на Олимп ходити,
15 житеље му умом находити,
 да ми сваке мисли буду глава,
 како да је то сва моја слава?
 Не, ја више на Олимпу нећу,
 већ се крила к њему ми не крећу,
20 већ предметом поезије моје –
 најсветије мојој души што је –
 човјек добар, душе благородне²¹,
 који има дарове природне,
 биће вазда почетак и дика,
25 моја дика и слава велика.
 То су моја, то божества права,
 земнијема то нек буде слава;
 виде оно на земљи очима
 штоно траже слијепи мислима
 по држави, која нема конца,
 Кроновога сина, св'јема творца.

²¹У првом објављивању уместо *благородне* (Решетар) стоји *благодарне*. (Прим. прир.)

КНЕЗУ МЕТЕРНИХУ И КНЕГИЊИ ЗА НОВУ 1837.

Муза света јошт никада
душевне ми лире жице
са њезина огња силом
није тако, да знам, јако
5 распалила и запела
ка што их је сад запела
и к појању принудила.
Божаствену шћер Олимпа
не знам што је побудило
10 те пламеном својим светим
мога ума слабе силе
крјепко тако распламћела:
Ареја ли крвопијце
какве жртве страховите;
15 ил' преласна бистросјајност
и летење немирнијех
крилах Феба огњесипца;
али Никса, таме цара,
кабаница преширока,
20 те природа с моћном руком
с брилијантма многијема
окитила и навезла;
шетање ли златостопе
љубимице Титонове²²,
25 која њежна смјело шета
изнад прага источнога
са китнијем дивним в'јенцем,
који вјечно, непрестано
свјетлоока шћер истока

²²У првом објављивању и потоњим издањима уместо *Титонове* (*Просвета*, 1953) стоји *Хитонове*. (Прим. прир.)

30 носи дивна око чела,
и предраге паденије
тавне ноћи и Ереба
пред титаном дуговласим;
али шћерца Аполона
35 да ме њежна не пригони
да опојем пир синоћни,
пребогати и пресјајни,
у кнежевски дом гласити
Метерниха св'јету знатна,
40 на којем се сребро, злато
на све стране преливаше
пред погледом сјајне св'јеће
како зими цклени леди
пред бистријем, прозачнијем
45 оком цара Аполона;
палату ли рају сличну,
ње богатства неизбројна?
Ништа од тог мене сада
није могло побудити
50 и душу ми распалити,
јер Ареи, бич народа,
сад не риче по пољима
тако силно и гласито
да раздражи дух поете;
55 Фебу, Никсу и Аврори
већ су п'јевци много вјешти
сплели в'јенце неувехле;
нит палате преопширне
злато тешко, сребро сјајно,
60 Хефестове руке дјело,
ни ње свила и кадифа
к томе ме је побудила.
Но су мога ума слабе
силе јако узиграле
65 да на ово Ново љето
сплетем мојом слабом руком
в'јенац тијем особама
којијем га била не би
кадра сплести вјешта рука
70 Хорација и Пиндара.
Каква смртна може, кнеже,

рука в'јенац тебе сплести,
о мудрости огледало,
теб', који ћеш вјековима
75 умни примјер свагда бити?
Европа ће, доклен траје,
име твоје вјечно славом
спомињати и хранити,
јер си умом превисоким
80 у ње нужде и страдања
њој помога превеома.
Круноносне многе главе,
те Европе владаоци,
у помоћ су звали себе
85 твога ума преопширне
и превјеште у свем силе.
У помоћ си трча њима,
и многе си одржао
са прозорним умом твојим,
90 да се нав'јек с лица земље
њино име не изамре.
Велике је душе твоје
вазда предмет био и јест:
мир селити, подржават
95 у племена сва поземна.
Австрије ће древне царство
заслужене теби дизат
споменике вјековјечне,
јер си цару, царству своме
100 свагда ступац неподвижни,
на којему тешка ћела
царства стоје темељито.
Ко л' ће в'јенац тебе сплести,
о богињи лична правој
105 ти књегињо красна, умна,
којојно су владаоци
са Олимпа свети, умни
сва качества превисока,
и душевна и тјелесна,
110 подарили штедром руком,
с којима се диче само
њина ћеца бесамртна,
а ријетко смртни когоћ?

Громометни син Кронидов
115 није мене шћео дати
такву уму јаку силу
да вам в'јенце могу сплести,
но ме душа к томе ћера
да вам кажем то искрено:
120 многа нова љета здраво,
славни кнеже, дочекива
са књегињом младом, умном
и с анђеловидном ћецом
за свијета ц'јелог корист
125 и за утјех онијема
који душом вас искрено
почитују и милују!

САБЉИ БЕСМРТНОГА ВОЖДА (КЊАЗА) КАРАЂОРЂИЈА коју сам купио у Бечу 1. јулија²³ 1837. године

Оружје свештено, вјенчано са славом,
с каквијем восторгом тебе данас виђу,
каква ли ми чувства душу потресују!
Плачући те славим, с уздисањем гледам
5 кад ми на ум дођу твоја дјела страшна –
кад си у рукама вожда и витеза
кроз полкове густе тирана људскога
сијевала страшно и крвљу се мила,
подижући Српство, круну му иштући.
10 Ти си властвовала на равнинама' бојним;
пред тобом је Стамбол, бич народа, дрхта;
од твојега звука и моћна удара
тресла се је луна, премрска планета.
Ти, светињо наша од српског тријумфа,
15 вјечно ћеш ми бити знаком спомињања
великијех дјелах оца отечества;
ја ћу тебе хранит како киту прву
од невехлог в'јенца рода избавника.

²³У првом објављивању уместо *јулија* стоји *јунија*; А. Гавриловић је уочио да је месец погрешан, јер је Његош тек првог јула 1837. стигао у Беч из Петрограда. (Прим. прир.)

НЕЛАЖНИ ЗНАК ПАМЕТИ ПРАХУ НАРОДОЉУПЦА

Син је сваки отечество дужан жарко душом љубит,
отечество име њега као залог свети хранит.

Плач'те ви, музе, паде гениј рода!
Лица сада српска кваси сузах вода.
Шишатовца лире струне слаткогласне
више неће Србу родољубјем звучат –
5 страшна их је парка престригнула нама!
Виш' Аполон сина не види очима;
храм се српских музах разруши навјеки,
увехнуше в'јенци пастира и пјевца;
паде ступац снажни отеческе цркве;
10 катедра је пуста, а лира пребјена –
Мушицкога нема, началника њина!
Његове су искре престале лећети,
трести чувства Србу отечествољубјем –
својим силним, вјештим електризмом умним.
15 Машина је пала, ватра угашена;
глас је умукнуо Србина учити
вјештим гласом лире род како љубити.
Мушицки нам паде ка орај крилати,
жителъ надоблачни, високолетећи,
20 кад устрељен буде стрелом Јупитера,
како дуб велики на високој гори
на којег буре јарост своју мећу,
и вјечно се с њиме силама упиру
доклен завидљиве њега не положи.
25 Тако су на тебе злост своју бачале ...
.....
Теб' је рука моћна у покој увела;
покој нам се вјечно у пристану тихом,
рода свјетилнице, напрснице Феба!

30 Српско ће се срце са *твојим* именом
 доклен Српства траје восхишчават вјечно.

У Бечу, 5. јулија српског 1837.

СПОМЕН НА ГРОБУ ЧЕДОМИЉА, СИНА РОДОЉУБИВОГА ГОСПОДИНА ДОКТОРА ДИМИТРИЈА ФРУШИЋА

Зашто срцу, рањену природе наглошћу,
родољубна оца и њежне матере
њине ране тешке повређујем сада?
Што ли око сузно плакат раздражујем?
5 Жалосни ми спомен струне лире трога
о теб', Чедомиље, красно привиђење!
Ја спомињем дане у дом твога оца
кад сам са весељем пировао многе.
Ти си око гостих са улипком њежном
10 опходио кругом пријатнијем лицем
као ангел тихи, као ангел мили;
сваки те је прима у наручје своје
с душе восхишчењем као цв'јетак красни,
ка надежду вјерну, коју предрицаше
15 бит утјехом оцу, бити ползом роду.
Ал' надежда наша у плач се окрену:
ти, ангеле Божји, нас остави скоро
и одлеће хитро к лику бесмртноме,
нам остави само плачно спомињање.
20 Ти, цвијету дични српске башче мале,
којано се тобом поносаше гордо,
нам си увехнуо, од нас се сакрио –
о горка судбино оца и матере!

МОЈЕМУ ПРИЈАТЕЉУ Г. ЈЕРЕМИЈИ ГАГИЋУ ПОЗДРАВ 1-ГА МАЈА

Време маја време је појања,
животнима весеља, играња,
кад једнако сиња кукавица
ка славуја²⁴, вјешта пјевачица,
5 пјева окит веселој природи,
коју време окићену води
у владању маја веселога,
по долини св'јета маленога.
Мај весели и китно прољеће
10 у душу ми живо чувство меће;
Ваша љубав к роду и к племену
нагоне ме Вашему имену
неке стихе написати мале.
Знам, достојни неће бити фале,
15 јере неће николико знати
Вас с прољећем новим честитати,
Вашу нарав с душом благородном
поздравити са китом временом.
Ја способност и немам кретати
20 Вашој глави в'јенац саплетати;
то нек чека српског Хорације,
сине такве да поје нације.
А ја желим тек Вас поздравити
и дуго Ви здравље пожелити:
25 да Вас маи весели полази
и у здрављу за много налази,
громометни Олимпа владика
да Вам дневи задуго продужи –
моћ, сила је његова велика.
30 Мир родбини да Вам дуги пружи,

²⁴Код Решетара уместо *ка славуја* стоји *ка [и] славја*. (Прим. прир.)

да поживи умну главу Вашу,
а за дику и похвалу нашу.

Од искрено вас почитајућег
владике црногорскога
П. П. Његоша

КНЕЗУ ВАСОЈЕВИЋУ

Ратољупче старих добах
за удраго серпско име,
окади нам наш'јех гробах
из пушака што задиме.

5 На Турчина хитро скочи,
нек се турска крв пролива;
жертва ми је та милија
него уље из кандила
и измирна и кадила.

Владика црногорски
кнезу Васојевићу

ГОСПОДИНУ КАПЕТАНУ ОРЕШКОВИЋУ НА УСПОМЕН

Слатко ми је спомињат се
пријатеља и другова
у којима величајна
душу красе отличија.
5 Ја се сјећам тешке дневи
што горчину доносаше,
и сјећам се што ми онда
душу већма ублажаше,
те зафално изговарам
10 име таквог пријатеља.
Бог нек вама вазда даде,
врх онијех свијех блага
којима је окитио
душу врла родољуба
15 и чоека тог имена,
јошт и здравља и живота,
да се с Вама дичит дуго
могу Ваши пријатељи,
ка ја што се дичим вазда.
20 Чисту молбу Бог прифаћа,
и ову ће – Бог је правда!

ЧЕСТИТАЊЕ НОВОГА ЛЈЕТА ГОСПОДИНУ ГАГИЋУ

Гледај Феба ка је ухитао
на крилатим својим коњма²⁵
и пламеносипној колесници
да нам Ново љето допотеже.
5 Зевс је њему старцу одсудио
(а за какво не знам преступљење
ил' награду – то је од нас скрито)
да курирски трчи по Урану.
Он је ваљда за његове труде
10 и обдарен најсјајнијом круном
ил' за казан може бити какву
ваљда су му дуге и сиједе
из зависти запалили власе.
Та одсуда тко зна докад му је –
15 ил' је вјечна или временита,
ел' доведе ово Ново љето.
Ког ћу драже њиме поздравити
од Вас мили, умни Славјанине,
са госпођом Вашом и дјечицом?
20 Који празник тако чувства тресе
и принуђа к слаткоме појању
као празник немирног Еола
и његове хуке и скакања?
Та планине, масе вјечно мртве,
25 њему пјесне муклим гласовима
устрашене непрестано поју.
Баш је ово време од појања –
кад ће човјек ако сада неће?
Сад природа каже нам појати;
30 Цибела је, наша мати стара,

²⁵Стих 2 није потпун; А. Гавриловић предлаже да гласи *на крилатим својијем коњима*. (Прим. прир.)

сад у дивно рухо одјевена;
небо на њу с подарљивом руком
сипље своје сјајне брилијанте
да кћер своју љепше поокити
35 и нама је веселију каже.
Сад ријеке, красне њене кћери,
под дебелим живе огледалом,
немирне се под њиме играју,
заштићене штитом дебелијем
40 од стријелах старога Титана.
Веселит се каже нам природа,
љубов чиста к тому принуђава –
један другог поздрављат празником.
Многа љета, наш умни Гагићу,
45 честит Вама празник долазио
Новог љета, па и сваки други,
с весељем Вас сваки поздравио
и у добром здрављу налазио –
са госпођом и дјечицом Вашом.

ПОЛАЗАК ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ Г. ПОЛКОВНИКА ОЗЕРЕЦКОВСКОГА

Тек ти душе чесност
и доброту ћуди
ми познали бјесмо,
и тек друштво наше
5 пријатно весеље
с тобом уживаше,
док ти рече: „Збогом,
гнијездо славенско,
ја те сад остављам.“
10 Да, судба је виша
од људих сакрита;
за вазда нас није,
мислим, раставила.
Ми ћемо се опет
15 очима видјети
и из једне чаше
рујно вино пити.

ПЛАЧ ИЛИ ЖАЛОСНИ СПОМЕН НА СМРТ МОЈЕГА ДЕСЕТОЉЕТНОГ СИНОВЦА ПАВЛА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША, ПАЖА ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА I-ГО

О проклета судбино, тиранине људски,
твој ме покри облак изненада мрачни;
из њега се стреле ројима просуше,
ранама ми душу љутима ранише.
5 Све што ме окружа одједном заплака,
дан ми се свијетли, дан весеља пуни,
у ноћ плача, туге одједном претвори;
надежда се моја у црно обуче –
слатка њена пишта кукање је горко.
10 Свјетовласо сунце од мене се сакри;
већ за мене нејма на овоме св'јету
радости, весеља – вјечно ми се скрише.
Смрт ми мога *Павла*, смрт несита узе –
милога ангела, младога ангела,
15 ка румени цвијет, прољећа накиту,
када смрзне слана у развитуку своје;
ка мајску младику с цвјетућијем воћем
када туча грозна између младиках
сломи немилосно, те на земљу пане
20 са вјенчаном главом, с блиједијем лицем.
Подобно цвијету, подобно младики
смрт ми тебе, Павле, у цв'јету младости
покоси немило својом страшном косом

и под мрачну завјес сакри ми те вјечно.

25 Ти из гн'језда твога на пространа поља
 прелуд ми излеће, ка тић луди када
 из гн'језда орлова с високе литице
 чрез ријеку крене стрмотечну лећет
 на другу литицу, па га крила слаба

30 у полет издају, те невини пане
 у летећу воду и гроб себе нађе
 међ страшне валове – подобан си њему!
 Ох, куд утекосте два дана радости?
 Ће сте дани свети, ђе сте дани слатки?

35 Ви ми утекосте куда бјеже зоре,
 куд бјеже прољећа, куд бјеже надежде!
 Дан рођења Павлов, дан справљања на пут,
 на науку у град великога цара,
 на науку у дом цара могућега –

40 вас већ нема нигђе, ви сте ишчезнули,
 али сте ми сл'једи јадовне отрови
 за спомен жалосни страшне оставили;
 спомињање ваше, докле сунца гледам,
 док у гроб утечем, свагда ће ме мучит.

45 Ах, мили Павле, свак за тобом плаче,²⁶
 отачаство ц'јело, ја од сваког више;
 срце мени живом за тобом испуца
 кад ми на ум дође твој лик ка ангелски,
 кад ми на ум дође твоја милост слатка,

50 невино ђетинско умиљање, ласка;
 свако те љубјаше, свак те разносаше!
 Твој те отац плаче и жалосна мајка
 ка јединца сина, једину утјеху.
 Три су твоје сестре, луде и нејаке,

55 ка три кукавице, у црно завите;
 плачу сестре љуто брата јединога:
 тебе су имале, тебе изгубиле,
 остале су сестре без миле заклетве.
 Ћед и баба плаче – ти си њихов био,

60 њихова утјеха и њихова радост;
 када си се најпре на земљу опро,
 ручицама' си држа за њино кољено;
 када си најпријед на њихову радост

²⁶Стих 45 није потпун – код Решетара уместо *мили Павле* стоји *[мој] мили Павле*. (Прим. прир.)

ријеч изрекао, од њих си је чуо.

65 Ђед ти стоји тужан осамдесетљетни,
сиједијех власах а погнуте главе;
око њега кругом а подобно њему
војеведе српске, гн'јездо соколова.
Љуто старац плаче из дубине срца,
70 с њим гомила ц'јела и војеведе плачу,
црну жалост с њиме са сузама д'јеле;
свијема си био ти надежда сјајна!
Гроб ти је далеко, на њ ти доћ не могу
да ти га облију потоцима суза;
75 но ти над кол'јевком у коју си њихан
и која ти није далеко од гроба
свеколико плаче, до неба се чује,
ка б'једна фамиља над коматма брода
буром сломљенога у који је њена
80 надежда пловила што на крају мора
горко јадикује проклињућ пучину.
О како ме први поразио поглед
кад сам изишао на горду планину
и видио оком надмену пучину
85 чрез коју си, Павле, мени одлетио!
Сузнијем сам оком траг брода искао,
но на море трага већ онога нема,
ка што нема тебе већ надежде моје;
ти си ми ишчеза како траг на море,
90 ти си ми ишчеза ка звијезда сјајна
кад се ведрим небом св'јетлом дугом проспе.
Слатко ли ми шћаше једном, Павле, бити,
устрељена стрелом велике жалости,
да ме сан оћаше вјечни обузети,
95 да преболим рану коју си ми дао!
Много ли ме пута сновидјење дивно
са тобом варало, те сам те грлио,
а кад се пробуди, скупо сам плакао,
за минут радости уру сам плакао!
100 И судба је наша, нашега живота
сновидјење једно плачно и лажљиво.
Ал' је судба твоја боља него моја;
ти се на св'јет јави и оком га виђе,
јадовнијем пићем из чаше смртнога
105 св'јетлу твоју душу тровао нијеси,

већ си беспорочан како ангел чисти
у лике њихове од нас одлетио.
Ти си сада ангел код престола Божјег
али сјајна зв'језда у небесну кругу,
но у душу моју храм си мрачни дига
у ком ће се вјечно лик твој сахранити,
ка пред огледалом мрачним и сломјеним
кад жалосно дуби цвијет увехнути.

АЛЕКСАНДРУ ПОПОВУ

Добро к нама доша, ти путниче мили,
из Москве велике, из Москве преславне,
из светиње опште силнога²⁷ Славјанства!
Каква те је судба к нама донијела,
5 међу наше горе – у нашу слободу,
уздигнуту крвљу праотаца светом?
Ах, да, збиља, није судба те²⁸ слијепа
нити нагон пута међу нас довео,
него чиста љубов што смо браћа Славе,
10 што нам срце тука крв по роду једну,²⁹
што у олтар један на жртву³⁰ идемо –
то дотегли тебе, друго ништа, к нама.
Ах, како су свезе милог родства јаке!

²⁷Песму је Његош уписао у албум руском публицисти Александру Попову, а он је објавио у својој књизи Путешествіе въ Черногорию (Петроград, 1847); након тога, песму објављује П. А. Лавров (*Петар II Петровић Његош*; Москва, 1887), и код њега уместо *силнога* стоји *самога*. (Прим. прир.)

²⁸Код Попова и Лаврова уместо *те* (Решетар) стоји *ти*. (Прим. прир.)

²⁹Код Лаврова уопште нема стиха 10; код Попова уместо *једну* (Решетар) стоји *одну*. (Прим. прир.)

³⁰Код Лаврова уместо *на жртву* (Попов) стоји *по жртву*. (Прим. прир.)

„‘Штирмер’ лети на колима“

„Штирмер“ лети на колима,
те бијеле власе проспе
ка комета по Урану
кад сиједе пусти косе,
5 трчи тамо и овамо,
куд га креће моћна рука.
Тако нама горди „Штирмер“
смјело плови и весело
равном владом Невтуновом.
10 Пред њим море разљућено
страшно стење и ломи се,
а он с вала на вал скаче
кад га Еол зајми хитри
с крилатијем вјетровима,
15 ка с једнога те на други
кад с предмета миса иде
кад је ума вјетар ћера.
Не зна човјек ком предмету
у „Штирмера“ сад се може
20 начудити гледајући:
ал’ му ходу вел’чественном,
пред којијем устрашена
пучина се разбјежаје
сребрни му пут правећи,
25 ал’ његовој дугој чалми,
коју му је мрачни Вулкан
из свог двора поклонио,
кад се крене путовати
да је носи око главе.

У Сплиту, 5/17. јануарија 1844.

**ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ У
МЈЕСЕЦУ ЈАНУАРИЈУ 1844.**

ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ

Сиње море мирно спава у својојзи колијевци,
рекао би да природа сва с њим спава и почива.
Другог гласа чут не можеш на ширину валовиту
дође „Штирмер“ смјело гази чрез пучину стакловидну.
5 Док одједном глас се зачу: „Ето ти нас при бријегу!“
Ах, глас мили и пријатни рад свакога морехоца!
Лијепо је морем ходит, ма је на крај сигурније.
Како чусмо глас весели, сви из ложах искочисмо,
а сањиви како пјани, протирући очи своје,
10 на пароход изиђемо како бријег угледамо.
Скорим кроком и веселим по њему се шетња просу,
док свијетле стреле зоре ста пучина фатат бистра
и крилате расипати по мрачноме оризонту,
с њима кројит мрачне ноћи занавјесу страховиту.
15 Тријест спава у тишини, чут у њему ништа не мож
до помукли каткад који глас метала свештенога
и морнара сањивога пођекоји крупни зијев.
Мал' помало зора сину у красоти и прелести,
расхорише звона воздух, све оживе по Тријесту.
20 Ја ти брже те на балкон чудеснога „Метерниха“,
љубопитства пуне очи на све бацам око себе.
Ах, картине несравњене! Виђи Тријест цвјетајући,
Тријест горди и богати на дивноме брегу морском!
Пода њ лађе окупљене ђе у дугом стоје реду;
25 барјаци се разни на њих по дувању вјетра смију.
Свуд је народ ускипио, на бродове и на сухо;
свак продаје, свак купује, свак мијења, свак тргује.
Све су пуне пјаце и улице,
а све дише радљивости духом,
30 како мрави окол мравишта.
Лете многе и прилећу лађе
на бијела преко залив' крила,
како пчеле из свога улишта

што полећу и опет долећу.
35 Млади граде, сретња обитељи,
јошт су твоје напредности дуге.
Сав усхићен чудесном картином
и опјањен слатком фантазијом,
повратим се у собу с балкона.
40 Наслоним се на богату софу,
поспим уру, можебит и двије,
док на врата младић, те у собу,
поклони се вјештијем начином:
„Граф те зове данас на обједа.“
45 То изрече, па се натраг врати.
Ја отоле на речену уру
у двореве графа Штадиона,
те три дана један за другијем
пировасмо и веселисмо се
50 у Европе луксу свијетломе,
у истинo благородном друштву,
те примјером може служит правим
опширнијем знањем свијетскијем.
Никад, мислим, заборавит нећу,
55 да б' вјекове мора носит многе,
љубав красну високијех душа –
Гуденхова, Пире и Винфена,
и веселог графа Валдштаина.
Скупа смо се ми сви веселили
60 гледајући гледне гренадире,
гренадирско свијетло оружје
и њихове страшне међедине,
марш њин важни и величествени,
са војничком спровођен музиком,
65 којом заври крвца у војника
и дижу се прси у јунака.
Скупа смо се ми сви веселили
гледајући грациозну Флору,
сјајну зв'језду трестанског театра,
70 која одмах зефирним полетом
и погледом својим очараним
пака у рај може претворити,
ка Даница иза мрачне ноћи
што засмије своде Уранове.
75 Више свега што је мене занимало,

на што су ми очи поглед управљале
остављајућ друге предмете на страни,
то је лице једно лика ангелскога,
на ком се читају с вељим почитањем
черте божествене благородне душе.
Што је отац благи пресретње фамиље,
то Штадион значи у својему кругу;
свак га душом, срцем, ка генија добра,
високо чествује, похвале му гласи.

ПЈЕСМЕ 1844–1847.

МИСАО

Пламен божествени у ништавом храму,
каква те је судба у њему зажегла?
Али си ти т'јелу вјечно мученије
али т'јело теби времена тавница?
5 Таинствени закон какав вас сједини?
Какво ли вам право ово својство даде?
То је смртну скрито, а ко знаде рашта?
Он таину ову никад прозрет неће.

Ако ми нијеси бесмртности свједок,
10 а ти бич си мени и тирјанин љути,
којега би само судба наопака
морала човјеку рад мучења дати,
да му кратки дани и ништави живот
у проклетству грком и у плачу прођу.
15 Да, смртни би био најгрђе створење
ако му нијеси ти вјесница права
бесмртију душе вјечнога блаженства.

Електризма пламом ти човјека параш
како муња св'јетла у мрачнојзи ноћи
20 што полетом својим градоносни облак
са љутошћу хитром беспрестано кроји
желећ своју свјетлост у мир усијати.
Ње је луча слаба када сунца није.

И ти тако исто усиљаваш чојка
25 да свјетило зажди у бездне чудесах,
да открије јасно смртнијем очима
сва чудеса Божја – таинствену књигу,
у коју би смртни мога видијети
без конца планове по којим је рука
30 свемогућег Творца у бескрајни простор

расула свјетове, ка сиједа зима
 кад насије воздух брилијантним прахом,
 у коју би мога право видијети
 будућности своје каквост и судбину.
 35 Но од ове тајне виђећемо нешто,
 ал' за гробом само! ...

 Будућност [је] наша велика таина,
 која се садржи у оним њедрима
 из којих је наше проистекло биће.

40 Твојему полету, иако је кратак,
 ум границу ставит никако не може;
 он с великим трудом са тобом управља
 ка кормач сустали³¹ у буру са лађом;
 ти границу моћи пређеш људске смјело.

45 Колико сам путах, твојим огњем светим
 опит, тумарао по плавој пустињи
 тражећ престол сјајни оца вјечитости.
 У моме полету безбројна сам сунца,
 њина созвјездија налазио свуда,
 50 сва пространа поља ће су засијана
 св'јетлим шаровима како капље бистре
 из тешка облака кад кроз луче сјајне
 пред заходом сунца поспу сферу нашу.
 У њихову свјетлост и у редну течност
 55 чита са[м] с внимањем таину чудесах,
 свуд сам престол његов у свим свјетовима
 уздигнут гледао, али ми се свијет,
 од ког [с]у сви други истекли свјетови,
 што се више дизах, даље одмицаше.

60 Ти си ме водила у прелесна поља,
 ће смртога биће произникло негда
 од ништавог праха вољом свемогућом.
 Прах сам такви исто ја тежио смјело
 мојом руком смртном рад вишега чуда.
 65 Душа ми је јако у груди стењала,
 блаженство гледећи ради нас створено
 те погрешком грдном вјечно изгубљено.

³¹У првом објављивању уместо *сустали* стоји *суслали*. (Прим. прир.)

О каква ме жалост с ужасом морила
кад сам у повратку прешао границу
70 из бесмртног стана у предјеле смртне.

Ти си ме сводила у бездне Тартара;
с трепетом сам гледа кипеће ријеке,
с трепетом сам гледа мрачна чудовишта,
с трепетом сам гледа ужасне картине,
75 са страшилом људским злијем напуњене,
с трепетом сам гледа бездне таме густе,
које с јekom страшном бљуваху облаке
дима и пламена, црна и смрадљива,
из жедне утробе, којима се храни³²
80 царство вјечне ноћи под сводом Тартара.

О како сам тада биће наше клео
и са њиме исто душе бесмртије,
кад сам разгледао ови мрачни ужас,
који је сотворен рад мучења вјечног,
85 рад мучења вјечног несретњијех тварих!
О жалосни смртни, зар је наша судба
рад мучења вјечног нас створила да смо?

Ти си ме водила по земноме шару,
који држи петљу непретржну јако
90 од твојега ланца у ком си свезана.
Из једнога твога славољубја само
сва си мени твоја казивала дјела.
Хиљаде сам гледа олтарих твојијех,
с којијех се негда дим свештени диза,
95 на које се негда трон горди висио
времени кумира, тобом порођени.
Све олтаре твоје, троне и кумире
у прах расијава време руком грозном.
Вријеме је тебе враг заклети, вјечно
100 оно ти сљедује, оно твоја дјела
немилосно руши, оно тебе чини
те си непостојна, оно тебе чини
те данашњу светост попљувајеш сјутра.
Но и твоја сила могућа је доста;
105 не гледајућ пустош што вријеме чини,

³²У првом објављивању уместо *храни* стоји *храна*. (Прим. прир.)

дижеш нове ствари на развале палих,
твом приправљаш врагу ... да шта рушит има!

110 Кад ми заждиш душу ватром поезије,
тад у гимне славе к своје створитељу
душа ми се топи и заигра лира;
тад ми се појаве гомиле чудесах,
међу њима станем и почнем их питат
откуд су постале и ће им је конац.
Али све нијемо мимо мене иде,
115 твори свету вољу, не даје отвјета.
У нечем је збиља све нама подобно:
свјетови се крећу и свјетлости лију,
а не знаду начин којим се окрећу,
њин не знаду огањ како се заждио,
120 не знаду постања нити свога конца.
Зна ли сиње море што манита лудо?
Зна л' вјетрина ишта шта безумно хучи?
Зна ли ишта смртни куд ће и откуд је?
Један знаде за све, он са знањем влада;
125 он причине знаде, ми их не иштимо!
Да му закон твори – пут је дао сваком,
свијетњаку исто ка свијетлом сунцу.

Ах, мисли свештена, слатка пишто душе,
ти ме увјераваш, увјераваш јако
130 да частица јеси огња бесмртнога,
да имадеш својство са оцем свијетах.
Јер како он исто у бесконачностма
што свештеном мишљу скроји план битности
и рече јој: „Буди!“ и роди се биће,
135 тако и ти исто у маломе кругу,
подражајућ св'јету од ког си истекла,
идеално ствараш, јер не мож на дјело.
То једно у мене надежду порађа
да с бесмртним дус'ма хоћу уживати
140 блаженство вјечито у св'јетломе дому
вјечности, времена створитеља дивног.

У Бечу.

„Тројица вас насамо, један другог не гледа“

Ко си ти? – Филозоф.
Ко си ти? – Астроном.
А ко ти? – Поета.
Чудновата друштва!

Тројица вас насамо, један другог не гледа,
један с другим не збори, како да сте у распру.
Ти си ка статуја студена мрамора
склопјенијех очих, мислећега чела,
5 а ти ка будала, како очајаник,
ка неко плашило очих отпртијех
теглиш своје власе стравичне фигуре.
Ти звиждиш и појеш и немирно сједиш,
свуда се окрећеш поносито, гордо,
10 на све поглед бацаш с довољношћу живом;
ваљада си сретни заљубјеник неки
али можебити син некога цара.
Кажите ми, молим, што је ваше дјело,
што је ваша дужност, – рад сам то узнати.
15 „Дјело ми је мислит, мислит и мислити;
дужност ми је тихост, дужност ми је мудрост.
Ја не видим људе више него мраве,
сожаљујем људе од њине глупости;
гледам море исто како капљу воде,
20 како искру једну – тако сунце сматрам.
Све на св’јет презирем, па и самог себе.“
„А моје је дјело мучно, исплетено –
неће му се краја довијека наћи.
Дали су ми стакло смијешнога својства,
25 које ме унесе међу звијездама
како лучу сунце у пјешчано море.
Дужност ми је знати њино теченије,

дужност ми је знати њину величину,
дужност ми је гонит репату комету,
30 за њом врат ломити по пустињи сињој;
кад је за реп сватим и реп јој измјерим
и када ми каже кад ће опет к нама,
тад је само пустим, а пријед никако.
Прелазим ли предјел возможности људске?
35 Је ли ово дужност од које се луди?
Је ли чудо збиља да од ње полудим?“
„Ево моје дјело: писање, писање!
А дужност је моја да лијепо пишем.
Природа је мене богата одбрала
40 да рођења дивна сјајне зоре појем,
да свијетло сунце внимателно пратим
од истока свога до свога запада,
да на ведре чела играјући зв'језда
читам веља чуда великога Творца,
45 да прољећа³³ прелест с појањем сусретам,
да се питам пјесном цара од дубраве,
да играње слушам и жубор потоках,
да храмове зиђем вјетреном Амору,
којему су круну на главу ставили,
50 прса снијежана а уста малена,
да пучину пазим ка се вјечно њиха,
како јој се ваље сребрно разлама,
да ледене круне планинама гледам
и свијетле зраке како из њих ничу.
55 Ал' су мога чувства струне деликатне:
ја кад виђу цв'јетак ноћу порођени
под жалосним свјетом плачуће планете,
он ми душу зажди чувства рођенијем;
ја кад листак чујем ђе бл'јед к стаблу падне,
60 он ми душу троне својим паденијем.
Ја сам предан слуга матере природе;
њезина је књига, таине пунана,
ради мога ока вјечно отворена.
Ја појући идем проз мрачну гробницу
65 у предјеле св'јетле вјечите радости
да глас моје лире с гласовима слијем
лика бесмртнога код престола Вишњег.“
Чудновата служба што ви испуњате!

³³У првом објављивању уместо *да прољећа* стоји *до пролећа*. (Прим. прир.)

70 На земљу сте никли а земља вас пита;
храм је њезин за вас мален и тијесан,
и ви с ње бјежите, на небо живите!
Са тога се ваша и каже нарава
ради све нас смртне страна и смијешна.
75 Ви сте свети дуси ал' вјетрени врази –
оставајте збогом, ја ви друг нијесам!

У Тријесту, 10. марта 1844. г.

ЈАКОВУ ПОПОВИЋУ

У КОТОРУ – ИСКРЕНИ ПОЗДРАВ!³⁴

Хвала тебе³⁵ на поздраву, прото;
исто тако са споменом драгим
веселога нашег путовања.
И моја се ка и твоја душа
5 са пријатним огране споменом.
На истинo просвјештено³⁶ друштво
само зраке правог сунца сјају;
ах, глупост је грдно заточење,
просвештење драго чедo Творца.
10 Ће познанства међу људе нема,
ту је људско³⁷ име поругано,
ту варварство потире човјештво³⁸;
ђе је један мњенија једнога
а сви други мњенија другога,
15 стање такво можеш вообразит?
То се зове уз воду пловити
ал' проћ вјетра једра распињати.
Но ми бјесмо мњенија једнога
у пријатном нашему бродићу.
20 Шта највише ту³⁹ нас весељаше:
али игра морскијех зефирах,
ал' посуто небо звијездама,

³⁴Први пут објавио Ф. Радичевић (*Јавор*, 1888), по рукопису нађеном код Његошевог секретара Ђорђа Срдича; на основу истог рукописа песму је објавио и П. А. Ровински (Петроград, 1889). По другом препису (који је Његош само потписао) песму је објавио А. Александров (Казань, 1895). Наслов овде према Александрову, код Радичевића и Ровинског постоји наднаслов *ВИСОКОПРЕПОДОБЊЕЈШЕМУ ГОСПОДИНУ ПРОТОПРЕЗВИТЕРУ* (код Ровинског без *ГОСПОДИНУ*). (Прим. прир.)

³⁵Код Александрова уместо *тебе* стоји *теби*. (Прим. прир.)

³⁶Код Александрова уместо *просвјештено* (Радичевић) стоји *просвештено*; код Ровинског *просветено*. (Прим. прир.)

³⁷Код Александрова, Радичевића и Ровинског уместо *људско* (Решетар) стоји *љуцко*. (Прим. прир.)

³⁸Код Александрова и Ровинског уместо *човјештво* (Радичевић) стоји *човество*. (Прим. прир.)

³⁹Код Радичевића уместо *ту* стоји *тун*. (Прим. прир.)

ал' рођење сунца свијетлога
из њедарах дебеле пучине,
25 али умно и весело друштво?
Више друштво него ишто⁴⁰ друго.

Цетиње, 5. јулија 1844. года.⁴¹

⁴⁰Код Радичевића уместо *ишто* стоји *ишта*. (Прим. прир.)

⁴¹Датирање песме према Александрову; код Радичевића нема датума, а код Ровинског нема речи *года*.
(Прим. прир.)

ЉЕТЊЕ КУПАЊЕ НА ПЕРЧАЊУ

Помоли се иза круте скале,
о титане, царе дуговласи,
за твој триомф све је приправљено.
Даница је исток засмијала,
5 чаровите разасула власи,
њежно краче цвијетним стопама
по плаветном и тихом простору.
Све се хоре шуме и дубраве
од радости и слатког појања;
10 вид су сјајни узели потоци,
играјући немирно скакају
у њедрима кипућега поља.
Глас пастира и глас земљедјелца
већ јутрењу пролама тишину;
15 морнар смјели на мору се њиха,
мути веслом сребрне валове
ка лопатом пастир жеравице.
Јошт те чека љубимац Авроре
на бријегу тихога канала;
20 заборављен судбом и људима,
но утјешен у мрачној пустињи
са зракама свога створитеља
те презире људе и судбину
како једно лажно сновидјење –
25 ја те чекам, чекам с нестрпјењем
да се прострем у морску пучину,
да полетим мало физически,
ка што летим ваздухом морално.

ПАРИС И ХЕЛЕНА ИЛИ НОЋ СКУПЉА ВИЈЕКА

La douceur de l'haleine de cette déesse surpassait
tous les parfums de l'Arabie heureuse.

Isis⁴²

Плава луна ведрим зраком у прелести дивно тече
испод поља' звјезданије' у прољећњу тиху⁴³ вече,
сипље зраке магическе, чувства тајна нека буди,
те смртника жедни поглед у дражести слаткој блуди.
5 Над њом зв'језде ројевима брилијантна кола воде,
под њом капље ројевима зажижу се ројене⁴⁴ воде;
на грм славуј усамљени армоничку пјесну⁴⁵ поје,
мушице се огњевите ка комете мале роје.
Ја замишљен пред шатором на шарени ћилим сједим
10 и с погледом внимателним сву дивоту ову гледим.
Чувства су ми сад трејазна⁴⁶, а мисли се разлетиле;
красота ми ова Божа развијала умне силе.
Него опет к себе дођи, у ништаво људско стање,
ал' лишено свога трона божество сам неко мање;
15 претчувствијем неким слатким ход Дијанин величави
душу ми је напојио – све њен в'јенац гледам плави,
О наслѣдство идејално, ти нам гојиш бесмртије,
те са небом душа људска има своје сношеније!
Слух и душа у надежди плива[ју]ћи танко пазе
20 на ливади движенија – до њих хитро сви долазе!
Распрсне⁴⁷ ли пупуљ цв'јетни али кане роса с струка –

⁴²Код Павла Поповића (Босанска вила, Сарајево, 1913, стр. 9–10) нема потписа *Isis*. Иначе, овај мото налази се и у трећем поглављу *Биљежнице* (одељак с насловом *Б[огиња] Изис*). (Прим. прир.)

⁴³Код Павла Поповића уместо *тиху* стоји *красну*. (Прим. прир.)

⁴⁴Код Павла Поповића уместо *ројене* стоји *ројне*; код Решетара *рајне*. (Прим. прир.)

⁴⁵Код Павла Поповића уместо *пјесну* стоји *пјесму*. (Прим. прир.)

⁴⁶Код Павла Поповића уместо *трејазна* стоји *тријезна*. (Прим. прир.)

⁴⁷Код Павла Поповића уместо *распрсне* стоји *васпрсне*. (Прим. прир.)

све то остром слуху грми, код мене је страшна хука;
 затрепте ли тице крила у бусењу густе траве,
 стрецања ме рајска тресу, а витлења муче главе.
 25 Тренућ⁴⁸ ми је сваки сахат – моје време сад не иде;
 силе су ми на опазу, очи бјеже свуд – да виде.
 Док ево ти дивне виле лаким кроком ђе ми лети –
 завид'те ми, сви бесмртни, на тренутак овај свети!
 30 Ход је вилин много дични на⁴⁹ Аврорин када шеће,
 од сребрног свога прага над прољећем кад се креће;
 зрак је виле младолике тако красан ка Атине⁵⁰,
 огледало и мазање презиру јој черте фине.
 Устав', луно, б'јела кола, продужи ми часе миле,
 кад су сунце над Инопом уставити могле виле.
 35 Прелесницу како видим, загрлим је ка Бог вели,
 уведем је под шатором к испуњењу светој жељи.
 Под зракама красне луне, при свјећици запаљеној
 пламена се споји душа ка душици раскаљеној
 и цијеливи⁵¹ божествени душу с душом драгом слију.
 40 Ах, цијеливи, Божа мана, све прелести рајске лију!
 Цијелителни балсам свети – најмирисни аромати
 што је небо земљи дало – на усне јој стах сисати.
 Совршенство творенија, таинствене⁵² силе Боже,
 ништа љепше нит' је када нити од ње створит може!
 45 Малена јој уста слатка, а ангелски обрашчићи –
 од тисуће што чувствујем једну не знам сада рећи!
 Сњежана јој прса кругла, а стрецају светим пламом,
 дв'је слонове јабучице на њи дубе слатком мамом;
 црна коса на валове низ рајске се игра груди.
 50 О дивото! Чудо смртни ере сада не полуди!
 Б'јела прса гордија су под црнијем валовима
 но планина гордељива под вјечнијем сњеговима
 на излазак кад је сунца са равнине цв'јетне гледим,
 кроз мрежицу танке магле величину кад јој сл'једим.
 55 Играм јој се с јабукама – два свијета срећна важе,
 к восхиштењу бесмртноме лишеника среће драже;
 зној лагани с њеном косом с занешене тарем⁵³ главе.

⁴⁸Код Павла Поповића уместо *тринућ* стоји *тринут*. (Прим. прир.)

⁴⁹Код Павла Поповића уместо *на* стоји *но*. (Прим. прир.)

⁵⁰Паладе

⁵¹Код Павла Поповића уместо *цијеливи* стоји *целиви*. (Прим. прир.)

⁵²Код Павла Поповића уместо *таинствене* стоји *тајанствене*. (Прим. прир.)

⁵³Код Павла Поповића уместо *занешене тарем* стоји *занешење терем*; код Решетара *занешење[м] терем*. (Прим. прир.)

Друге среће, мало важне, за њу би да, и све славе.
Не мичу се уста с устах – цјелив један ноћи ц'јеле!
Јошт се ситан не наљубих владалице виле б'јеле;
свезала се два погледа магическом слатком силом,
као сунце с својим ликом када лети над пучином.
Луна бјежи с хоризонта и уступа Фебу владу,
тад из вида ја изгубим дивотницу моју младу!

МИЛОРАДУ МЕДАКОВИЋУ

Стан', путниче, те погледај мало
на пучину распротрта Меда,
ка кољенма пучину мијеси,
а уздиже волне раменима.⁵⁴
5 Устави се, смјели плаватељу,
е си ми се уморио љуто.
Ко ће златно руно дочепати,
ко л' пучину морску пребродити?

⁵⁴Код Милорада Медаковића (*П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски*, Нови Сад, 1882, стр. 113–114) овај стих гласи: *а раменима волне уздиже*; овде прихваћена исправка Решетара. (Прим. прир.)

ПОЗДРАВ РОДУ НА НОВО ЛЪЕТО

Роде драги, витешко кољено,
поздрављам те са Новом годином!
Бог ти умне силе обновио,
да напредно к дичној цјели ступаш,
5 умним в'јенцем да окитиш матер,
којега је досад попирала
мрачна глупост нечистим ногама.
Ће просвјета – ту су напредности,
ђе просвјета – ту народност цвјета;
10 ђе народност – живот је душевни,
ђе је није – без душе кипина.
Просвјете су отпрти храмови,
с крунама се вјенчала Минерва;
не смију се на св'јет показати
15 груби слуге бездне демонове
сл'јепи Омар и Теинзигоан.
Ко се стиди мајчина млијека,
нек се стиди људих и свијета,
нек се стиди сунца и мјесеца,
20 јер му их је мати даровала.
Родољубје што је? Електрика,
пречишћена искра божествена
кроз пламове бесмртнога огња.
Храм нечисти она не полази,
25 ал' у прса што су благородна –
ту се игра, ту је њено царство.
Које срце за својост не туче,
залуду се у прса будило,
само што се мртвом крвљу трује.
30 Липо, лђпо, лепо и лијепо,
било, бђло, бело и бијело –
листићи су једнога цвијета,
у пупуљ се један одњихали.

Ситнарије ђецу забављају,
35 трудностима људи надвладаше;
трудови су за род бесмртије –
благо роду а благо потомству!
Чист пут оста сили вјеровања;
пара ватром живом поћерата
40 и завјети душах небесима –
свак уз своју нека лети зраку;
простора је доста к жертвенику,
сви уз једну – не бива тјескоте,
преноси су лаки материје.
45 Не пита се ко се како крсти,
но чија му грије крвца душу,
чије га је мл'јeko задојило.
То је вопрос светога символа.
Невјешта се уста скаменише
50 која свето јевангелско слово
химернијем пламом раздимаху,
под којијем грдно сазр'јеваше
адско сјеме братскога раздора.
Осахоше самоубиствене
55 неопитне руке слијепацих
те аманет и општу светињу,
језик славни и народност своју
раздираху и каменоваху.
Са којим су прса талисманом
60 тако горда, тако окићена
како што су с срцем ватренијем
у ком крвца родољубја кипи?
Ко је вјеран домаћој светињи,
полезан је власти, домовини;
65 ко л' на мајку своју родну хули,
на њега се у страшној љутости
ломи вјечна родитељска клетва;
прах ће његов буре хуленија
волновати вјечно у гробницу.

**КУЛА БУРИШИЋА И ЧАРДАК
АЛЕКСИЋА 1847. ГОДИНЕ**

КУЛА ЂУРИШИЋА

10. априла 1847.

Књигу пише скадарски везире,
а шаље је у Стамболу граду
а на руке цару господару:
„Султан-царе, драги господаре,
5 Гору Црну мука притиснула:
погибе јој жито у долини,
погибе јој стадо у планини;
узвија се народ у горама,
ништа не зна шта хоће да ради.
10 Но отвори благо из ризнице,
а отвори жито из житнице;
домамићеш на то Црногорце,
предаће се теби Црногорци,
покорићеш ломну Гору Црну,
15 учинићеш дину задужбину
и прославит име у свијету.“
А кад царе књигу разумио,
он накити ситнога фермана,
отправи га Скадру бијеломе
20 Осман-паши, скадарском везиру:
„О Османе, моја вјерна слуго,
ти отвори благо из ризнице,
а отвори жито из житнице,
те домами к себи Црногорце.
25 А дајем ти турску вјеру тврду,
ако Гору ти покориш Црну,
до мене ћеш сјеђет у дивану,
пушићемо из једног чибука,
присрковат из једног филџана.“
30 Када везир ферман прифатио,
он на граду обори топове,

а скадарске скупџ поглавице,
те им чита царева фермана.
Свако ћути, ништа не говори.
35 Тад Амзага на ноге скочио,
Амза Казаз, од вароши глава,
те за цара не зна ни везира,
па везиру био бесједио:
„Та луд ли си, скадарски везире!
40 Што ћеш благо трошит на јабану?
Турска земља пуна сиротиње,
сиротињи својој помажите.
Благо ће ти штета понијети
ка да ћеш га усут у Бојану;
45 Црногорци бити што су били,
на спрдњу ће тебе окренути
како су те знали преварити.“
За то паша не обраћа главе,
но ушета у шикли одају,
50 па шарене књиге накитио
на крајине листом црногорске.
Једну посла у тврде Пипере
а на руке сердара Тодора:
„О Тодоре, пиперски сердаре!
55 Црногорци – стари одметници,
Црногорци – цареви синови,
хајде к мени Скадру на Бојану
да се предаш цару честитоме,
и доведи хиљаду Пиперах.
60 Све ћу твоје дароват Пипере:
на хиљаду твојијех Пиперах
све на друга по пар од хаљинах
од црвене чохе венедика,
извезене свилом препреденом,
65 накићене златом жеженијем;
главарима у срму оружје,
а сувише благо из ризнице,
а сувише жито из житнице,
баш, сердаре, колико ти драго.
70 Ко ће море пресушити сиње,
ко л' цареву хазну испразнити?
Док је од вас трага и кољена,
да носите колико ви драго.“

75 Јунак добар, ма образа нема,
превари се, кукала му мајка!
Отпреми му хиљаду Пиперах,
те примише велике дарове,
те примише благо из ризнице,
те примише жито из житнице,
80 те примише од срме оружје,
те примише турску џебехану,
несрећну се цару предадоше!
Другу књигу паша накитио,
шаље књигу у Бјелопавлиће
85 а на име сва три капетана:
„Црногорци – стари одметници
Црногорци – цареви синови.“
У књизи им обећаје благо
ка Тодору пиперском сердару.
90 Но му они књигу отписаше:
„Што будалиш, луда Бошњачино!
Ко ће образ за лаже продати
и за турске смрадљиве дарове!“
Паша трећу књигу накитио,
95 па је шаље у Доњу Црмницу
капетану Пламенцу Маркиши:
„О Маркишо, млади капетане!
Црногорци – стари одметници,
Црногорци – цареви синови.
100 Ево теби сабља о појасу,
султан ти је сабљу поклонио;
хајде к мени Скадру бијеломе
да се предаш цару честитоме.
Води другах што год више можеш,
105 ако можеш четири хиљаде –
све ћу ти их у свиту обући,
све у свиту и жежено злато,
на главаре од срме оружје.
Ево теби благо из ризнице,
110 ево теби жито из житнице –
да носите колико ви драго;
Бојана ће пређе пресушити
но у цара блага нестанути.
Немој ми се препаст, капетане!
115 Ево теби хазна и џебана,

ево теби војска и топови,
ево теби лађе и бродови,
капетане, колико ти драго.“
Превари се, црн му образ био,
120 осрамоти и живе и мртве,
те покупи другах шест стотинах,
те објеси сабљу о појасу,
те он прими велике дарове,
те он прими благо из ризнице,
125 те он прими жито из житнице,
прими војску а прими топове.
Грохотом се паша насмијао,
те у лице пољуби Маркишу
и узе га за свога посинка,
130 па говори својој тевабији:
„Откако сам на ноге устао
и почео гледати јунаке,
зорнијега не виђех јунака
од Маркише, мојега посинка;
135 до цара му не би наша пара.
Ако Бог да, посинче Маркиша,
тек Црмницу хашар учинимо,
водићу те цару у Стамболу,
искаће те султан за риџала,
140 искаће те, а пуштит те нећу,
не пуштам те пређе своје главе.“
То Маркиши врло мило било,
обећаје што бити не може.
На ћилим су ноге прекрстили,
145 луле пију, присркују кафу,
а на уши шапте непрестано,
добро им се лаже сударају.
Виђи муке на Црмницу Горњу:
предаде се сва Црмница Доња,
150 у Црмницу уведоше Турке,
унесоше таин и џебану,
довезоше од боја топове –
предаде се, нико не остаде
до сокола Ника Поповића
155 и кржаве куле Ђуришића.
Куле им је војска околила,
те их зову на аман Турцима.

Шетају се два добра јунака
по ливади крај зелена Вира;
160 у образ су сјетно невесело,
грдна их је мука приклопила,
грдне су их мисли спопануле.
Једно бјеше капетан Андрија,
друго Бутор, од Подгора глава.
165 Рече Бутор своме побратиму:
„Капетане, добар побратиме,
ја не жалим муку преносити,
јер су муке за јунаке дате,
а не жалим што гинут хоћемо –
170 за поштење умиру јунаци,
то је наша од старине хвала,
него жалим бруку и грдило
које паде на нашу Црмницу;
откад памте и причају људи
175 Црмница је турачка крвница,
Црмница је српска перјаница.“
„Не бој ми се, добар побратиме,
починуће брука на грдило,
Црмница ће она прва бити.
180 Што можемо војске искупимо,
па што Бог да и срећа јуначка!“
У ријечи у којој бијаху,
док ево ти три добра јунака,
на раме им бистри џефердари,
185 а у појас сребрно оружје,
три јунака са поља Цетиња.
Једно бјеше сердар Мартиновић,
друго бјеше Радоњић војвода,
треће јунак Мартиновић Ђуро.
190 Руке шире, у лица се љубе,
питаше се за јуначка здравља.
Жале им се до два побратима
како им се просула нахија,
како им је сила појახала.
195 Рече сердар Мартиновић Мило:
„Не бојте се, два добра јунака,
доклен су ви браћа Црногорци,
имаћете доста покајницах.
Но на ноге, ако Бога знате!

200 Ђуришића кулу уграбимо,
напунимо кулу џебехане,
напунимо добријех јунаках,
јер ако је уграбише Турци,
биће на њој веља погибија,
205 из куле их изагнат нећемо.“
Свиколици на то пристадоше.
Бирају се крвави јунаци
који ће се затворит у кулу
све по пушци и крвавој руци,
210 јер се лако није затворити
ни у војску турску угрезнути:
од Цетиња сердар Мартиновић
с барјактаром Мартиновић Ђуром,
од Његушах Радоњић војвода,
215 од Подгора Перовић Буторе
и са њима десетак момчади.
Отидоше ноћу без мјесеца,
те бијелу кулу уграбише,
напунише кулу џебехане,
220 а на кулу попеше барјака.
А кад свану и сунце ограну,
турска војска барјак опазила,
те на кулу војска ударила.
Ал' се кула Ђуришића брани,
225 на далеко размахује Турке.
Виче јунак из турског окола,
баш на име капетан Маркиша,
он дозива кули Ђуришића
а на име Мартиновић Ђура:
230 „Барјактаре, Мартиновић Ђуро,
каква те је хала донијела
у несрећну кулу Ђуришића?
Кунем ти се вјером у коју сам,
у њој ћу те жива ухватити,
235 ал' у живу ватру изгорјети,
на њој барјак турски поперити,
него излаз' мени на аману;
није лако с царем војевати.“
Из куле му одговара Ђуро:
240 „О Маркиша, турски капетане,
што уради, црн ти образ био?

Што похули на своје поштење?
А дајем ти Божју вјеру тврду –
без јада ти кулу не пуштамо,
245 ни с јадом је пуштити нећемо,
но ће многе мајке прокукати
доклен падне кула Ђуришића.
А уздам се у Бога милога,
ти ћеш твоју кулу оставити,
250 ја по твојем почепат пепелу.“
„Бе, не лудуј, Мартиновић Ђуро!
Доклен ми је Скадар на Бојани,
а у Скадар скадарски везире,
око њега Арбанија љута,
255 не бојим се до Бога никога.“
Опет њему проговара Ђуро:
„Курва био који преварио;
ко превари – он је јунак гори.“
И још шћаху нешто говорити,
260 него танке пушке запуцаше.
У то приспје сва Горња Црмница,
побише се бојем са Турцима.
Више војске турске него наше,
јача војска турска него наша;
265 јунаци су бољи Црногорци,
те у пољу не пуштају Турке.
Но остаје кула Ђуришића,
све остаје међу Турке кула,
ма се бране из куле јунаци,
270 око куле размахују Турке.
Турској војсци добра помоћ дође:
дођоше јој шездесет барјаках,
а за њима шездесет стотинах
Арбанаса љута убојника,
275 а пред њима барски Селим-беже
с буљугбашом од Дуге Крајине;
дођоше јој шездесет шајаках,
а све шајке коштанове лађе,
свака пуна од боја џебане,
280 свака пуна од боја захире,
а у свакој по двадест Тураках,
а пред њима везирски ћехаја;
дођоше јој петнаест бродовах,

а на њима четрдест топовах,
285 а пред њима Мурић Селман-ага.
Турци су се добро посилени;
виде муку са куле јунаци,
ал' се муци не подају живи,
него бране кулу од Тураках.
290 Грдне су их мисли приклопиле:
сила турска, издаја домаћа!
Но говори Радоњић војвода:
„О сердаре, наша поглавицо,
ти си добар јунак за јунаштво,
295 но погледај што се урадило:
издадоше Кучи свиколици
до јаднога Божовић Драгоја
и делије Марка Јоковића
и сокола Лукића Милоша
300 са несрећном кућом Ивановом.
Војска им је куле опасала,
опасали Турци и Брђани;
предаше се на аман Турцима,
не моглоше боја учинити,
305 шћаше им се утријет кољено.
Издадоше Пипери јунаци
до кржаве куле Вучинића
и четири брата Митровића,
до Равнога Лаза на крајину
310 и са Ст'јене Синановић Јока,
до сокола Вула капетана
са четири брата Марковића,
до јуначке куће Пилетића
са петнаест браће Ђурковића,
315 до црначког старог капетана,
из Сеоца Лакина Ђукана.
Издадоше ђеца Мартинићи,
Мартинићи, брдска кључаница,
губало их јуначко млијeko
320 што лијепи образ нагрдише,
издадоше листом Мартинићи
до ваљане куће Радовића
и Доњега Села крвавога!
Што су други издали Брђани
325 и Пјешивци до наврх Острога,

то, сердаре, у пару не бројим
док је здраво кућа Бошковића,
док су здраво сви Покрајвођани,
који вјером преврнути неће
330 докле им се не утре кољено,
па док нам је Петре капетане
са соколом Ђикнићем Стефаном,
па док нам су двије сабље бритке,
335 двије сабље до два перјаника –
Ружин Стано и Горашев Марко;
од њих дрхти сва турска крајина.
Издадоше Ровца до Мораче,
издадоше Ровца сваколика
до Пурена Тапушковић кнеза
340 и сердара с братом Радованом,
до јаднога Недић Радивоја,
до сердара Влаховић Павића
и момчета Петра Лучинога.
Па издаде сва Црмница Доња;
345 Турци јаци, издајници јаци,
мој сердаре, на добро не слуте!
Но купимо војску из дубине,
да се овђе мушки покољемо!
Кад се овђе мушки покољемо,
350 све ће бити трице и кучине;
ако л' овђе мушки не прегнемо,
ево муке велике, сердаре.
Ми се нашој кули не бојимо
што се неће задовијек причат:
355 ка бијела кула Ђуришића;
нејаки су овђе Црногорци,
а сила је турска најахала,
нагрдиће нејач црногорску.
Да л' нијеси јучера видио
360 што хоћаше око Вира бити
да не дође педесет Грађанах?
Него пиши књиге шаровите,
да дигнемо из дубине војску,
да се с турском војском покољемо
365 како смо се клали довијека.“
Тада сердар на ноге скочио,
шарене је књиге накитио.

Једну посла на равно Цетиње
а на руке Перу и Ђорђевији:
370 „Петровићи, до два братучеда,
тек примите лист књиге бијеле,
отпремајте војску у Црмницу!
Ево нама Турци у походе,
бијела је кула опкољена;
375 ми се из ње маћи не смијемо,
а турска је војска ојачала,
Црногорци љуто инокосни.
Већ спремајте војску у Црмницу
и поздравте до два барјактара,
380 барјактаре од Цетиња равна,
нека скупе момчад Цетињане
од бијеле куле Војводића,
управ, браћо, до врела Цетиња.
А ти, брате Петровић Ђорђевије,
385 ти појаши јагрзли гаврана,
а припаши сабљу о појасу,
хајд пред војском у Црмницу жупну.“
Па је другу књигу накитио,
а шаље је Ријечкој нахији
390 на рукама Филипа сердара:
„О Филипе, ријечки сердаре,
тако кажу и причају људи:
отка поста ловна Гора Црна
да јунака бољега сердара
395 још у Црној Гори не настаде.
Дед појаши ћога дебелого,
а покупи Ријечку нахију,
све војнике хитре убојнике,
хајде с војском к нама у Црмницу.
400 Ђе си досад с њима ударао
није лако душманину било,
неће ни сад, у Бога се надам.“
Такве сердар књиге отпратио.
Дође књига на равном Цетињу
405 на рукама Перу и Ђорђевији.
Спрема Перо у Црмницу војску,
а за војском од боја џебану;
а Ђорђевије на ноге устаде,
припашује свијетло оружје,

410 припашује сабљу о појасу,
гаврана му млађи изведоше;
истом сједе вранцу на рамена,
док ево ти до два барјактара,
а за њима ђеца Цетињани
415 од бијеле куле војводине,
побратиме, до врела Цетиња.
Отолен се војска окренула,
а кад дошли на Убле студене,
на чистоме пољу широкоме,
420 док ево ти Филипа сердара
на његова пулата ђогата:
сав у срми и чистоме злату,
накосои двије леденице,
а според њих дугачка анџара,
425 о рамену бистра џевердара,
а за њиме двије војеведе
с љуботинским Ђуром капетаном,
а за њима петнаест стотинах,
све момчета једнакога лика,
430 једнакога лика и оружја.
Питаше се за мир и за здравље.
Рече сердар с пулата ђогата:
„Добро дошли, браћо Цетињани!
Када год смо мијешали војску
435 вазда нам је добра рука била,
по туђем смо чепали пепелу,
и сад ћемо, браћо, ако Бог да!
Имам добар биљег за јунаштво:
пода мноме је ђогат осилио,
440 не да ми се скинут ни починут,
него хита пут равне Црмнице;
биће наша, ако Бог да, рука.“
Сађе војска у равну Црмницу
и почину Виру широкоме
445 крај студене ријеке Црмнице.
Гледе војску Срби из затвора,
из бијеле куле Ђуришића,
веселе јој граде из пушаках,
добро су се војсци посилили;
450 грме турски на војску топови,
дају Турци вољу за невољу,

али су се добро препанули.
Двије војске ноћу преноћише,
преноћише једна спрема другој.
455 Но је наша веселија војска:
кола води, а игре замеће,
скока скаче, камена се бача,
пјесне хоре, пушке проламају –
веселе се момчад црногорска,
460 јер су момчад боја зажељела,
па не могу јутра ишчекати
огледат се старијем крвником
са оружјем на пољани бојној.
У то свану и сунце ограну,
465 џебехану војсци раздадоше,
те на двоје разредише војску:
одредише Ријечку нахију
с два племена од Горње Црмнице
да с' убију бојем са Турцима
470 на Мијела до села Годиња;
одредише ђецу Цетињане
с два племена од Горње Црмнице
да ударе уз поље широко
пут кржаве куле Ђуришића
475 на бијеле куле Бољевића,
да избаве кулу Ђуришића
и сокола Ника Поповића.
Тад се сердар на ђогата прими,
те прегази ријеку Црмницу,
480 а за њиме сва његова војска.
Тад скочише до два барјактара,
прегазише ријеку Црмницу,
а за њима ђеца Цетињани
с два племена од Горње Црмнице.
485 Ал' да видиш муке и невоље
од јунака Петровић Ђорђије:
грдна га је рана допанула,
кумбара му ногу оштетила,
не може се с постеље шенути
490 то л' појахат јагрзли гаврана,
то ли сабљу припасати бритку,
но му пуца срце у прсима,
а скачу му сузе на очима.

495 Види сердар из затвора војску,
из кржаве куле Ђуришића,
са петнаест својих соколовах,
веселе јој чине из пушаках.
А шта ћу ти дуљит лакрдију?
Већ удрише млади Црногорци
500 како суха муња из облака,
а ни муња тако удрит неће;
свак би река и би се порека
да нијесу тридесет стотинах,
него да су и десет хиљадах,
505 Стоји јака, земља се пролама,
има од шта, драги побратиме!
Пушке грми дванаест хиљадах,
фишти војске дванаест хиљадах,
а грувају четрдест топовах!
510 Није чудо нит' се чудит треба:
стари су се поклати крвници.
Виче сердар с пулата Ђогата:
„Ђе сте, лакци, на вас прогмјело?
Ђе су турске главе и оружја?
515 Но свакога мртва унијеше;
нијесте се тако научили!“
Искочише два момка сокола:
Мартиновић од Цетиња Саво
с двојицом се бори на мегдану,
520 обојицу доби на мегдану –
једноме је главу окинуо,
с обојице скинуо оружје,
а полеће с Доброга Свјетлоћа⁵⁵,
те је турску главу уграбио,
525 уграби је из огња живога.
Грми ватра, да очи испадну,
пала жива мука на јунаке:
множ Турчина, мало Црногорца,
Арбанаси, кржави јунаци,
530 не дају се лако потиснути.
У то војска црногорска викну:
„Уриш, ђецо, што се ово ради!

⁵⁵У првом издању и код већине приређивача уместо *Доброга Свјетлоћа* стоји *Доброга свјетлоћа*; на основу налаза Р. Драгићевића, приређивачи *Просветиног* издања из 1953. закључују да је *Свјетлоћа* заправо *Сјеклоћа* (братство у Добром, тј. Добрском селу) и зато стављају почетно велико слово. (Прим. прир.)

Од ватре ни очи искочише,
од ватре ни попрска оружје!
535 Не сагнасмо с мејдана Турчина.“
Учини се страшна мјешавина,
убише се свијетлим оружјем,
убише се дрвљем и камењем,
клети Турци плећа окренуше.
540 Ал' зафајду, драги побратиме!
Близу им се куле намјерише,
а на куле убојни топови:
близу им се лађе намјерише,
утекоше, мртве унесоше;
545 одбрани их блато и бродови,
одбранише куле и топови,
а пиличник утећи не шћаше.
Виђи муке и невоље љуте
што на ђецу паде Цетињане
550 и њихову дружину осталу:
уза село они ударише
на несрећне куле Бољевића;
отвори се кула Ђуришића,
те искочи сердар Мартиновић
555 са петнаест својих соколовах.
Ту је мука што је било није:
пусте куле за бој наређене,
пусте куле пуне џебехане,
пусте куле пунане јунаках,
560 пушке грме, падају јунаци,
на јуриш се отимају куле.
Но бирани гину Црногорци:
није лако куле узимати.
Двадест кулах на јуриш узеше,
565 сваку кулу крвљу омастише,
сваку кулу ватром опалише.
Ал' да видиш сокола јунака
барјактара Мартиновић Ђура!
На другу се не обраћа кулу,
570 већ на руке носи џефердара,
трчи јунак кули Маркишиној,
како му се пређе захвалио;
с Ђуром лете до два побратима,
од Његушах Радоњић војвода

575 с љуботинским Ђуром капетаном,
а за њима двадесет момаках.
Опази их Пламенац Маркиша,
те с дружином кулу оставио.
Барјактар га зове Мартиновић:
580 „Стан', Маркишо, турски капетане!
Да л' нијесмо вјеру ухватили
да не бјежи један пред другијем,
један другом да не пушти куле?“
Бјежи курва Пламенац Маркиша,
585 бјежи курва, окренут се неће.
Тад му пусту кулу изгорјеше.
Сердар с војском на кулу јуриша,
куле пале, а робље хватају.
Но је сердар срца милостива,
590 не да роба пређе своје главе,
но пуштаје робље на слободу;
изгорјеше листом Бољевиће.
У то приспје ријечки сердаре
и његова војска сваколика;
595 низ село је напуштио војску.
Што утече цетињском сердару,
не утече ријечком сердару.
Похараше, хашар учинише,
четрдесет кулах изгорјеше
600 и стотину робах ухватише.
Бјежи грдан Пламенац Маркиша
су његово стотина момаках,
бјежи грдан Скадру на Бојани
к поочиму скадарском везиру
605 да му прича што се догодило.

У овом је боју около сто и двадесет било мртвијех и рањенијех с обије стране, али их није од турске стране више пало но од црногорске, јербо су многи Црногорци погинули јуришећи на куле, него Црногорци подоста џебане турске у кулама узму.

Ове је године Порта отоманска које у одијелу, које у новцу, које у житу и у разним стварима више од сто тисућах талијерах потрошила да смути и покоље Црногорце, а то је једино из нечовјечне злобе радила и уз мој пркос, само да обори оно правитељство које сам ја с много мојега труда и крваве муке у Црној Гори поставио. Али јој би зафајду мука, само што толике новце просу и осрамоти себе пред свијетом показавши му своју опаку и варварску ћуд.

Владика црногорски П. П. Њ.

ЧАРДАК АЛЕКСИЋА

Около Митровадне 1847.

Љуто цвили Ченгићу Дед-ага
уз кољено мостарског везира:
„Хај, помагај, драги господаре,
од Ускоках, турскијех крвниках;
5 они су нам очи извадили,
они баба посјекоше мога,
око њега седамдесет агах,
све јунака и господичића
од све Босне и Херцеговине.
10 Бољи бјеше Ченгић Смаил-ага
са његово триста тевабијех
но тридесет на Босну градовах
са њихових тридест капетанах.
Кад погибе Ченгић на Млетичку,
15 сву су турску земљу заплакали,
заплакали, у црно завили –
и те смо им јаде опростили.
Турковати не дају Турцима
ни по раји купити верђије,
20 с’јеку Турке на свакоју страну,
баш од Лима до мора сланога.
И те смо им јаде опростили,
ал’ им јаде опростит не могу:
направише од боја чардаке,
25 а чардаке на земљу цареву,
без питања цара и везира,
без тапије ефенди-кадије,
Дамјановић на Кара-Малинско,
Жижић Вуле Стругу зенђиломе,
30 около њих шездесет Ускоках;
у чардаке џебехану ране,

на чардаке суше турске главе.
Те им јаде опростити нећу,
већ ми подај ситну бурунџију
35 да окупим силовиту војску,
да ударим на села ускочка.
А дајем ти турску вјеру тврду:
хоћу села попалити њина,
хоћу робље поробити њино,
40 насјећи се главах од Ускоках;
што претече испод сабље моје –
то ћу шћерат у Морачу тврду,
ни ће ваљат тамо ни овамо.“
Тада скочи мостарски везире,
45 те пољуби Ченгића Дед-агу:
„Бе, аферим, пиле од сокола!
Ево теби ситна бурунџија,
купи војске колико ти драго,
а ево ти хазна и џебана,
50 носи, сине, колико ти драго.“
Ченгић љуби у руку везира
и прими му хазну и џебану,
из руках му бурунџију прими,
па појаха витку бедевију,
55 оћера је Гацку широкоме.
Сједе ага на бијелу кулу,
па шарене књиге растурио.
Прву посла Пјевљу питомоме,
а на име Бунгур Сали-аги:
60 „Побратиме Бунгур Сали-ага,
како примиш књигу шаровиту,
устај брже на ноге лагане,
те покупи Фочу и Таслицу
и крвава града Колашина,
65 хајде с војском преко Колашина,
окрени је равном Сињавином
те удари на Сировац тврди.
У суботу која прва дође
ја ћу мојом војском ударити,
70 ударити на Кара-Малинско,
ударити Стругу зенђиломе,
полазићу кавурске чардаке,
полазићу кавурске газије.

75 Па отолен да се састанемо,
да кавурско робље доведемо,
да кавурске главе окупимо
у Дробњаке на широке луке
код бијеле куле Церовића,
78 Ђе су наша разбојишта стара.“
80 Ону посла, другу накитио,
шаље књигу Стоцу на Брегави
аџи-Шеху, турском књижевнику:
„О аџијо, крвава газијо,
устај брже на ноге јуначке,
85 а појаши вранца од мејдана;
од оружја ништа не узимај
до о коњу топузину тешку,
у зобницу књиге и инжиле,
да нам учиш језам и трећате,
90 без шта Турци умријет не могу
ни кавура добит на мејдану.
Покупи ми Стоца и Требиње,
Корјенића и равну Рудину;
успут узми крваве Никшиће,
95 а никшићке крваве газије,
е нам без њих тамо пута није.
Хајде, аџо, с војском на Крново,
ама немој, аџо, одоцнити,
у суботу мислим ударити
100 на Ускоке, на наше крвнике.“
Како ага књиге растурио,
али ни он не сједи залуду,
већ појаха витку бедевију,
па од Гацка војску сакупио,
105 а од Гацка и Корита жупна,
па окрену низ Дугу широку,
докле дође на Крново равно.
Када дође на Крново равно,
ал' је аџо први доходио
110 и за њиме војске три хиљаде,
све хатлије љуте сератлије.
За Дед-агом до двије хиљаде,
све хатлије љуте сератлије.
Ту ми Турци коње одјаше,
115 те уморне коње изводаше,

па коњима зопцу устакосе,
а Турци се рахат учинише:
на ледину ноге прекрстише,
на ледину кафу припекосе
120 и бојничке луле запалише.
Пију Турци кафу и ракију;
докле ноћи испред зоре било,
аци-Шех се на вранца припео,
па проучи језам и трећате.
125 Тад сва војска на ноге скочила,
сератлије коње појашаше,
калаузи војсци најавише,
окрену се на Ускоке војска;
тајно иде, не чује се војска,
130 јер се боје чете од Ускоках,
да не даде хабер Ускоцима.
Ал' Турцима лоша срећа била:
из војске им момче искочило,
и то бјеше родом Црногорац,
135 те протрча на Кара-Малинско
и учини хабер Ускоцима.
Ускоци се љуто узмучише,
Ускоци се мрко погледаше,
нико ништа не зна говорити:
140 зло је гинут, а горе бјежати!
Рече соко Сава Лаковићу:
„Бјеж'те, жене, и ђецу водите
и велика мала оћерајте,
ћерајте га у Морачи тврдој,
145 а ми ћемо остат у чардаке.
Ако овде листом изгинемо,
мал харчите, ђецу подижите,
да се ђеца бију са Турцима;
ако буду ускочки синови,
150 Ускоке ће светит од Тураках.“
Све утече у Морачу тврду,
само оста шеснаест пушаках,
међу њима Ружа Лаковића,
у чардаку на Кара-Малинско;
155 дају хабер Стругу зенђиломе.
Кад Стружани хабер разумјеше,
рече попе Требјешанин Мићо:

„Не одвајам мала од чардака;
кад ми Турци посијеку главу,
160 нека гоне мала великога,
нек нам'јене за попову душу.“
Докле сину зора од истока,
од Бијеле халакнуше Турци.
Ћуте јадни у чардак хајдуци;
165 у чардак су ватру угасили,
пред очима пушке заратили,
хоће ближе да напуште Турке.
Плаховито Турци ударише,
а на чардак огањ оборише,
170 од чардака цјепанице скачу.
Ћуте јадни у чардак хајдуци;
у чардак су ватру угасили,
пред очима пушке заратили,
хоће ближе да напуште Турке.
175 Ема Турци боље кидисаше,
навукоше сламу и сијено
да запале Миркова чардака.
Ускоци су крвави јунаци,
те преблизу напуштише Турке,
180 готово им чардак запалише;
гори ватра уз дирек чардака,
него чардак прифатит не хоће:
силни вјетар од истока дуну,
плам савија по земљици црној,
185 а дим гони у очи Турцима.
Тад пукоше шеснаест пушака,
а фриснуше шеснаест јунака;
поваљаше око себе Турке,
попадале с коња сератлије;
190 натраг клети узбјегоше Турци,
повукоше мртве и рањене.
Ал' да видиш Ченгића Дед-агу:
у руку је сабљу извадио,
а нагони витку бедевију,
195 сабљом бије сератлије Турке,
нагони их Миркову чардаку.
Зорни Турци боље кидисаше,
повукоше на кола колибе,
повукоше сламу и сијено

200 да запале крвава чардака.
Ал' не дају шеснаест Ускоках,
бију Турке около чардака;
натраг клети узмакоше Турци,
вуку собом мртве и рањене.
205 Бога ми се препадоше Турци.
Пјева Вилић Лека у чардаку,
припијева ускочке вукове:
„Хај, ђе си ми, Шундо Бајагићу
и Јакове Потураковићу,
210 губало вас хајдучко млијеко!
Што се кадгођ дома не нађете,
но све с четом у Херцеговину,
те прежите друме и путове,
из бусије сијечете Турке?
215 Хвалите се по српској крајини
колико сте посјекли Тураках,
а вас нема овде на невољи
да се данас главах нас'јечете
на мејдану на Кара-Малинско.“
220 Из чардака добар јунак виче,
а на име Тодоровић Драго;
он дозива у турску ордију,
а на име Ченгића Дед-агу:
„О, Дед-аго, једна потурице,
225 што нагониш Турке на чардаку?
Но ако ти була није курва,
испани ми на мејдан јуначки,
на мејдану на Кара-Малинско,
да с' на остра гвожђа обидемо
230 ђе гледају Турци и хајдуци;
ал' ти драго пјеше на опанке
ал' на твоју витку бедевину.“
Чује ага, чут се не чињаше,
но помамни Турци кидисаше,
235 на чардака просипљу плотуне,
од чардака цјепанице скачу.
Не дају се шеснаест Ускоках,
но ваљају око себе Турке.
Нуто грдне муке на Ускоке:
240 нестаде им праха и олова,
но се вуци мрко погледују,

за остра се гвожђа прифатају,
да излете у турску ордију,
да погину на мејдан јуначки,
245 да не горе живи у чардаку.
Него пуче пушка из чардака,
Стреличина везена шишана,
годи Јаков Ченгића Дед-агу.
Момче лудо, невјешто шишани,
250 препаде се да га не надметне,
те је агу ниско потхватио:
саломи му од седла јабуку,
поквари му пушке у појасу,
ал' му пуста т'јело не дохвати –
255 паде ага с витке бедевије.
Тада клети узбјегоше Турци,
оставише агу под кобилом,
а загна се Бећир капетане
да уграби агу рањенога,
260 но га годи Шућур из чардака,
грдном га је раном саставио;
бјежи рањен Бећир у дружину.
Но Бог уби Канкараша Драга
(то је аги прва тевабија)
265 те на агу загон учинио,
прими агу у седло кобили
и побјеже с њиме у дружини;
на њ не пуче пушке из чардака.
Одбише се Турци од чардака,
270 од чардака на Кара-Малинско,
па ми онда зорно ударише
на чардаку под Стругом Жижића,
на чардака осуше плотуне,
од чардака цјепанице скачу.
275 Ал' се бране дванаест јунаках,
не дају се примаћи чардаку,
него бију око себе Турке.
Пјева попе у чардаку Мићо,
припијева Бегана сердара
280 и делију Вујачић Стефана:
„Лопушина, ускочки сердаре,
што си ми се јутрос задоцнио?
Нијеси се тако научио!

285 Ти делијо, Вујачићу Стефо,
камо теби зекаљ од мејдана,
те се хвалиш међу Ускоцима
да ћеш коња угнат у ордију?
Ево Турци, а ево мејдана,
покажи се на твога зекаља.“
290 У ријечи у којој бијаше
ето сердар уз Дугу Пољану,
според њега Стефан на зекаљу,
а за њима десетак момчади.
У Турке је сердар ударио,
295 а кликује биране јунаке
од Ускоках и двије Мораче:
според њега Стефо на зекаљу,
угна зека у турску ордију,
те разгоне око Струга Турке.
300 Но плотуни турски загрмјеше;
тако њима Бог и срећа даде
те од ватре турске остадоше,
но погибе зекаљ под Стефаном;
од њега је Стефан одскочио.
305 Од чардака побјегоше Турци,
а искочи попе из чардака
с голим ножем у бијеле руке.
У сломјене Турке угазио;
не шће сјећи из реда војнике,
310 јер се боји да се не огреши,
да хришћанску не пос'јече главу,
него виче што му грло даје:
„Ко се крстом прекрсти часнијем,
он од мене погинути неће.“
315 Крсте му се Турци и хришћани,
ал' се један не зна прекрстити:
њему попе посијече главу.
Грдно Турци бјежати нагнуше,
а ћера их Бегане сердаре,
320 с друге стране попе од Ускоках –
догнаше их на Кара-Малинско.
Тад искочи шеснаест јунаках
из чардака на Кара-Малинско,
разагнаше Турке уз планину.
325 Кликују се крвави јунаци,

но се бране у полому Турци.
Запуцаше пушке од Тураках,
те убише брата сердарева
и ранише Стрелицу Јакова.
330 Дође сердар до брата мртвога,
на њега се не шће окренути,
но у Турке јуриш учинио,
добру турску посијече главу,
те му братске ране пребољеше.
335 Ал' да видиш два сива сокола –
Лаковића, јединца у мајке,
и дијете Алексић Милоша:
у поћеру ходит не шћедоше,
него иду у претијец војсци;
340 у планини Турке претекоше.
Ко се крсти крстом хришћанскијем,
узимљу му свијетло оружје;
ко се крстом не шће прекрстити,
њега гађу пушком од образа,
345 а сијеку ножем од појаса.
А шта ћу ти дуљит лакрдију?
Но морачки четрдест ускоках
од Тураках јаде порадише:
дванаест им главах посјekoше,
350 а сувише мртви и рањени,
које Турци собом одвукоше;
педесет их живе похваташе,
који им се крстом прекрстише,
те свијема оружје узеше,
355 без оружја дома отправише,
нека памте ће су доходили.
Није чудо, драги побратиме,
јер Ускоци посјekoше Турке,
јер Ускоци узеше оружје;
360 тако су се вазда научили.
Но је чудо од те женске главе
што учини Ружа Лаковића:
у поћеру пошла за Турцима,
те с двојице скинула оружје.
365 То је теже свој турској крајини

но њихове посјечене главе!

Како удари Турци на Малинско и на Струг, Сировчани (треће село ускочко Сировац) не смједни им одмах у помоћ поћи бојећи се себе од Колашина, него у ручања доба потрчи мислећи да су шћели е би до оно доба на њих удрили. Они приспиј на Малинско, кад али су се у исти час Малинштани и Стружани из поћере вратили, те дијеле турску одору, оружје, коње и комору; у исти мах, само што су били мало сјели, удари Сали-ага Бунгур су четири тисуће на Сировац, попали сировачке савардаке и окрени низ Тушину пољем. Потеци Сировчани и остали Ускоци на помоћ Сировцу, ако ко ће доспјети: три сахата хода, а људи удављени поћером! Срећом Турци не учине много штете, јербо чељад и стока утеку у гору, само што изгоре неколико савардака и једнога слијепца посијеку. Церовићи који су се затекли у Тушину како у зору чују ударац на Малинско и на Струг, већ су знали што им се хоће. Они седам осам са још пет шесторо момчади, која се надесе код њих, забиј чељад у тушинску црквицу, па сву црквицу испробијај гвожђима, те начини пушкарнице да се бране. Како Бунгура виде низ Тушину, а они се затвори у ону црквицу. Бунгур, како не нађе Дед-агу с војском у Тушину, знаде што је с њим било, те он наври да прође низ Тушину у Дробњак, али га наши дочекај из оне црквице, неколика Турчина убиј и обрани. Тада се Турци свакојако ухиљени за Дед-агом поврати навише преко Штичја пут Језерах, а ови се отвори из оне црквице, уграби двије главе турске и отми готово сву ону пјачку што су Турци у Сировцу били попјачкали. Овим се овај бој доврши.

Владика црногорски П. П. Њ.

ПЈЕСМЕ 1847–1851.

ОРАО И СВИЊА, ИЛИ НАША БРАЋА ПОДМИЋЕНА ОД ТУРАКА

Једном свиња из пуна корита
пред вратима имућнога дома,
ка умије, по свињски локаше.
Орај гордо на крутој литици
5 величава крила одмараше
и оштраше смртоносне канџе
бацајући пламене погледе
на све стране у прољетње јутро,
к побједи се новој готовећи.
10 Него свиња, како се налока,
поиздиже турин обрљани
и угледа на литицу орла.
Грокну крупно, па говори орлу:
„Шта ту чучиш на голој литици,
15 несретниче и гладни ајдуче,
изгнаниче под општим проклетством?
Што је твоја жалосна судбина?
Празна слава и грабеж крвави,
па и с крвљу ручак без вечере.
20 Помири се и предај људима,
виђи ка се живи обилато:
мени на дан три корита дају,
све пуније једно од другога;
па цио дан у глиб до ушију,
25 превраћам се, на свијет уживам;
ни што мислим, ни главу разбијам,
но иза сна на пуно корито.“
Орај тресну, па прикупи крила,
с презренијем одговара свињи:
30 „Мож се хвалит ка поштено живиш
пред свињама, али не пред нама,

јербо наше племе поносито
таквога се гнушава живота.
Него ти се чудити и није:
35 свињски мислиш, а свињски говориш.
То ти сада дају и госте те,
ал' не зато рашта ти помишљаш,
но док мало накупиш сланине,
па ће одмах маљугом по цику.
40 То⁵⁶ погађаш, ми смо грабитељи,
под вселенским живимо процесом
опасности и крвопролића;
то су наше игре и пирови.
Но ликови наши поносити
45 јесу символ земног величества,
на крунама царскијем блистају;
јошт се круне диче и поносе
што су лика нашега достојне.“
То изрече, па хитро полети,
50 ка крилата из лука стријела,
у својему над облаком царству.
Оста свиња у гадном брлогу
чекајући у чело сјекиру.

⁵⁶Код Решетара уместо *То стоји Те*. (Прим. прир.)

ЉУДЕВИТУ ШТУРУ

У мрачноме путовању следујем ти зубљи свјетлој,
ка погледи жедни данах феноменах бистру кључу⁵⁷
ка побожник што следује посагнуте трепавице
светом входу у сумраки за лампадом играјућом,
5 али путник с бурне волне жедни поглед кад управља
кроз чајину густу морску к врху куле фењерове⁵⁸.
Шта ме к томе побуђује⁵⁹, о природо таинствена?
Зар свјетила тога морам бити слабим сателитом?

Свуд с' огледам ка вјештица пред зрачнијем образима,
10 свуд те видим ђено дубиш у зрцала мистическа,
с мракама се гордо бориш, глас вјенчајеш⁶⁰ са лучама,
страшило су моме оку зрачни твоји полусови,
а ти смјело играјући на зениту точку сједиш,
са ње химне просторима уз судебне жице појеш;
15 ништожности бићем дражиш, оплакиваш⁶¹ бића биће,
лик свој видиш на надиру ђе погледе остре баца.⁶²

Како славља са младике трогателним дијалектом
кад јутрењу химну поје над потоком милећијем,
у њем себе она види наврх танке младичице,
20 себ' подража, себе учи и весели сама себе,
у живо се огледало играјући огледива,

⁵⁷У *Гласу Црногорца* (Цетиње, 1875) и код Лаврова стих 2 гласи: *ка погледи жедних дана знаменијах бистру кључу*. Овде према *Татранском орлу* (бр. 51, 1847). (Прим. прир.)

⁵⁸У *Гласу Црногорца* и код Лаврова уместо *фењерове* (*Татрански орао*) стоји *Прењерове*. Приређивачи *Просветиног* издања из 1953. мисле да је погрешно прочитан израз *куле Френелове* (Френел је био француски физичар који је радио на побољшању морских светионика), али остављају текст из *Татранског орла*. (Прим. прир.)

⁵⁹Код Лаврова уместо *побуђује* стоји *пробуђује*. (Прим. прир.)

⁶⁰У *Гласу Црногорца* и код Лаврова уместо *вјенчајеш* стоји *венчишеш*. (Прим. прир.)

⁶¹У *Татранском орлу* уместо *оплакиваш* (*Глас Црногорца*, Лавров) стоји *аплакиваш*. (Прим. прир.)

⁶²Овде се песма завршавала у *Гласу Црногорца*. Даљи стихови према *Татранском орлу* а из *Пјесама* које је приредио Р. Лалић (Београд: Просвета; Цетиње: Обод; Сарајево: Свјетлост, 1967). (Прим. прир.)

глас свој чује и дозива и са свим је задовољна.
Није ово наступ неки лунатике али клапње,
но свештена литургија у сабору свесвјетија.

25 Ка свјетила једног луче у његову развијању
из кристалне колијевке са играњем што се сипљу,
погледи се исто твоји разиграју неуморно
по алмазним острвима у држави Латониној,
зјенице ти смјело дубе на дискове распламане,
30 у бездне се погружаваш, ђено игла полус не зна,
нит кормило лађа слуша, ђе природа поб'јеђена
у њедрима ноћи спава – хаос мјериш, с мраком збориш.

У атому студеноме, те превјечним санком спава,
видиш симбол божествени и некога бића клицу –
35 ти у мрачним просторима под хаосне густе тмуше
видиш оком магическим ђе с' ускрса сјеме таји.
Неуморни твој гении по правилу неком тајном
жеже лампе с растојањем по ужасном ноћном гробу,
и путујеш, но ка ангел, по држави Сатаниној,
40 и адово нарјечије са поуком гласе даје.

И цар исто ради од Ипериона,
зажигућ огњеве на кристалне куле
Пиринеја гордог обилне Индије,
које гордо дубе над бурним тучама,
45 ал' му мраке вјечне, сопутнице грдне,
већ фењере смјело брилијантне гасе
на ледену круну Чимбораса горда,
ал' он исто зубљом неуморно трчи.

Кад се од нас скрије за рубинске волне
50 западњега мора, тад прелест открије,
тад му се разлете по мрачној пустињи
сто и осам ројих од бистра алмаза,
животворне струје његове пијући,
правилнијем трагом њиним сљедујући,
55 жуборећи тихо зрачним нарјечијем.
Ти њему приличиш кад се од нас скријеш!

СПРОВОД ПРАХУ С. МИЛУТИНОВИЋА

Ко свијета не зна ћуд,
свијет му је строг и груб,

Смрт ужасна, туге мати, наказнога страва лица,
без ћућења, хладне душе, свете правде јест царица;
не познаје чин ни лице, хладним ситом исијаје
вјечну искру из прашине, да на небу брже сјаје.
5 Жертве јој се невиности пред мрачнијем двором пуше,
гроб је њена колијевка, ка вјечности њиха душе;
ка огњишту вјечитоме чувствувања плам се вије,
чрез гробницу таинствено опет с истим да се слије.
Да, све зраке заробљене мрчавама од облака
10 к свеопштому треба диску да се свака врати зрака.
Блудећа је зубља гениј – метеоров кључ у мраки,
само одблеск успомена земљи преда вјечни, лаки;
електричка искра – душа, која лети ланца кругом,
док се опет на извору она врати бистром дугом.
15 Дјејствија неуморног сочетава овај начин
небо с земљом, земљу с небом, питајући даје им чин.
Тим начином дјејствија огњи пламтећ вјечно стоје,
њим у њедру свесвјетија⁶³ бесмртне се искре роје;
пословање неуморно порађа се овим кругом
20 и надежда будућности – својакање чојка с Богом.
Појетина душа што је? Што и жива у кристалу;
степеном се спушта, диже и премјену ћути малу.
Ће се силни полет мјери, међу прве ти си, Симо;
трудно те је и зазрети, камоли те проћи мимо.
25 На простоме трговишту алмаз ц'јене нема праве
нити гениј међ' незнанством може дужне имат славе;
младе душе у повоју не чувствују потресање

⁶³У првом објављивању *свесвјетија* написано као *Свесвѣтія*; код Решетара *свесветија*. (Прим. прир.)

небеснога нарјечија, то л' му виде сијевање.
30 Ја сам теби много дужан – дужности су ове свете,
ка олтару признателности⁶⁴ нека вјечно оне лете.
Ти м' уведе поглед први у зрачнијем просторима,
у којим се зв'језде тиће и шетају хоровима;
показа ми св'јет без бусла, бусло исто без полуса –
то је д'једна земља наша, то је вјечна ова дуса.
35 Споменик се теби хоће – Славенство је проста маса,
јошт га зраке косо гледе, јошт по тами оно баса.
„Што је наше – све је лоше“ – све гудимо сами собом.
Народности ће нам олтар? Туђега смо свагда робом!
Збогом, Симо, посљедњи пут; нек ти лака земља буде!
40 Драг остаје твој успомен код Славенства правог свуде.
Твој споменик сјајан дуби у химнама народнима;
на аманет вијек ће га предавати вјековима.

⁶⁴Код Решетара уместо *признателности* стоји *признаности*. (Прим. прир.)

ПРОЉЕЋЕ

Лепири су њежна крила тихом сфером развијали,
а зефири изобила аромате распршали.
Прелести се топи, куго! леде, розах страшни бичу,
царство твоје није дуго када зраке управ ничу.
5 Поврати се острооки са јужнога пута старче,
Аполоне превисоки, да ти очи земљу смлаче;
под ужасом и мртвилком кликују те сва сјемена,
отежана светом клицом у надежди твог пламена;
угриј хладна земна њедра, ђе се дивна цв'јећа гн'језде,
10 ка у волне неба ведра што се тиће сјајне зв'језде.
Мраз се и лед у дим пуше, растопљена скаче страва,
њом се р'јечна уста гуше, на трон њезин расте трава.
Побједи се твојој море разјечало, њен плод ждере;
ледене се мртве горе коловрате, у дим пере.
15 Тме новoga покољења, жедне твоје бистре струје,
ње лишене пред створења, њом живују, к теби зује.
Све је тобом воскреснуло, све животом задануто,
младо јутро свем' свануло, њежним соком све насуто.
Скриј, природо, кабаницу која грди лице твоје,
20 ћерај жалост за границу ђе недвижне мраке стоје.
Азурнијем океаном на уредна јата лете –
борећи се лаком волном, ждрал дужности ради свете
славоноси сунца поврат гласи својом простом пјесном
и водопад у коловрат исто слави хуком страшном.
25 Весну срета славуј, шева с деликатним мрморањем;
њој све игра, њој све пјева са радосним восклицањем.
Виђи земљу увјенчану⁶⁵ ка се брачним дичи рухом
и искрену сл'јед мљечану ка је кити са облукoм!

⁶⁵У првом објављивању уместо *увјенчану* (Решетар) стоји *увђи ану*. (Прим. прир.)

ПИРОВАЊЕ

C'est lui qui fait briller ton regard sur la terre
comme l'étoile aux cieux.

V. Hugo

Нек у дане најсретније
наше данак овај ступи;
пир пирује српска кућа,
а јунак га Србин дава.
5 Весеље је ово збиљско;
у њ искреност чиста сјеца
како зраке у алмазу,
како искре у зрцалу;
у њ весељем душа кипи
10 како извор у пучину,
ка шампања у кристалу;
ту се српски мисли, збори,
ту се српском диком хори.
Није ово све земаљско:
15 има нешто небеснога
те зракама прелеснима
пировање запаљује!
Та бечка је то Даница
која сјаје у прелести
20 на српскоме хоризонту,
што нас видом пљенителним
тако силно очарава.
Луиза је то млађахна,
наша китна домаћица,
25 у правилном које лицу
излило је штедро небо
све милине, све грације;
Аврорина то је шћерка

и цвијетна сапутница!

У Тријесту, 7. децембра 1850, код г. Спиридона Гопчевића.

РИМ, 1. ЈАН. 1851.

Уписато на куполи Св. Петра

Ради човјек све што радит може
да угоди теби, вишњи Боже:
с облацима свете куле веже,
у кулама чисти тамјан жеже;
5 са напрегом теби химне пише,
к теби ропском побожности дише;
умом густе мраке просијеца,
а дјетинским нарјечијем јеца.
Буром смутном узвијани атом,
10 таинственом запаљени ватром,
хоће име твоје да изрече,
што чувствује – то хоће да рече;
са уздахом топле сузе рони –
то га дужност, то га нужда гони;
15 руководства овдје хоће твога,
а за гробом блаженства тихога.
Храм је овај чудо – теби сличи,
нек твој горди олтар земљу дичи.
Ох, куд басам? што л' ја сада кажем?
20 С вјечним пламом што праšину слажем?
Та он није до тварца слабога,
храм он није за Бога силнога,
већ рукотвор на малом попришту,
као мравја што је на мравишту.
25 Ти си себи храм дига над свима,
што сав страшни простор обузима:
тме мировах правилнијем ходом
под кристалним играју му сводом;
време тече бистријем потоком
30 под његовом куполом високом;
вјечност крије смршене трагове

у његове широке углове;
сви свјетови вјечним факелима
кружају се твојим небесима,
35 служе храму за свјетила твоје,
служе општем оцу превјечноме.
Диск средине, с ког лучах пламови
свуд се сипљу како вихорови,
на средини стоји твога храма,
40 те прелива зраке у зракама;
служи живог плама источником,
служи твојим вјечним жртвеником!

ПОЛАЗАК ПОМПЕЈА

У, ха, ха, ха! Чуда!

Подземни се потресови са стравичном јемом хоре,
а земаљска мрачна њедра са пакленом силом кипе;
брегови се од језерах растопљени проламају,
и језера с сваке стране у огњено море рину.
5 Та огњена страшна пара под мрачнијем сводовима
тутњевима неизбројним разбија се и прскаје.
Дрхтајући Везув бљује густе витле мрачног дима,
из жвалах му с јемом лети страшни поток жеравице,
те облаке од пепела на сунчано лице сипље.
10 Јединствено поднебије Неапоља гиздавога
једнијем се махом прели у тартарску смртну боју.
Над њим сунце грдно плаче тризрном пријевјесом,
под њим земља уплашена од погубне силе стење.
Ух, страшила ужаснога! Смртном јемом све уздрхта:
15 дрхти море, дрхте горе, жалосни се човјек смрза!
Је л' паклена вражја сила злу стихију узмутила?
Оће л' своди мрачног царства свиколици попуцати?
Оће л' земља коматима у облаке да полети?
Је ли ово дан посљедњи те с' у тавну ноћ прелива?
20 Догоре ли зрака св'јетла на бријегу вјечне ноћи?
Избриса ли небо земљу из својега календара?
Не, не! Тартар мртав лежи под тучнијем сводовима,
смолени му океани нарушити брег не смију;
јошт су земљи љета дуга, небо земљи зла не кује:
25 та земља је чедо Божје, расадник је Божји земља;
димник се је један црни од палате Плутонове
запалио по нагону, те ће мало подимити.
Сила не зна што је правда кад је луда сљепост води;
гњев приветни, гњев бјесноће – тешко мјесту над ким пукне!
30 Пет сусједих жалоснијех, на праг ви је час посљедњи;
тка се вама црни покров под ким ћете вјековати!
Ноћ је дуга – дан не свиће, Везув страшни, Везув љући!

Пет градовах тужни народ бјежи мраком у незнању:
 родитељи своју ђецу, ђеца родитеље
 35 погубили у мракама, те се траже вапијући;
 очи мраке ухватиле, сила јеке глас узела;
 мајка чедо наћ не може, нит љубавник љубавнице.
 Спасенија нигђе нејма, смрт у ноћи страшно рази!
 Пред олтарма жреци клече с ликом смрти на образу,
 40 те идоле умољају, дају мита и завјете
 да смекшају гњев небесни, да заштите поклонике.
 Сл'јепи жреци ништавила! Многобожја олтар гадни
 свемогућу вољу Творца не смекшаје, него јари.
 Та идоли и пенати што олтаре ваше пуне,
 45 изроди су то и бебе, те вишњега име хуле.
 Други олтар њему треба – свемогућ је он и силан;
 њему хоре сва небеса, он ужасом бездне стреса!
 Клече жреци пред олтарма, укочени и нијеми,
 страва им је глас узела, смрт бљедношћу задахнула;
 50 идоли се од камена тресу, ломе низ олтаре.
 Народ блуди изгубљени како адске у мрак сјени;
 неки себи спасенија у избама мрачним тражи.
 Адску силу напор диже са љутилом стостручнијем,
 распукоше на све стране Везувију грдна жвала!
 55 Густе крупе од камења излећу му из безданах;
 разе љуто, разе страшно што гођ својим махом стигну.
 Међаве се, како муње, од пепела и жераве
 расхорише на све стране кругом мрачна Везувија;
 урагани њима витле, ураганим' они тутње.
 60 Дажд се усу пљусковима вреле воде с густом пљеном,
 а потоци раскаљени у црвеним валовима
 густа вара⁶⁶ зајечише низ Везувиј муклом јеком.
 Све сарази грдна сила, све сажеже, све затрпа!
 Зла урока, зла нарока, зла удеса, а зла часа!
 65 Не бјеж', море, од ужаса, но притеци на невољи –
 нек је краће страданије, мученију конач метни,
 како Јордан што притече у долини Силвестровој:⁶⁷
 конач метну мученију, а задуши адска жвала.
 Бјежи море од бреговах, од чуда се уплашило:⁶⁸

⁶⁶ Лава

⁶⁷ Године 1897. пријед Христа прште вулкан у долини Силвестровој и прогута три града: Содом, Гомор и Адаму; наврни се Јордан у ону пропад, те угаси вулкана и на реченом мјесту начини се Мртво море.

⁶⁸ Град Помпеји био је на мору, али које је чудо вара и пепела онда из Везувија изринуло, напуни море, те су данас развалине Помпејеве око по сахата од мора далеко. – Једнака је судбина у исти мах постигла пет градовах: Помпеје, Херкулан, Стабију, Оплонт и Ретину. Ово се догодило 79. года по Христу. Неколико

70 у гробницу мученија пет градовах потонуше!
 Поздрављам те са уздахом, о разуре нечувени,
 о гробнице Помпејева! Ево мене на твојм брегу,
 жедни поглед да наситим, љубопитство да угасим⁶⁹,
 на твојијем развалама, на горама од пепела
 75 да излијем сажалење над људскијем страданијем.
 О како су дивна, красна и прелесно искићена
 у свом роду, у свом укусу сва зданија Помпејева!
 Поздрављам вас, о олтари, кумирима остављени,
 вас, клијети, окићене с живописом, с мозаиком,
 80 дивни врти и цвјетници с фонтанима и бањама⁷⁰ –
 маленашњи, но блистате, те миленост окићате,
 вас храмови и попршта, величине образ дивни!
 По узаним но правилним улицама и кућама
 градским идем како крилат; погледи ми жедни стрчу
 85 с једног чуда те на друго, на све тачке и углове.
 Причај мени појасније о каквостма старог св'јета,
 мен' је доста једна ријеч само досад нечувена;⁷¹
 причај мени појасније твоје збиће нечувено!
 Причај, причај појасније, – сплетени су ти знакови.
 90 Што се бојиш, што премучаш? Сила, Август, Нерон грдни
 и њихове тме родова више св'јету злом не грозе;
 ненаситну гордост римску развалине римске крију.
 Глас је људски овде нејак, глас се људски угасио,
 само сл'једи што му видиш морем вара и пепела.
 95 Ви духови дајбуд' адски, који вјечно пирујете
 на разуре, на пустоши, на људскоме страданију,
 саламандре и ондини, елфи, гноми и демони,
 чаралице и вјештице, ви паклени поклисари,
 из мрачнијех под пепелом штогођ избах прословите!
 100 Ћути идол, ћути ђаво, ћути човјек – гласа нема;
 тјелеса су погребена, духови се распршали,
 под варнијем бреговима не см'је ништа становати!
 Ха, поживље, работници, јербо очи жедне броје

је данах љутост Везувијева над њима бјеснила, него 23. новембра докони и затрпа их варом (лавом) и пепелом. Овога је чуда толико изаврело, тако да је насап над развалинама Помпејевим дебео два, три и више сажња, а далеко је Помпеји од кратера (ждријела) Везувијева околу сахат и по.

⁶⁹У првом целовитом објављивању (*Даница*, Нови Сад, 1860, бр. 15, стр. 305–308) уместо *угасим* (Решетар) стоји *угостим*. (Прим. прир.)

⁷⁰У *Даници* и неким потоњим издањима уместо *бањама* (А. Гавриловић, *Коло*, Београд, 1901, књ. II, св. 8, стр. 451) стоји *дињама*. (Прим. прир.)

⁷¹У *Даници* нема стихова 86 и 87; наводи их Лавров (стр. 406) према изгубљеном рукопису који се налазио у библиотеци Српског ученог друштва. (Прим. прир.)

105 све ударце те падају! Ударац је ваш свакоји
по залогај, те медени, љубопитству ужденоме,
ударац је ваш свакоји мах једнога јака весла –
све нас ближе попримиче внатрешности старог св'јета.
„Ево овде три картине, те лијепе живописи;
ево мјесто гђе живио и огњиште ђе пирио;
110 ево пода с мозаиком, те лијепо накићена!“
Бјежи, бјежи, свак се мичи – не сметајте зраку сунца!
Усуше се бистре зраке на обитељ, на огњиште
те погледом животворним за вјековах осамнаест
пренебрегле сасвим бјеху и лишиле њине игре.
115 Поздрављам те, неизвјесни људски стану и огњиште!
За спомен ти зрак остављам у твојојзи обитељи!

Његово Велич. Фердинанд II, краљ од обје Сицилије, благоволио је да се једне куће у Помпеју откриције учини у моме присуствију, и тако 20 и неколико радниках работали су неколико дана. 4. марта у моме присуствију работа се докончи и кућа се открије (кућиште) околу 15 лакатах дуга, 7–8 лакатах широка и толико висока. Њене су стијене лијепо клаком намазане, црвеном и зеленом бојом покрашене. Три је главне картине (in fresco) украшавају (без мањијех), а четврта је на четврту страну збрисана временом. Речене су три картине доста приличне, и обећа ми придворни живописац да ће их у точности на папир пренијети и дати ми их за спомен. – У Помпеју су куће мале биле и испребијане на клијети, како што су турске, али је свака готово украшена малијем садом, фонтанима малијема од бањах⁷² са живописом вјештим и чудесним мозаиком, само што су величествена била општа зданија како: базилика, амфитеатар, театри и храмови.

4. марта 1851.

⁷²У Даници уместо бањама (А. Гавриловић) стоји дињама. (Прим. прир.)

ЉУБОМИРУ НЕНАДОВИЋУ

5 Хајде пођи равној Шумадији,
поздрави ми српске витезове:
нек не пашу сабље од јордама,
већ нек јашу коње од мегдана,
на Косову да се састанемо,
да ми наше старе покајемо.

НЕДАТИРАНЕ ПЈЕСМЕ

НА КОСОВСКОЈ МЕДАЉИ

Уби Милош цара под шатором,
бич свијетски – Амурата првог.

ПОЗДРАВ ШТИТУ СРБОБРАНА

Не смије дуго ова мрачна ноћ
у нашим душама паклено царствоват!
Волкани који страшно кувају
у нашим грудима букнути морају
5 и задушит онога који љагом
јуначко српско окаља име.
Родна земља наша, гдје почивају
кости славних наших прадједовах,
нек нам буде торжественом гробницом
10 или пантеон возвишених душах.
Ко да сноси овај скотски порок?
Херојске душе њег' се гнушавају.
Србин с витешке висине паде
у талогу мрском гаднога ропства.
15 Благородна и јуначка крвца –
што је друго него сјајна жертва,
да се жеже на олтару чести?
Ђе је љепше санак боравити
но на лону своје миле мајке?
20 До у чести – благородна душа
друго нигди цароват не може
Трсимо се грднога мртва!
Један војник што јуначки падне
ради мајке своје домовине
25 не сличи ли величином душе
Александру, Милошу, Сцеволи?
Јазическе бешчовјечне орде
племена се нашег натлачише;
сјекира је њима при корену,
30 догорјела зубља до нокатах.
Еј Србине, витешко кољено,
ко те тлачи, мајка ти жалосна!
Рашта своје силе не познајеш,

рашта мишце удар не измјериш,
који може врага сатријети
и вериге гадне истрзати
у којим те јошт сљепога веже?

МИРКУ ТОКОВУ ЛАКИЋУ

За витешке твоје труде
и за војну славу дичну
споменик ти овај дижем,
о јунаштва огледало.

НА ЗАВИДНИКА

Боже св'јета, свемогући
створитељу васељене!
Милиони јасни зв'језда,
те небесим' св'јетло красе,
5 кандила су даноноћно
што пред твојим горе лицем
у знак чистог бесмртија ...
А ми што смо? Трунке мале:
дан и⁷³ види, мрак већ гута,
10 са рођајем нестаје и⁷⁴.
Али нешто опет има
што из ове трошне груде
по свемиру узилази;
преживјеће царства млога,
15 мора, скиптре и државе
и највећа благочиња.
.....
.....
Ненавиче, знаш ли што је
од постанка на св'јет ови?
Из сјемена Каинова
20 ненавист ти духокужна
земаљског је бесмртија.

⁷³Код Решетара уместо *и* стоји *и[х]*. (Прим. прир.)

⁷⁴Код Решетара уместо *и* стоји *и[х]*. (Прим. прир.)

ПОД СЛИКОМ КАРАЂОРЂЕВОМ

Само име *Карађорђе*
кад Србину на ум дође,
запламти се крв у груди',
јуначко се срце буди.

ЛОВЋЕНУ

Поносите ловћенска планино,
глава ти се над облацим' виси,
те под собом поносите сматраш
сва чудеса природом створена:
5 Црну Гору – крваво мраморје,
равну Босну, љуту Арбанију,
турска поља, латинско приморје!
Удар грома хиљадни вјекова
у њедра си своја сасипао
10 ка ђевојка даровне јабуке.
Ти одбијаш сваког створа друштво
што не сличи орлу ал' курјаку,
ал' Милошу или Карађорђу,
а отровне бљујеш анатеме
15 на вуковце, рода издајице.

ВАРИЈАНТЕ

НА ТОПУ СА СПУЖА

Јунаштво ме Вида и Мирчете
и њихове гласовите чете
са Жабљака турског уграбише,
на Цетиње старца донесоше.

Године 1836. (?)

„Црни брче, ђе ћеш окапати“

Вук Врчевић, у књизи *Живот Петра II Петровића Његоша* (Српска књижевна задруга, Београд, 2003, фуснота на стр. 15), наводи:

„Слушао сам га год. 1836, кад је долазио у манастир под Маине (черек сата далеко од Будве), кад стаде спрам огледала, засукујући оба брка, и у шали самом себи рече:“

Црни брче, ђе ћеш окапати –
ал' у Травник али у Мостару?⁷⁵

⁷⁵Врчевић у *Дубровнику* (IV, 1876, стр. 73) друкчије наводи овај стих: ал' у Мостар али у Травнику. (Прим. прим.)

ПОЗДРАВ РОДУ ИЗ БЕЧА 1847.

Роде драги, витешко кољено,
поздрављам те са Новом годином!
Бог ти умне силе обновио,
да напредно к дичној ц'јели ступаш,
5 умним в'јенцем да окитиш матер,
којега је досад попирала
мрачна глупост нечистим ногама!
зрак просвјете пита напредности
а напредност под њим процвјетаје.
10 Ће народност – живот је душевни,
ђе је није – без душе кипина.
Храм је отпрт људског просвјештења;
вјенценосци нашега вијека
свештено се с Минервом вјенчали.
15 Сад на свијет не смију изаћи
жреци груби мрачнога капишта
како Омар и Теинзигоанг.
Ко се стиди мајчина млијека,
нек се стиди људи и свијета,
20 нек се стиди сунца и мјесеца,
јер му их је мати даровала.
Родољубје што је? електрика,
живот душе – душе благородне,
главни алмаз душевне оките.
25 Пречишћена искра божествена
кроз пламове огња бесмртнога
гнушава се храма нечистога,
а у прса што су благородна –
ту се игра, ту је њено царство.
30 Које срце за својост не туче,
залуду се у прса будило,
само што се мртвом крвљу трује.
Лепо, липо, лъпо и лијепо,

бело, било, бѣло и бијело
35 листићи су једнога цвијета,
у пупуљ се један одњихали.
Вријеме је мајсторско решето,
пречистиће оно ове ствари.
Ситнарије ђецу забављају,
40 трудностима људи надвладаше;
трудоу су за род бесмртије –
благо роду а благо потомству!
Не пита се, ко се како крсти;
но чија му крвца грије душу,
45 чије га је мл'јeko задојило.
Јe ли вопрос светога символа?
Чист пут оста сили вјеровања;
пара ватром поћерана живом
и завјети душах небесима –
50 свау уз своју нека лети зраку;
простора је доста к жертвенику,
сви уз једну – не бива тјескоте.
Преноси су лаки материје;
невјешта се уста скаменише,
55 која свето евангелско слово
химернијем пламом раздимаху,
под којијем јако сазр'јеваше
адско сјеме братскога раздора.
Осахнуше самоубиствене
60 скврне руке слијепе простоте
те аманет и општу светињу,
језик славни и народност своју
раздираху и каменоваху.
Са којиу су прса талисманом
65 тако горда, тако окићена
како што су с срцем ватренијем
у ком крвца родољубја кипи?
Ко је вјеран домаћој светињи,
полезан је власти, домовини;
70 ко л' на мајку своју родну хули,
на њега се страшно и јаросно
ломи вјечна родитељска клетва;
прах ће његов буре хуленија
волновати вјечно у гробници.

ПОХОД ПОМПЕЈА

Подземни се потресови са стравичним јеком хоре,
а земаљска мрачна њедра са пакленом силом кипе;
брегови се од језера растопљени проламају,
и језера с сваке стране у огњено море рину.
5 Ће огњена страшна пара под мрачнијем сводовима
гутљевима неизбројним разбија се и прскаје.
Дрхтајући Везув бљује густе витле мрачног дима,
из жвалах му с јеком лети страшни поток жеравице,
те облаке од пепела на сунчано лице сипље.
10 Јединствено поднебије Неапоља гиздавога
једнијем се махом прели у тартарску смртну боју.
Над њим сунце грдно плаче под траурном пријевјесом,
под њим земља од пагубне силе стење.
Ух, страшила ужаснога! Смртном јеком све уздрхта:
15 дрхти море, дрхте горе, жалосни се човјек трза!
Је л' паклена вражја сила злу стихију узмутила?
Оће л' своди мрачног царства свиколици попуцати?
Оће л' земља у комадима у облаке да полети?
Је ли ово дан последњи те с' у тавну ноћ прелива?
20 Догоре ли зрака св'јетла на бријегу вјечне ноћи?
Избриса ли небо земљу из својега календара?
Не, не! Тартар мртав лежи под тучнијем сводовима,
смолени му океани нарушити брег не смију;
јошт су земљи љета дуга, небо земљи зла не кује:
25 та земља је чедо Боже, расадник је Божји земља;
димник се је један црни од палате Плутонове
запалио по нагону, те ће мало подимити.
Вила не зна што је правда кад је луда слепост води;
гњев праведни, гњев бјесноће – тешко мјесту над киме пукне!
30 Пет сусједах жалоснијех, на праг ви је час посљедњи;
тка се вама црни покров под ким ћете вјековати!
Ноћ је дуга – дан не свиће, Везув страшни, Везув љући!
Пет градовах тужни народ бежи мраком у незнању:

35 родитељи своју ћецу, ћеца своје родитеље
погубили у мракама, те се траже вапијући;
очи мраке ухватиле, сила јеке глас узела;
мајка чедо наћ не може, нит љубавник љубавнице.
Спасенија нигђе нејма, смрт у ноћи страшно рази!
40 Пред олтарма жреци клече с ликом смрти на образу,
те идоле умољају, дају мита и завјете
да смекшају гњев небесни, да заштите поклонике.
Сл'јепи жреци ништавила! Многобожја олтар гадни
свемогућу вољу Творца не смекшаје, него јари.
Ти идоли и пенати што олтаре ваше пуне,
45 изроди су то и бебе, те вишњега име хуле.
Друкчи олтар њему треба – свемогућ је он и силан;
све му хоре сва небеса, он ужасом бездне стреса!
Клече жреци пред олтарма, укочени и ниједи,
страва им је глас узела, смрт бледношћу задахнула;
50 идоли се од камена тресу, ломе низ олтаре.
Народ блуди изгубљени како адске у мрак сени;
неки себи спасенија у избама мрачним тражи.
Адску силу напор диже са љутилом стостручнијем,
распукоше на све стране Везувију грдна жвала!
55 Густе крупе од камења излећу му из безданах;
разе љуто, разе страшно што гођ својим махом стигну.
Мећаве се, како муње, од пепела и жераве
расхорише на све стране кругом мрачна Везувија;
урагани њима витле, ураганим' оне тутње.
60 Дажд се усу пљусковима вреле воде с густом пљеном,
а потоци раскаљени у црвеним валовима
густа вара⁷⁶ зајечаше низ Везувиј муклом јеком.
Све сарази грдна сила, све сажеже, све затрпа!
Зла укора, зла нарока, зла удеса, а зла часа!
65 Не бјеж', море, од ужаса, но притеци на невољи!

⁷⁶ Лава

КРАЉУ ФРИДРИХУ АВГУСТУ II

Што се проламају брда Црне Горе
од јеке топова и цике пушака
и од гласних поклича синова рата?
Јесу ли то дивље хорде злих Турака
5 упале да траг по трагу затру
слободног и благородног словенског племена?
Не, није ово дан рата нити пак ужаса
који са јekom посјећује Црну Гору!
Не! Дан радости и светковања
10 освануо је на нашим облачним брдима.
Фридрих Август смјело посјећује данас
ратничку земљу Скита.
Њега поздравља момчад вична боју,
брда и долине, ливаде и водопади
15 одјецима одговарају.
О миропомазана главо, хвала ти, вјечна хвала
што си нас удостојио високе посјете;
твоје ће име вјечито код нас живјети,
не на хладном камену или металу,
20 него у нашим топлим грудима,
увијек, док год у Црној Гори буде
нашег крша и наше слободе.

ОДЛОМЦИ

ИЗ ПЈЕСМЕ О ЦАРИЦИ КАТАРИНИ II И ТУРСКОМ СУЛТАНУ

Вук Врчевић, у књизи *Живот Петра II Петровића Његоша* (Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 13–15), наводи:

„Ове исте године (1829) наиђе [владика] на једну руску књижицу о рату између руске царице Катарине II и турског цара Сулејмана⁷⁷. Како је Раде знао прилично славјански језик, ласно му је било разумјети руски. Ова књижица му се допане. Руска побједа а турски губитак тако га живо узбуди, да је саставио о овоме рату пјесму у народном духу. [...] Ја сам ову пјесму више пута чуо наизуст пјевати од Крста Машанова Петровића (рођака му), али се данас само спомињем да је почетак, како је московска краљица, по имену Катарина Друга, писала цару Сулејману: ако се Турци не окане чинити, по обичају, хришћанима зулуме у његовом царству, да ће му на Стамболу ударити, врћи звона на Јасофију, а њега при конопу свезати да звони итд. Кад је послала султану писмо по једноме Татару, спомињем се ових стихова:“

Брзо слеће књига до Стамбола;
да је носи соко под крилима,
јошт би чудо било, побратиме,⁷⁸
а камоли Татар под оклопље⁷⁹.

„Па даље, како се султан на Катаринописмо наљутио и отписао:“

Не будали, влашка удовице!
Ђе ће овца с вуком ратовати
и грмуша орлу наудити?
Но ти ево мисирско повјесмо,
уз повјесмо шимширли преслицу,
те ми преди гаће и кошуљу
и навези турску авдесницу.
Е тако ме не заклали вуци
у џамију, ђе клањају Турци,

⁷⁷Још је Решетар скренуо пажњу да је вероватно реч о Селиму III. (Прим. прир.)

⁷⁸Врчевић у *Дубровнику* (IV, 1876, стр. 73) друкчије наводи овај стих: *јошт би чудо, побратиме, било.* (Прим. прир.)

⁷⁹У *Дубровнику* уместо *оклопље* стоји *оклопије*. (Прим. прир.)

ако дигох⁸⁰ моје јањичаре,
сву ћу твоју земљу поробити,
поробити, ватром попржити,
а тебе ћу живу уватити⁸¹,
да ме двориш као робињица.

„А о почетку боја спомињем се да је казао:“

По једном се књигам ударише⁸²,
а по другом боја започеше.

⁸⁰У *Дубровнику* (стр. 74) уместо *дигох* стоји *дигнух*. (Прим. прир.)

⁸¹У *Дубровнику* уместо *уватити* стоји *уфатити*. (Прим. прир.)

⁸²У *Дубровнику* уместо *ударише* стоји *преметнуше*. (Прим. прир.)

САСТАНАК С АЛИ-ПАШОМ

Вук Врчевић, у књизи *Живот Петра II Петровића Његоша* (Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 75), пише о разговору који је Његош, после састанка с Али-пашом Ризванбеговићем у Дубровнику 1842. године, водио с Јеремијом Гагићем:

„Кад га је консул Гагић питао (пошто се први пут крај паше вратио): ‘Како вам би на првом виђењу и састанку?’, а он [владика] му одговори:“

Грдно нам се очи сусретоше:
очи кажу што нам срца жуде!

„А кад га је припитао ‘Збористе ли, и о чему?’, опет му је у стиховима одговорио:“

Би, Гагићу, мутна разговора:
ми о глави, а они о репу!
Надебљају као пашајлије,
а надимљу ка стари интови;
слично лажу, а укрупно кажу!

„Дубровниче, прелијепи граде“

Милорад Медаковић, у књизи *П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски* (Нови Сад 1882, стр. 27), пише о Његошесвом односу према Дубровнику:

„Владици је био мио Дубровник, по његовом дивном положају а и по успомени старине, те му је саставио стих, којег често понављаше:“

Дубровниче, прелијепи граде!
Дубровниче, свачи подложниче!

„Кад је дјело ума син“

На писму подгоричког забита Мехмед-спахије Лекића од 6. октобра 1842. године Његош је записао стихове:

Кад је дјело ума син,
тад је послу конач фин;
кад је стари син од оца,
не гледај му добра конца.

ТРИ ДИСТИХА

Љубомир П. Ненадовић у својим писмима *О Црногорцима (О Црногорцима: писма са Цетиња 1878. године, Чигоја штампа, Београд, 2005, стр. 165)* наводи три дистиха које је Његош написао у лето 1851. године, док се лечио у Бечу и Хицингу:

„На једном табаку хартије небројено пута, из дугог времена, беше написао:“

Пробах перо и мастило,
ал' ми писат' није мило.

„На другом неком комадићу хартије написао је:“

Најслађа су људма воћа
сан, дангуба и леноћа.

„На једним новинама беше написао:“

Високо ти свуд у нас
главу диже празан клас.

**ПЈЕСМЕ КОЈЕ СЕ ПРИПИСУЈУ
ЊЕГОШУ**

СИН ОТАЧАСТВА

Отачаства сви будимо цјенитељи прави,
свезу с њиме да држимо ка синови здрави;
нек нас ништа земно од њег' одвојит не може
ни противном проћу њега гром, пушка поможе.
5 Нек се нама низ мач, копље крв наша пролива;
за част њега ко гођ умре – душа му је жива.
Мрзак св'јема нек нам буде издајника глас,
ко издајом тражи себе учинити час';
отачаства сви гонимо смутљивицу, браћо, да,
10 који братску крв пролити свуд по земљи ода.
У њег' нема отачаство узданицу праву;
зна да не би за част њега дао своју главу,
јер га знаде да је страшљив ка Циганка сама;
њег' у синџир смрад сам води, ка лисицу мама.
15 Међу нама нек не буде онаквијех људих,
који новце Богом држе, поганијех ћудих,
јера они јесу прави сви подлости гроби
и корита они свога, како свиње, роби.

Д ... Д ...

СПОМЕН РАМУ ЛАЗАРЕВУ

који је 1839. године 6. јануарија умро

Јунашћвом си прославио
име твоје на крајини;
ти си спомен оставио
вјековјечни своме роду.
5 Твоја вјерност отечеству
добро нам је свим позната.
Ти пред собом не могаше
никад никог видијети
гдје витези и јунаци
10 грабе славу на мејдану.
Ти крајину око себе
од Тураках сву брањаше
и слободу црногорску
ти жуђаше сачувати.
15 Рамо, дико, ти си био
вазда такви од настања,
и тијем си оконччио
дан последњи твог живота.
Душа ти се веселила
20 и у рају царовала;
име ти се спомињало
у в'јек вјечни међу нама,
као што се споменива
Обилића име славно!

БРАНКУ РАДИЧЕВИЋУ

Пјевче драги, Србе врли,
искро жива ђачког круга,
нек Аполо тебе грли,
нека Орфеј тражи друга.

5 У вилинском пјеваш колу
као славуј усред луга;
тебе за род пјесма грли
као небо вита дуга.

10 Ајде, роде, колу амо,
да јуначки попјевамо;
глас нек јечи, нек се чује,
нек цркају љуте гује!

ВЕЧЕРЊА МОЛИТВА

Боже, оче свемогући,
кога дични славе цветић
то пространство безгранично
светлим краси величеством,
5 тог пространства море ширно
теби, своме источнику,
шумом слатким играјућ се
волна песме пушта гласе.

Милионе живота си
10 живим прахом оградио;
милиони тобом дишу –
од слона до вијућа се
црва слаба у прашини,
који, рођен једва, и већ
15 натраг у прах повраћа се
у свог таму ничтожества.

Законе си и вечити
утврђени устав дао
совершеном овом свему
20 да к јединства тежи концу,
али кад је силна воља
твоја, круг свог тока квари,
волна мокра земљени се,
огњ у росу прелива се,

и точкови у чудесном
25 кругу овом што с' обрћу,
свога трага старој стази
невјерници, одметну се;
мјесто, масу, величину
30 сфера, силу и ту која

послује у мени мора
изневјерит орудије.

35 Силна сунца стуб високи,
и планета мирно поље,
и појаса сваког земље
накит засљепљавајући
на миг само обрве ти
40 грома чврстим са трезупцем
јарост Марса једовитог
звучним руши са кршењем.

И царице холи слугу⁸³
сва четири царства силу
и ц'јелога исполинска
створа овог моћне своде,
45 силне твоје прст деснице,
та чепова старог знанства,
а додирком само једним
к реду другом преокрене.

Тајно у твом дјелалишту
50 ти чудесна дјела справљаш,
кроз све форме праха мртва
и душевни снага тајне
луче веје свемогуће
воње дух и премудрости,
55 с премудрошћу зрак светости
сунцем љубве одгајени.

Свети! тајни! царствујући!
ума мога слаба хитрост
твог сушчества величество
60 кадра није исл'једити;
одблеск само глорије му
у зерцалу светлом ове
моје кратке домовине
чисто око видит дерза.

65 Његовога маја један
цветић само диви мене;

⁸³Звезда

свет зорњаче племенити
дан мог ума восхишчава
када слатким туге гласом
70 луга ноћни зуји ужас,
струјом блага восхишчења
опојена серца уво.

Звуци чисте хармоније
у шапуту лепе душе
75 облећу и мене одзив
жизни боље оживљава.
Горде исход вечерњаче
глас ми шиље извесности:
„Кад год сунце маја твога
80 св'јету бољем сијат хоће,

што те овде зраком миле
само надежде огрева,
онде пуно рађа њедро
добротворна испуњења;
85 што ти овде тихог часа
муклим буди слутња гласом,
онде ће ти дјејствителном
к серцу кипећем притиснут.“

Ја осећам, оче благи,
90 твог да слава величества –
она права твоја слава
коју вјерне слуге гледе –
свет тад мога пречишћена
ока неће ослепити
95 и дух прости у блаженства
чистоту се преложити.

Сад заслуге чисту главу
венац славе увенчаће,
човечества дане ведре
100 црн не смутит лажи облак;
сад Даница вјечног мира
океан ће страсти стишат,
испратиће вечерњаче
стас устанак јарка сунца.

105 Доле, доле, херувими!
Лице к земљи, о човече!
На колена падни, свете,
слави тог што вјечан јесте!
Пој, пој, море, бурје риком,
110 пој, воздуше, ветра виком;
песму пој му благодарну
и ти красно, о јестество.

О ти коју он најволе
и коју он својом зове,
115 пој му песму добра оца,
пој му, душо бића мога.
Ето, оче, овде њежно
ја на твоје падам груди;
груди моји тајну жицу
120 благодаран прст удара.

Глас намере срца мога,
тежење за слашћу злога,
страсти зрак и чувствености
злом дражешћу опчињава
125 и лукаве преваре му
лаорића крило меко
лажним блеском искићени
образ гр'јеха довејава.

Чувства блага лучу светлу,
130 и разума љупке власти,
и совјести красна јутра
мирис оживљавајући
љути тиран бесном хуком
грозне силе Бореове
135 у рушења празно крило
ах на жалост свија моју!

О да чисте човечества
љубве сунца зрак тај жарки
моћном ватром панцир љути
140 стопи циче ненависти,
да живота мога одзив

славе твога звук имена –
по природе светлом лугу
ори – дај ми, о Господи!

145 А у јутра златној зори,
и у полдна жарком часу,
и вечера тихом миру
са цветића њежном песмом
и са раста холим гласом,
150 с мајопоја мелодијом
пусти моје жртве мирис
твог престола жртвенику.

Укр'јепи ме, Творче силни,
ходом крјепким шестовати
155 по ливади правде твоје
и истине путу твоје;
дај ми снагу моћи свете
врага силу внутрењега,
што хоризонт бића ведри
160 мрачи мога, стрт у корен.

МИНИ КАРАЏИЋА

Твар ми ова сасвим чувства придобије:
када ружу гледам у цјеломудрије
на бријег потока ђено њежно цвјета
под лаким зракама Аврорина свјета.
5 Она види струје расуте потоком,
просто на њих гледа дјевственијем оком;
у родноме кругу величаво сједи
и листиће њежне по правилу реди;
ароматна сфера свештена је њена.
10 Прелест је свака једна ствар бесцјена;
на овоме трону Палада царује,
за поете ланце магическе кује.
Да, дражи је бисер смућена смарагда;
стидљивости зраке надвладају свагда.

„Види му се, мријет’ му се неће“

Љубомир П. Ненадовић у свом писму из Напуља датираном на март 1851. године (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 43) пише о Његошевој и његовој посети пећини („Походили смо *гроту Сибиле*“, стр. 42):

„Кад видим, да пећина нема краја и да је све ужа, опет рекнем: ‘Да се вратимо, господаре!’ Владика, идући даље, запева полагаано, као уз гусле:“

Види му се, мријет’ му се неће,
а јест нешто, што га напријед креће.

„Оро гњездо врх Тимора вије“

Љубомир П. Ненадовић у свом писму из Напуља датираном на март 1851. године (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 46-47) пише о Његошевој и његовој посети Нероновим купатилима:

„Кад смо силазили пешке са тога брега, владика је, као да му је жао било што се у равницу спушта, гласно узвикнуо:“

Оро гњездо врх Тимора вије,
јер слободе у равници није!

Регистар властитих имена

А

А. Александров, 148
А. Гавриловић, 119, 127, 197, 198
Август, 197
Авроре, 150
Аврори, 116
Аврорин, 152
Аврорина, 191, 232
Австрије, 117
Агице, 82
Агичину, 82
Адаму, 196
Азија, 65
Азије, 26, 27
Азији, 24
Азију, 16, 26
Але, 11
Александра Николајевића, 63
Александре, 60, 64, 65
Александрова, 148
Александрову, 148, 149
Александру, 202
Александру Николајевићу Галицину, 66
Александру Попову, 134
Алексић Милоша, 181
Алексића, 157, 173
Алије, 24
Алије Салиагинића, 11
Алији, 11
Алијо Салиагинићу, 11
Алију, 25
Али-пашом, 219
Али-пашом Ризванбеговићем, 219

Алпис, 98
Амза Казаз, 159
Амзага, 159
Амору, 146
Амурата, 201
Анадол, 28
Анадола, 30
Анадолије, 14
Анадолију, 23
Анадолци, 28
Андрија, 162
Андрију, 42
Аполо, 226
Аполон, 120
Аполона, 116
Аполоне, 190
Арапах, 30
Арапе, 25
Арапима, 30
Арбанаса, 88, 164
Арбанаси, 170
Арбанија, 18, 19, 164
Арбанију, 23, 207
Ареи, 116
Ареја, 115
Арменији Малој, 30
Арменску, 61
Арнауте, 23
Арнаутин, 18
Асан-агу, 42
Атине, 152

Б

Балкан, 30

Балтијског, 58
 Бар, 39
 Бару, 40
 Бегана, 179
 Бегане, 180
 Београд, 30, 63, 186, 197, 210, 217, 219,
 222, 233, 234
 Беровића Марка, 91
 Бећир, 179
 Беч, 119
 Беча, 211
 Бечу, 119, 121, 144, 222
 Бијеле, 177
 Биљежнице, 151
 Битољ, 23
 Бјелицах, 39
 Бјелице, 39, 41
 Бјелопавлићх, 78
 Бјелопавлиће, 160
 Бјелопавлићи, 90
 Блато, 86
 Бог, 10, 12, 18, 33, 53, 83, 88, 90, 126, 152,
 155, 161, 162, 168, 179, 180, 211
 Бога, 15, 16, 19, 32–35, 40, 77, 91, 162,
 164, 167, 178, 193
 Богом, 11, 24, 74, 75, 188, 224
 Богу, 28, 52, 87
 Божа, 151, 152
 Боже, 15, 24, 95, 152, 193, 205, 213, 227
 Божество, 55
 Божеству, 46
 Божијег, 31
 Божја, 49, 141
 Божје, 195
 Божјег, 133
 Божји, 122, 195, 213
 Божју, 164
 Божовић Драгоја, 165
 Божу, 49
 Бојана, 160
 Бојани, 164, 172
 Бојану, 86, 159
 Бољевића, 169, 171
 Бољевиће, 11, 39, 172
 Бореове, 230
 Босанска вила, 151
 Босне, 22
 Босне и Херцеговине, 173
 Босни, 22, 32, 33
 Босну, 22, 173, 207
 Бошковић Мијајла, 42
 Бошковића, 166
 Бошњачино, 160
 Бранку Радичевићу, 226
 Брда, 85, 88, 90
 Брдах, 22, 42
 Брђанах, 83
 Брђане, 42, 85
 Брђани, 84, 165
 Брђанима, 82
 Брегави, 175
 Британца, 59
 Будве, 210
 Буковице, 78
 Булгарах, 15, 77
 Булгарије, 14
 Бунапарта, 24
 Бунгур, 182
 Бунгур Сали-ага, 174
 Бунгур Сали-аги, 174
 Бунгура, 182
 Бутор, 162
 Бушатлија, 18, 19
 Бушатлијо, 23

В

Валдштаина, 138
 Варна, 61
 Варне, 27, 31
 Варном, 19, 26, 31
 Варну, 26, 27, 30, 31
 Васкрсеније, 15
 Васојевићу, 125
 Везув, 195, 213
 Везувиј, 196, 214

Везувија, 196, 214
Везувијева, 197
Везувију, 196, 214
Великој, 30
Вида, 44, 82, 83, 209
Видину, 23
Видо, 82, 85
Вијена, 97
Вилић Лека, 178
Винфена, 138
Вира, 162, 166
Виру, 168
Височицу, 83
Владислава, 26
Влаховић Павића, 166
Војводић, 89
Војводића, 167
Војводића Раде, 89
Војводићем Радом, 89
Војводићу Раде, 89
Волго, 57
Врањалију, 23
Вртијељке, 78
Врчевић, 210, 217
Вујачић Стефана, 179
Вујачићу Стефо, 180
Вук, 40, 91
Вук Врчевић, 210, 217, 219
Вука, 40, 91
Вукашина, 77
Вуко, 91, 92
Вукове, 70
Вуком, 41
Вуку, 39, 40
Вула, 165
Вулкан, 135
Вулкану, 58
Вуче, 40, 92
Вучетића Марка, 10
Вучетићу Марко, 10, 11
Вучинића, 165
В'јене, 98

Г
Гавриле, 89, 90
Гагић, 219
Гагићу, 127, 128, 219
Гала, 59
Галицине, 66
Гацка, 175
Гацку, 174
Германске, 58
Германца, 98
Глас Црногорца, 186
Гласу Црногорца, 186
Глизице, 88
Годиња, 169
Голубовић Вуко, 92
Гомор, 196
Гора Црна, 167
Горашев, 166
Горе Црне, 22, 39, 87, 94
Гори Црној, 90
Горице Црне, 43
Горња Црмница, 164
Горње Црмнице, 169
Гору, 158
Гору Црну, 87, 158
Господи, 231
Госпођиндан, 26
Грађанах, 166
Грахово, 92
Грках, 15
Грудах, 84, 85
Грцима, 20
Грчке, 14
Гуденхова, 138

Д
Д ... Д ..., 224
Дамјановић, 173
Даница, 138, 150, 191, 197, 229
Даници, 197, 198
Дед-аго, 178
Дед-агом, 175, 182
Дед-агу, 182

Дибих, 27, 30
Дибиха, 30
Дибихем, 27
Дибиху, 16, 26
Дијанин, 151
Димитрија Фрушића, 122
Доброга, 170
Добром, 170
Доброте, 48
Доброту, 48
Добрском селу, 170
Дону, 57, 64
Доњега Села, 165
Доњу Црмницу, 160
Драго Драговићу, 74, 75
Дробњак, 182
Дробњаке, 175
Дубровник, 220
Дубровнику, 210, 217–220
Дубровниче, 220
Дуге Крајине, 164
Дугу, 175
Дугу Пољану, 180
Дунав, 23, 27, 61
Дунава, 16, 27
Дунаво, 27, 30
Дунај, 68, 98
Дунаја, 21
Душан, 77
Душана, 77

Ђ

Ђеладине, 22
Ђикнићем Стефаном, 85, 166
Ђорђа Срдиха, 148
Ђорђе, 78
Ђорђија, 14
Ђорђије, 167
Ђорђији, 167
Ђукана, 165
Ђуранова, 88
Ђурановића, 88
Ђураново, 88

Ђуранову, 89
Ђурђевудне, 45
Ђуришића, 157, 158, 161, 163, 164, 166,
168–171
Ђурковића, 165
Ђуро, 163, 164
Ђуром, 168, 171, 172

Е

Европа, 65, 117
Европе, 17, 31, 117, 138
Европу, 17
Едем, 112
Еол, 135
Еола, 127
Еоловим, 46
Ереба, 66, 116
Еребова, 111
Етикова, 98
Ефрат, 68

Ж

Жабљак, 100
Жабљака, 86, 100, 209
Ждробаника, 83
Живот Петра II Петровића Његоша, 210,
217, 219
Жижих Вуле, 173
Жижиха, 179
Жудијама, 15
Жупине, 90

З

Зевс, 127
Зевса, 97, 111
Зевсу, 58, 101
Зете, 82
Зету, 84, 86

И

Ивановом, 165
Изис, 151
Илиндан, 26
Индије, 187

Инопом, 152
Ипериона, 187
Италијо, 94

Ј

Јавор, 148
Јаков, 179
Јакове Потураковићу, 178
Јакову Поповићу, 148
Јане, 38
Јасофију, 217
Јаштребу, 84
Једренету, 22
Једрени, 22
Језерах, 182
Јеремији Гагићу, 123
Јеремијом Гагићем, 219
Јована, 15
Јордан, 196
Јосиф, 48, 49
Јунонина, 101
Јупитер, 97
Јупитера, 101, 120
Јусуф, 30, 31
Јусуф-паша, 30

К

Каваје, 42, 43, 88, 89
Каваји, 43
Кавајка, 42
Кавајо, 43
Кавказ, 58, 69
Казань, 148
Каинова, 205
Каир, 24
Калезићи, 85
Кандијом, 24
Кандију, 24
Канкараша Драга, 179
Карабогданске, 14
Карабогданском, 16
Каравлашке, 14, 27
Каравлашком, 15, 16

Каравлашку, 27
Карађорђе, 206
Карађорђевоом, 206
Карађорђија, 119
Карађорђу, 207
Кара-Малинско, 173, 174, 176, 178–180
Карпатом, 98
Картагене, 94
Катарина Друга, 217
Катарине II, 217
Катарини II, 217
Катаринино, 217
Китај, 68
Китаја, 58
Клобука, 91
Кокотлија, 43
Колашина, 174, 182
Коло, 197
Корита, 175
Корјенића, 92, 175
Корјенићах, 91
Косовијем Лугом, 85
Косовоме Лугу, 84
Косову, 26, 199
Котору, 48, 148
Крајини, 40
Крново, 175
Кронидов, 118
Кроновога, 114
Крста Машанова Петровића, 217
Крусах, 78
Кузман, 39
Кузмановић Вуче, 39
Кузмановој, 39
Кузману, 40
Кутузова, 21
Кучи, 165
Кчева, 78

Л

Лавров, 186, 197
Лаврова, 134, 186
Лазара, 26

Лазареву, 225
Лајпциг, 31
Лакина, 165
Лаковића, 181
Латониној, 187
Лекић Хасан-бега, 11
Лекић Хасан-бега, 10
Лекићу, 84, 88, 89
Лима, 173
Лиманика, 83
Ловћена, 72, 74, 75
Ловћену, 45, 207
Лопушина, 179
Луиза, 191
Лукића Милоша, 165
Лумбардића, 48
Лучинога, 166

Љ

Љубомир П. Ненадовић, 222, 233, 234
Љубомиру Ненадовићу, 199
Људевиту Штуру, 186

М

М. Решетара, 30
М. Стевановић, 73
М. Стевановића, 63
Маине, 210
Малесију, 84
Малинско, 182
Малинштани, 182
Марка, 11, 92, 93
Марка Вучетића, 10
Марка Јоковића, 165
Маркиша, 161, 163
Маркише, 161
Маркиши, 161
Маркишиној, 171
Маркишо, 160, 172
Маркишу, 161
Марко, 11, 91, 92, 166
Марковића, 93, 165
Марку, 10, 92

Марса, 57, 78, 228
Мартинић, 87
Мартинића, 87
Мартинићах, 78, 90
Мартиниће, 86, 88, 89
Мартинићи, 89, 90, 165
Мартиновић, 162, 163, 170–172
Мартиновић Ђура, 163, 171
Мартиновић Ђуро, 162–164
Мартиновић Ђуром, 163
Мартиновић Мило, 162
Махмудбеговића, 23
Махмут, 17, 21, 61, 80
Махмута, 31
Махмут-агу, 11
Махмуте, 21
Махмуту, 13, 25, 27
Меда, 154
Медини, 26
Медину, 16
Меки, 26
Меког Дола, 78
Меку, 16
Мемет Кокотлија, 42
Метерниха, 116, 137
Метерниху, 115
Мехмед, 43
Мехмед Кокотлије, 90
Мехмед Кокотлији, 42, 43
Мехмед Рашид-паша, 88
Мехмеда Алије, 23
Мехмед-ага, 39
Мехмед-аги, 39
Мехмед-беже, 24
Мехмеде, 43
Мехмед-пашо, 86
Мехмед-пашу, 88
Мехмед-спахије Лекића, 221
Мехмета, 39, 42, 43
Мехмет-агу, 40
Мехмет-капетане, 84
Мехмету, 43

Мијела, 169
Милорад Медаковић, 220
Милорада Медаковића, 154
Милораду Медаковићу, 154
Милош, 201
Милошу, 202, 207
Милутин, 90
Милутина, 89
Минерва, 101, 155
Минервом, 211
Мини Караџића, 232
Миркова, 177
Миркову, 177
Мирку Токову Лакићу, 204
Мирчета, 82, 85
Мирчете, 44, 83, 209
Мирчету, 82
Мисир, 18, 19
Мисира, 24, 28
Мисиром, 24
Мисиру, 23–25
Митровадне, 173
Митровића, 165
Мићо, 176, 179
Мићу Вукотића, 42
Млетичку, 173
Мораче, 166, 180
Морачи, 176
Морачу, 174, 176
Москва, 25, 64, 134
Москве, 134
Москво, 57
Москвом, 70
Москов, 13, 17, 18, 20, 21, 26, 28, 31
Москова, 19, 30
Московах, 17, 30
Москове, 21, 23
Московима, 21, 23, 24, 28
Московим', 19
Московом, 22, 24
Москову, 20, 25
Мостар, 210

Мостару, 210
Мртво море, 196
Мурић Селман-ага, 165
Мустафе, 23, 24
Мухамед, 88
Мухамеда, 16, 19, 24
Мухамеде, 25
Мухамеду, 26
Мушицки, 120
Мушицкога, 120
Мушовићем Осман-капетаном, 92

Н

Н. Банашевић, 31
Напуља, 233, 234
Насрадина, 20
Насрадине, 31
Настрадине, 20, 21
Неапоља, 195, 213
Невесиња, 91
Нево, 57, 68, 69
Невтуновом, 135
Недић Радивоја, 166
Немање, 77
Немањино, 77
Нептуну, 69
Нерон, 197
Нероновим купатилима, 234
Нечајеве, 67
Нијемца, 22
Ника Поповића, 161, 169
Никифору, 45
Никола, 11, 26
Николаи, 58, 61, 103
Николај, 62, 103
Николаја, 13, 19, 20, 57, 59, 60, 64
Николаја I, 130
Николаја Првога, 57, 103
Николаје, 15, 20, 25, 27
Николају, 31
Николају Великоме, 60
Никса, 115
Никсу, 116

Никшиће, 175
Никшићем, 92
Нил, 68
Новака, 38
Нови Сад, 154, 197, 220
Ново лето, 116, 127, 155
Новог лета, 128
Новога лета, 127
Новом годином, 155, 211

Њ

Његош, 73, 103, 119, 134, 148, 219, 221, 222
Његошевог, 148
Његошевој, 233, 234
Његошевом, 220
Његошу, 223
Његушах, 163, 171

О

О Црногорцима, 222
Обилића, 225
Обод, 186
Одесу, 27
Оздринића, 91
Озерецковскога, 129
Олимп, 114
Олимпа, 57, 58, 97, 101, 115, 117, 123
Олимпу, 64, 114
Омар, 155, 211
Омутић, 91
Оплонт, 196
Орешковићу, 126
Орканова, 26
Орфеј, 226
Осман, 79
Османа, 40, 59
Османе, 158
Османлија, 31
Осман-паши, 158
Острога, 165
Отмановића, 83
Отмановић-царе, 14, 20

П

П. А. Лавров, 134
П. А. Ровински, 148
П. П. Њ., 172, 182
П. П. Његош, последњи владајући
владика црногорски, 154, 220
П. П. Његоша, 124
Павла, 19, 130
Павла Петровића Његоша, 130
Павла Поповића, 151, 152
Павле, 130–132
Павлов, 131
Павловича, 70
Павловога, 13
Пажихах, 82
Пажихе, 82, 83
Пајовића Јова, 42
Палада, 232
Париз, 68
Парис, 151
Паскијевић, 27
Паскијевићу, 26
Паск'јевића, 30
Паск'јевићу, 16, 26
Пекина, 68
Перо, 167
Перовић Буторе, 163
Перовићах, 91
Перса, 59
Перу, 167
Перчању, 150
Петар, 19, 21
Петар II Петровић Његош, 134
Петар Петровић, 51
Петербург, 63
Петербургу, 49
Петра, 19, 21, 26, 59, 166
Петре, 166
Петробургу, 26, 31
Петров, 63
Петровград, 63
Петровдан, 114

Петровић Ђорђије, 167, 169
Петровићи, 167
Петровога, 13, 57
Петроград, 63, 148
Петрограда, 119
Петропољ, 64
Пећи, 23
Пилетића, 165
Пиндара, 116
Пиперах, 78, 159, 160
Пипере, 159
Пипери, 90, 165
Пире, 138
Пиринеја, 187
Писма из Италије, 233, 234
Пјеванији, 31
Пјевљу, 174
Пјесме, Луча микрокозма, Проза,
 Преводи, 63
Пјешивци, 165
Пламенац Маркиша, 172
Пламенца, 11, 42
Пламенцу Маркиши, 160
Плутонове, 195, 213
Подгора, 162, 163
Подгорице, 10, 86
Подгорици, 85, 88
Подгорицу, 84
Покрајвођани, 166
Помпеја, 195, 213
Помпеје, 196
Помпејева, 197
Помпејеве, 196
Помпејевим, 197
Помпеји, 196, 197
Помпеју, 198
Попов, 134
Попова, 134
Порта, 172
Поточинах, 90
Прењерове, 186
Просвета, 72, 115, 186

Просветиног, 63, 73, 170, 186
Пуљев, 90
Пуљевећем Радом, 90
Пурена Тапушковић, 166
Пустога Лисца, 91

Р

Р. Драгићевића, 170
Р. Лалић, 73, 186
Р. Лалића, 63
Равнога Лаза, 165
Раде, 217
Радивоја, 38
Радичевић, 148
Радичевића, 148, 149
Радоване, 90
Радованом, 166
Радовића, 88, 165
Радоја, 33–35
Радоје, 36, 38
Радојица, 32, 38
Радојицу, 34
Радоњић, 162, 163, 165, 171
Рака, 33, 34, 36, 37
Рако, 33–37
Раком, 33
Раку, 34, 35
Рамо, 225
Раму, 225
Реје, 101
Ретину, 196
Решетар, 70, 73, 78, 103, 106, 114, 134,
 148, 190, 197, 217
Решетара, 39, 40, 70, 72, 78, 79, 91, 106,
 123, 131, 151, 152, 154, 185, 188,
 189, 205
Рибницом, 88
Ријечкој нахији, 167
Ријечку нахију, 167, 169
Рим, 193
Рима, 64
Ристанов, 85
Ровинског, 148, 149

Ровца, 166
Романову, 58
Романска, 69
Романске, 61
Рудинама, 92
Рудине, 92, 93
Рудину, 175
Ружа Лаковића, 176, 181
Ружин, 166
Руменлија, 28
Рус, 57, 65, 69
Руса, 64
Русак, 13
Руси, 29
Русије, 31, 70
Русију, 16, 21, 27, 31
Русима, 58
Русма, 21
Русом, 31
Русу, 87
Рушче, 70

С

С. Милутиновића, 188
Сава Лаковићу, 176
Сава Петровића, 42
Саво, 170
Сали-ага Бунгур, 182
Санкт-Петербургу, 63
Сарајево, 151, 186
Сатаниној, 187
Сатурна, 101
Св. Петра, 193
Свјатјешаго синода, 67
Свјетлост, 186
Свјетлоћа, 170
Свободијада, Мање пјесме, Проза;, 30
Свободијади, 63
Селим-беже, 164
Селиму III, 217
Селман-ага, 89
Селман-аги, 88
Сеоца, 165

Сибиле, 233
Сила, 197
Силвестровој, 196
Силистрији, 27
Силистрију, 27
Силистру, 27, 61
Сима Милутиновић, 31
Симо, 188, 189
Синановић Јока, 165
Сињавином, 174
Сировац, 174, 182
Сировцу, 182
Сировчани, 182
Сицилије, 198
Сјеклоћа, 170
Скадар, 86, 164
Скадра, 11, 23
Скадру, 23, 158–160, 172
Скандарбега, 83
Скита, 215
Славе, 134
Славенства, 58, 189
Славенство, 57, 65, 189
Славјан, 58, 61, 62
Славјанах, 59, 62
Славјане, 62
Славјанима, 69
Славјанин, 61
Славјанина, 69
Славјанине, 127
Славјанином, 60
Славјанства, 134
Содом, 196
Спаган, 61
Спарте, 94
Спиридона Гопчевића, 192
Сплиту, 135
Спужа, 44, 82–84, 86, 87, 209
Спуже, 90
Спужу, 82, 83, 85, 88
Спушку Главицу, 84
Србаљ, 13

Србаљах, 94
Србах, 77
Србе, 14, 226
Срби, 49, 168
Србије, 14, 22
Србију, 14, 77
Србима, 47, 48
Србин, 47, 48, 51, 191, 202
Србина, 120
Србине, 202
Србином, 78
Србину, 206
Србобрана, 202
Србу, 77, 120
Српска књижевна задруга, 210, 217, 219,
233, 234
Српског ученог друштва, 197
Српства, 51, 78, 79, 121
Српство, 48, 119
Стабију, 196
Стамбол, 22, 24, 30, 61, 68, 80, 119
Стамбола, 16, 22–24, 30, 217
Стамболу, 13, 17, 18, 22, 24, 61, 158, 161,
217
Станбола, 23
Стано, 166
Степану Дмитријевићу Нечајеву, 67
Стефан, 180
Стефане, 85
Стефаном, 180
Стефо, 89, 90, 180
Стоца, 175
Стоцу, 175
Стрелицу Јакова, 181
Стреличина, 179
Струг, 182
Струга, 180
Стругом, 179
Стругу, 173, 174, 176
Стружани, 176, 182
Ст'јене, 165
Сулејмана, 217

Сулејману, 217
Суторман, 10, 11, 40
Сушице, 85
Сцеволи, 202

Т

Тартара, 143
Таслицу, 174
Татар, 217
Татару, 217
Татрански орао, 186
Татранског орла, 186
Татранском орлу, 186
Творац, 61
Творца, 46, 55, 141, 146, 148, 196, 214
Творцем, 46
Творцу, 68
Творче, 54, 231
Теинзигоан, 155
Теинзигоанг, 211
Тетидом, 69
Тимора, 234
Титана, 128
Титонове, 115
Тодора, 159
Тодоре, 159
Тодоровић Драго, 178
Тодору, 160
Тополе, 18, 78
Травник, 210
Травника, 22, 32, 37
Травнику, 210
Требиња, 91, 92
Требиње, 175
Требјешанин, 176
Трешњевце, 91
Тријест, 137
Тријесту, 136, 137, 147, 192
Трњинах, 78
Турака, 184, 215
Тураках, 11, 13–15, 24, 28, 82, 89, 90, 92,
164, 165, 176, 178, 181, 225
Туре, 10, 26

Турке, [14](#), [17](#), [18](#), [25](#), [28](#), [43](#), [84](#), [85](#), [87](#),
[88](#), [90](#), [92](#), [94](#), [161](#), [163](#), [164](#), [173](#),
[177–181](#)
Туркиња, [17](#), [35](#), [36](#)
Туркиње, [35](#)
Турске, [61](#)
Турској, [16](#), [21](#)
Турству, [94](#)
Турђију, [17](#)
Турци, [10](#), [15](#), [16](#), [18](#), [19](#), [22](#), [25](#), [27](#), [28](#),
[30](#), [31](#), [40](#), [80](#), [84](#), [85](#), [87](#), [89–94](#),
[163](#), [165–168](#), [171](#), [175–182](#), [217](#)
Турцима, [12](#), [80](#), [82](#), [90](#), [161](#), [164](#), [165](#),
[169](#), [173](#), [176](#), [177](#), [181](#)
Турцим', [31](#)
Турцма, [78](#), [80](#)
Турче, [26](#)
Турчин, [26](#), [34](#)
Турчина, [92](#), [125](#), [170](#), [171](#), [182](#)
Турчине, [42](#)
Турчину, [40](#)
Тушину, [182](#)

Ћ

Ћуриоца, [85](#)

У

Убле, [168](#)
Урана, [111](#)
Уранове, [138](#)
Урану, [127](#), [135](#)
Уруменлију, [23](#)
Ускоках, [173](#), [174](#), [176](#), [178](#), [180](#)
Ускоке, [175](#), [176](#), [178](#)
Ускоци, [176](#), [177](#), [181](#), [182](#)
Ускоцима, [176](#), [180](#)

Ф

Ф. Радичевић, [148](#)
Феб, [59](#)
Феба, [78](#), [115](#), [120](#), [127](#)
Фебову, [102](#)
Фебу, [116](#), [153](#)
Фердинанд II, [198](#)

Фердинанда, [98](#)
Фердинанда I, [96](#), [97](#)
Фердинанде, [98](#)
Фет-Алија, [61](#)
Филипа, [167](#), [168](#)
Филипе, [167](#)
Флору, [138](#)
Фочу, [174](#)
Франца, [97](#), [98](#)
Франције, [70](#)
Француза, [25](#)
Френел, [186](#)
Френелове, [186](#)
Фридрих Август, [215](#)
Фридриха, [59](#)
Фридриху Августу II, [215](#)

Х

Хабер Брду, [83](#)
Хајка, [36](#), [37](#)
Хајку, [36](#)
Хајкуна, [36](#)
Хајкуне, [36](#)
Хајкуница, [36](#)
Хајкуном, [37](#)
Хајкуну, [35](#), [37](#)
Харапа, [31](#)
Хасан, [10](#)
Хасана, [42](#)
Хасан-бегу, [10](#)
Хаџем, [18](#), [19](#)
Хелена, [151](#)
Херкулан, [196](#)
Херцеговину, [178](#)
Херцеговце, [22](#)
Херцеговци, [91](#)
Хефестове, [116](#)
Хитонове, [115](#)
Хицингу, [222](#)
Хорација, [116](#)
Хорације, [123](#)
Христа, [37](#), [196](#)
Христу, [196](#)

Хуна, 98

Ц

Цариграду, 15
Царског Лаза, 78
Цермничанма, 12
Церовића, 175
Церовићи, 182
Цетиња, 162, 163, 167, 168, 170, 222
Цетињане, 167, 169, 171
Цетињани, 168, 169
Цетиње, 100, 149, 167, 186, 209
Цетињу, 100, 167
Цибела, 127
Циганах, 35
Циганка, 224
Цијевну, 86
Ципар, 24
Ципром, 24
Цркву, 88
Црмици, 11
Црмница, 162
Црмница Доња, 161, 166
Црмнице, 41, 168
Црмницу, 41, 161, 162, 167–169
Црмницу Горњу, 161
Црмничани, 10
Црмничкој, 39
Црнацах, 90
Црне Горе, 94, 129, 215
Црнице, 11, 78
Црничани, 10
Црнога, 58
Црнога Ђорђеја, 14
Црнога Ђорђеје, 18
Црногорац, 52, 72, 176

Црногорства, 74, 78
Црногорца, 49, 170
Црногорце, 42, 158, 172
Црногорци, 48, 100, 158–160, 162, 164,
166, 167, 170–172
Црногорцима, 82
Црногорцма, 42, 48
Црној Гори, 44, 85, 167, 172, 215
Црну, 158
Црну Гору, 45, 207, 215
Црнци, 90
Цуце, 91

Ч

Чедомиља, 122
Чедомиље, 122
Ченгић, 173, 174
Ченгић Смаил-ага, 173
Ченгића Дед-агу, 174, 177–179
Ченгићу Дед-ага, 173
Чигоја штампа, 222
Чимбораса, 187

Ш

Шари, 40
Шех, 176
Шеху, 175
Шишатовца, 120
Штадион, 139
Штадиона, 138
Штирмер, 135, 137
Штирмера, 135
Штичја, 182
Шумадије, 14
Шумадији, 199
Шундо Бајагићу, 178
Шућур, 179